

Қазақстан Республикасында бәсекелестікті дамыту жөніндегі 2010-2014 жылдарға арналған бағдарламаны бекіту туралы

Күшін жойған

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 26 қазандағы № 1115 Қаулысы. Күші жойылды - Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2014 жылғы 7 маусымдағы № 625 қаулысымен

Ескерту. Күші жойылды - ҚР Үкіметінің 07.06.2014 № 625 қаулысымен.

«Қазақстан Республикасы Үкіметінің Қазақстан Республикасын үдемелі индустриялық-инновациялық дамыту жөніндегі 2010 - 2014 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламаны іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 14 сәуірдегі № 302 қаулысын іске асыру мақсатында Қазақстан Республикасының Үкіметі **ҚАУЛЫ**
Е Т Е Д І :

1. Қоса беріліп отырған Қазақстан Республикасында бәсекелестікті дамыту жөніндегі 2010 - 2014 жылдарға арналған бағдарлама (бұдан әрі - Бағдарлама) б е к і т і л с і н .

2. Қазақстан Республикасы Бәсекелестікті қорғау агенттігі (Монополияға қарсы агенттік) мүдделі орталық атқарушы органдармен, облыстардың, Астана және Алматы қалаларының әкімдерімен бірлесіп, Бағдарламада көзделген іс-шаралардың тиісінше және уақтылы орындалуын қамтамасыз етсін.

3. Жауапты орталық және жергілікті атқарушы органдар «Салалық бағдарламаларды әзірлеу және мониторингілеу ережесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 18 наурыздағы № 218 қаулысымен бекітілген Салалық бағдарламаларды әзірлеу және мониторингілеу ережесіне сәйкес Бағдарламаның іске асырылу барысы туралы ақпарат берсін.

4. Осы қаулының орындалуын бақылау Қазақстан Республикасы Премьер-Министрінің бірінші орынбасары Ө.Е. Шөкеевке жүктелсін.

5. Осы қаулы қол қойылған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі.

Қазақстан Республикасының

Премьер-Министрі

К. Мәсімов

Қ а з а қ с т а н

Р е с п у б л и к а с ы

Ү к і м е т і н і ң

2 0 1 0

ж ы л ғ ы

2 6

қ а з а н д а ғ ы

№

1 1 1 5

қ а у л ы с ы м е н

бекітілген

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА БӘСЕКЕЛЕСТІКТІ ДАМУ
ЖӨНІНДЕГІ 2010 - 2014 ЖЫЛДАРҒА АРНАЛҒАН
БАҒДАРЛАМА Астана қаласы, 2010 жыл**

МАЗМҰНЫ

1. Бағдарламаның паспорты
2. К і р і с п е
3. Ағымдағы жағдайды талдау (экономиканың негізгі салаларының қазіргі ж а й - к ү й і)
 - 3.1. Қолданыстағы нормативтік құқықтық базаның сипаттамасын, экономиканың негізгі салаларын дамытуды қамтамасыз ету жөніндегі іс-шараларды іске асырудың қолданыстағы практикасы мен нәтижелерінің қоса алғанда, экономиканың негізгі салаларын дамытуды мемлекеттік реттеудің қолданыстағы саясатын талдау
 - 3.2. Бірнеше жылдар серпініндегі негізгі көрсеткіштер
 - 3.3. Экономиканың негізгі салаларында бәсекелестікті дамытудың п р о б л е м а л а р ы
 - 3.4. Қазақстан Республикасында бейімделуі мүмкін орын алып отырған проблемаларды шешу жөніндегі шетелдік оң тәжірибені шолу (салалардың жұмыс істеуін зерделеу тәжірибесі)
4. Бағдарламаны іске асырудың мақсаттары, міндеттері, нысаналы индикаторлары мен нәтижелер көрсеткіштері
 - 4.1. Бағдарламаның мақсаты
 - 4.2. Нысаналы индикаторлары
 - 4.3. Бағдарламаның міндеттері және нәтижелер көрсеткіштері
 - 4.4. Әрбір міндет бойынша жоспарлы мәнге қол жеткізу көзделетін нақты кезеңді (орта мерзімді немесе ұзақ мерзімді) көрсете отырып, Бағдарлама міндеттерінің шешілу дәрежесін сипаттайтын сандық және сапалық өлшенетін мәндер ретінде белгіленетін нәтижелер көрсеткіштері
 - 4.5. Жауапты мемлекеттік және өзге де органдар (мақсаттарға, нысаналы индикаторларға, міндеттерге, нәтижелер көрсеткіштеріне қол жеткізуге жауапты мемлекеттік және өзге де органдар)
5. Бағдарламаны іске асыру кезеңдері
 - 5.1. Орын алып отырған проблемаларды шешу жөніндегі жұмыстардың негізгі бағыттары (экономиканың негізгі салаларының орнықты даму жолдары және тетіктері, қойылған мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізу құралдары мен тетіктерінің тізбесі)

- 5.2. Бизнес өкілдерімен кері байланыс жүйесі
 6. Қажетті ресурстар мен қаржыландыру көздері
 7. Бағдарламаны іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспары

1. Бағдарламаның паспорты

Атауы	Қазақстан Республикасында бәсекелестікті дамыту жөніндегі 2010 - 2014 жылдарға арналған бағдарлама
Әзірлеу үшін негіздеме	«Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік жоспарлау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2009 жылғы 18 маусымдағы № 827 Ж а р л ы ғ ы . «Қазақстан Республикасын үдемелі индустриялық-инновациялық дамыту жөніндегі 2010 - 2014 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарлама және Қазақстан Республикасы Президентінің кейбір жарлықтарының күші жойылды деп тану туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 19 н а у р ы з д а ғ ы № 9 5 8 Ж а р л ы ғ ы . «Қазақстан Республикасы Үкіметінің Қазақстан Республикасын үдемелі индустриялық-инновациялық дамыту жөніндегі 2010 - 2014 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламаны іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 14 сәуірдегі № 302 қаулысы.
Негізгі әзірлеуші	Қазақстан Республикасы Бәсекелестікті қорғау агенттігі (Монополияға қарсы агенттік)
Мақсаты	Қазақстан Республикасында бәсекелестікті дамыту үшін жағдай жасау
Міндеттері	Бәсекелес нарықтарды құру (нарықтарда жаңа қатысушылардың пайда болуы және кіруі, сондай-ақ экономиканың негізгі салаларындағы бәсекелес орта үшін қолайлы жағдайлар қалыптастыру); қоғамда бәсекелес сана қалыптастыру; бәсекелестікті дамыту құралдарын жетілдіру.
Іске асыру мерзімдері	2010-2014 жылдар
Нысаналы индикаторы	Табиғи монополиялар субъектілерінің реттелетін қызметтерінің (тауарларының , жұмыстарының) тізбесін қысқарту
Қаржыландыру көздері мен көлемі	Бағдарламаны іске асыруға 2010 - 2014 жылдары республикалық бюджеттен қаражат жіберілетін болады

2. Кіріспе

Бәсекелестік саласындағы саясат елді әлеуметтік-экономикалық дамыту мақсатына қол жеткізудің негізгі құралы және кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігі мен азаматтардың тұрмыс деңгейін айқындайтын түйінді фактор б о л ы п т а б ы л а д ы .

Бәсекелестік саясат нарық субъектілерінің жарысқа түсуі үшін жағдайларды қамтамасыз ету, экономиканың тиімділігін және бәсекеге қабілеттілігін арттыру, кәсіпорындарды жаңғырту және азаматтардың тауарлар мен қызметтерге қажеттілігінің экономикалық тиімді тәсілдерін қамтамасыз ету үшін жағдай жасау мақсатында мемлекет жүзеге асыратын дәйекті шаралар кешенін білдіреді.

Қазақстан Республикасының бәсекелестік саласындағы саясаты мемлекеттік басқару жүйесі экономикалық және әлеуметтік нормалардың сапасын талап ететіндіктен және заңдарды, оның ішінде бәсекелестікті қорғайтын заңдарды қолдануды негіздейтіндіктен, мемлекеттік реттеу жүйесін реформалауда басты р о л ь д е р д і н б і р і н е и е .

Қазақстан Республикасының Конституциясында әркімнің кәсіпкерлік қызмет еркіндігіне, өз мүлкін кез келген заңды кәсіпкерлік қызмет үшін еркін пайдалануға құқығы бар екендігі көзделген. Монополистік қызмет заңмен реттеледі және шектеледі. Жосықсыз бәсекеге тыйым салынады.

Қазақстанның 2030 жылға дейінгі даму стратегиясына экономиканың бәсекеге қабілеттілігін дамытудың, нығайтудың ұзақ мерзімді бағдарларының негізі қаланды, онда экономиканың бәсекеге қабілеттілігін арттырудың нарықтық тетіктері ретінде бәсекелес нарықтарды және монополияға қарсы реттеудің сенімді құралдарын құру айқындалды.

Бәсекелестік саясаттың мақсаттарына қол жеткізу мынадай міндеттерді ш е ш у д і б о л ж а й д ы :

негізделмеген ішкі және сыртқы сауда кедергілерін қысқарту, артық реттеулерді болдырмау, көліктік, ақпараттық, қаржылық, энергетикалық инфрақұрылымдарды дамыту және нарыққа қатысушылар үшін оған қол жетімділікті қамтамасыз ету есебінен жалпы бәсекелестік ортаны жақсарту;

монополияға қарсы реттеуді жетілдіру арқылы мемлекеттік органдар мен нарық субъектілерінің бәсекелестікке қарсы іс-әрекеттерінен бәсекелестікті т и і м д і қ о р ғ а у д ы а р т т ы р у ;

негізделмеген ішкі және сыртқы сауда кедергілерін жою, салықтық және салықтық емес ынталандыру және қолдау құралдарын пайдалану жолымен жекелеген салаларда бәсекелестікті дамыту шараларын іске асыру.

Қазақстан Республикасында бәсекелестікті дамытудың 2010 - 2014 жылдарға арналған бағдарламасы (бұдан әрі - Бағдарлама) заңнамалық базаны жетілдіруге, экономиканың кәсіпкерлік және инвестициялық тартымдылықтары үшін жағдайлар ж а с а у ғ а бағытталған.

Бағдарлама бәсекелестік саясатты іске асыру үшін негіз болып табылады, 2014 жылға дейінгі кезеңде оның басымдықтары мен негізгі бағыттарын айқындайды, монополияға қарсы реттеу шараларын, өзге де қорғау шараларын, сондай-ақ кәсіпкерлік қызмет мүмкіндіктерін кеңейтетін және ынталандыратын бәсекелестікті дамыту жөніндегі шараларды енгізеді.

Бағдарламада көзделген іс-шараларды іске асыру: мемлекеттің экономикаға қатысуын қысқартуға; жергілікті атқарушы және өкілді органдар қызметінің ашықтығын арттыруға; әкімшілік кедергілерді қысқартуға және кәсіпкерлік қызметті дамыту үшін

қажетті инфрақұрылымдарды құруға жәрдемдесетін болады.

Тұтастай алғанда Бағдарламаны қабылдау және ведомствоаралық өзара іс-қимыл негізінде оны іске асыру орталық және жергілікті атқарушы органдардың бәсекелестікті дамыту жөніндегі бірлескен іс-әрекеттерінің маңызды оң үлгісі болуы тиіс.

3. Ағымдағы жағдайды талдау

Ескерту. 3.1-кіші бөліміне өзгерту енгізілді - ҚР Үкіметінің 2011.07.18. N 820 (алғаш ресми жарияланған күнінен бастап қолданысқа енгізіледі) Қаулысымен.

3.1. Қолданыстағы нормативтік-құқықтық базаның сипаттамасын, экономиканың негізгі салаларын дамытуды қамтамасыз ету жөніндегі іс-шараларды іске асырудың қолданыстағы практикалары мен нәтижелерін қоса алғанда, экономиканың негізгі салаларын дамытуды мемлекеттік реттеудің қолданыстағы саясатын талдау

1990 жылдары Қазақстан Республикасында бәсекелестікті дамыту үшін көптеген шаралар жасалды: бәсекелестік заңнамасы қабылданды; монополиялық және бәсекелестік нарықтарды бөлу жүзеге асырылды; жекешелендіру жүргізілді; әкімшілік қысым төмендетілді.

Макроэкономикалық саясаттың негізгі міндеттері бизнес жүргізу, компаниялар мен нарықтарды дамыту, қоғамның қажеттілігін неғұрлым толық қанағаттандыру үшін қолайлы нарықтың ортаны қалыптастыру болып табылады. Сондықтан, мемлекет іске асыратын экономикалық саясат бәсекелестік қағидаттарға негізделуі тиіс. Бәсекелестікті дамыту - оны шешу үшін барлық мемлекеттік билік органдары жауапты болатын кешенді міндет.

Ұзақ уақыт бойы саясаттың негізгі құралы ретінде қорғау тетіктері пайдаланылды. Бірінші кезекте, оған монополияға қарсы заңнаманы қолдану жатады. Қиындық монополияға қарсы реттеудің мейлінше аз құралдармен шектелуінде және ең алдымен бәсекелестікті дамытуға емес, құқық бұзушылықты жоюға бағытталғандығында болып отыр.

Бәсекелестікті дамытудың міндеті экономикалық реттеудің барлық құралдарының пайдаланылуын жетілдіруді талап етеді.

Бәсекелестік саясаттың рөлі нарықтық билікті теріс пайдаланатын нарық субъектілеріне монополияға қарсы заңнаманы қолдануға әкеп соқпайды. Бәсекелестік мемлекеттік экономикалық саясат шаралары нәтижесінде нашарлауы, ал жекелеген нарық субъектілерінің нарықтық билігі мемлекеттің нарық қатынастарына араласуының әр түрлі әдістерімен күшеюі мүмкін.

Сондықтан бәсекелестік саясат монополияға қарсы органдардың тұтастай алғанда мемлекеттің экономикалық саясатын немесе тым болмаса, нарықтың бәсекелестік құрылымына, кәсіпорынның іскерлік практикасына, кәсіпкерлік қызметіне тікелей әсер ететін оның бағыттарын әзірлеуге кеңінен қатысуын а й қ ы н д а й д ы .

«Монополияға қарсы саясаттың тиімділігі» (90-нан 92-орынға дейін), «жергілікті бәсекелестіктің қарқындылығы» (97-ден 101-ге дейін) қосалқы индекстері бойынша 2008 - 2009 жылдар және 2009 - 2010 жылдар кезеңінде Дүниежүзілік экономикалық форумның Ғаламдық бәсекеге қабілеттілік рейтингінде Қазақстан жағдайының нашарлағаны бәсекелестіктің жеткілікті дамымауы туралы айғақ болады.

Экономиканың негізгі саларында бәсекелестікті дамытудың ағымдағы жағдайын талдау экономиканың бірқатар салалары (мысалы, темір жол саласы, коммуникация, байланыс, авиатасымалы) артық шоғырландырылғанын көрсетеді, бұл ел экономикасында монополия тарапынан қауіптің (аталған нарықтардағы жұмыс істеп жатқан компаниялардың мінез-құлықтары қазіргі уақытта бәсекелес (жарыспалы) болған күннің өзінде) сақталғандығын білдіреді.

Бұдан басқа, жекелеген тауар нарықтарын монополияландыру заңдар қабылдау арқылы жүзеге асырылады.

2009 жылғы 18 қыркүйекте қабылданған «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасының Кодексімен осы Кодекс қабылданғанға дейін бәсекелес болған дәрілік заттардың, медициналық мақсаттағы бұйымдар мен медициналық техниканың сәйкестігін растау нарығы монополияландырылды. «Жылжымайтын мүлікке құқықтарды мемлекеттік тіркеу туралы» Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 26 шілдедегі Заңымен Заң қабылданғанға дейін бәсекелес болған ғимараттарды, құрылыстарды және (немесе) олардың құрамдастарын техникалық тексеру нарығы монополияландырылды. Заңдарды әзірлеуші мемлекеттік органдар салалық заңдарда бәсекелестікті шектейтін ұқсас нормаларды көздеуді жалғастыруда.

Тауар нарықтарындағы бәсекелес ортаның жай-күйін (бәсекелестікті дамыту дәрежесін) бағалау, тауар нарықтарын дамыту, бәсекеге қабілеттілікті арттырудың маркетингтік стратегиясын, әлеуетті бәсекелестер үшін нарыққа «кіру»/«шығу» тосқауылдарының болуын немесе болмауын және оларды еңсеру шараларын айқындау мақсатында оларға жүргізілген талдаулар бәсекелестікке келеңсіз әсер ететін бірқатар нормативтік құқықтық актілерді анықтады.

Талдау нәтижесінде заңнамалық реттеуді жетілдіруді қажет ететін экономиканың (электр энергетикасы, темір жол көлігі, телекоммуникация) с а л а л а р ы а н ы қ т а л д ы .

Бәсекелестік саясаттың осы немесе өзге аспектілерін қалыптастыру

саласындағы нормативтік құқықтық актілерді талдау бірнеше жалпы кемшіліктерді: мемлекеттік саясат бірлігінің, жан-жақтылығының, бірізділігінің болмауын; оның декларативтік сипатын; олардың іске асырылуын қамтамасыз ететін нақты міндеттер мен тетіктердің болмауын анықтауға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, шығарылатын нормативтік құқықтық актілер кәсіпкерлерге бизнесте жаңа мүмкіндіктер аша отырып, бәсекелестікті дамыту, экономикалық ресурстарды оңтайлы бөлу арқылы елдің экономикалық көрсеткіштерін жақсартуға, тауарлардың төмен бағаларын және жоғары сапалы қызметтерді белгілеуге ықпал етуі тиіс.

Экономиканың негізгі салаларының нормативтік құқықтық актілерін пысықтаудың маңызы зор, экономикалық қатынастарды реттеу құралы ретінде бәсекелестікті дамытпайынша, тауарлар мен қызметтерді тұтынушылардың жалпы экономикалық әл-ауқатын жақсарту мүмкін емес.

Мемлекеттің бәсекелестік саясаты екі негізгі бағытты қамтуы тиіс.

Бірінші - тауар нарықтарында бәсекелестікті дамытуды жандандыру.

Бәсекелестік саясаттың қазіргі заманғы жай-күйі экономика салаларын дамыту жөніндегі бағдарламалық құжаттарда бәсекелестікті дамыту көзделгенімен, мемлекеттік органдардың осы бағыттарда шараларды жеткіліксіз қабылдайтындығын көрсетті.

Алайда, салалық мемлекеттік органдар практикада бәсекелестікті дамыту жөнінде нақты шаралар қабылдамайды.

Бәсекелестікті дамыту мақсатында мемлекеттік органдардың стратегиялық жоспарларын қалыптастырған кезде салада бәсекелестікті дамытуды сипаттайтын индикаторларды және тиісті тауар нарықтарында шоғырлану деңгейін төмендету көрсеткіштерін көздеу қажет.

Қазіргі уақытта кейбір нарықтардағы бәсекелестікті дамыту мәселелерінің бір бөлігі Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 14 сәуірдегі № 302 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасы Үкіметінің Қазақстан Республикасын үдемелі индустриялық-инновациялық дамыту жөніндегі 2010-2014 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламаны іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспары шеңберінде шешілетін болады.

Агенттік «Мұнай өнімдерінің айналымын мемлекеттік реттеу туралы» Заң жобасын әзірлеуге қатысты, нәтижесінде мұнай өнімдерін бөлшек саудада өткізу нарығындағы делдалдарды жоюды, сондай-ақ мұнай өнімдерінің бөлшек сауда нарығында бағаны мемлекеттік реттеуді енгізуді және МӨЗ инфрақұрылымдарына кемсітусіз қолжетімділікті қамтамасыз ететін нормаларды бекіту бөлігінде ұсыныстар берді. Қазіргі уақытта Агенттіктің ұсыныстарын ескере отырып пысықталған Заң жобасы Қазақстан Республикасы Үкіметінің қ а р а у ы н д а .

«Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне азық-түлік қауіпсіздігі мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заң жобасын қарау шеңберінде Агенттік «Агроөнеркәсіптік кешенді және ауылдық аумақтарды дамытуды мемлекеттік реттеу туралы» Қазақстан Республикасының Заңында уәкілетті органның агроөнеркәсіптік кешен саласында сатып алу бағасын белгілеу жөніндегі функцияларын Қазақстан Республикасы Үкіметтің қарамағына беру туралы Қазақстан Республикасының Парламенті депутаттарының ұсыныстарын қолдады.

Бәсекелестік саясаттың екінші бағыты - бұл бәсекелестік қатынастарды қорғау тетіктерін одан әрі жетілдіру (бәсекелестік туралы заңды жетілдіру, зардап ілеккен нарық субъектілерін қорғау тетіктерін құру).

2009 жылғы 1 қаңтардан бастап «Бәсекелестік туралы» (бұдан әрі - Бәсекелестік туралы заң) және «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне бәсекелестік мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңдары қолданысқа енгізілді. Бәсекелестік туралы заңның негізгі жаңалықтары кәсіпкерлік белсенділіктің өсуін ынталандыруға, мемлекеттің кәсіпкерлік қызметке теріс араласуын шектеуге, монополиста қызметті шектеу нысандары мен әдістерін жетілдіруге және жосықсыз бәсекелестікке жол бермеуге бағытталған.

Қабылданған Бәсекелестік туралы заңның мақсаты бәсекелестікті қорғау, тауар нарықтарының тиімді жұмыс істеуі үшін жағдайлар жасау, экономикалық кеңістіктің біртұтастығын, тауарлардың еркін қозғалысын және Қазақстан Республикасындағы экономикалық қызметтің еркіндігін қамтамасыз ету болып т а б ы л а д ы .

Қабылданған заңдардың міндеттері монополистік қызметтің алдын алу, жосықсыз бәсекенің жолын кесу, экономика салаларын монополиясыздандыру, еркін бәсекелестікті қамтамасыз ету, тұтынушылардың заңды құқықтарын қорғауды қамтамасыз ету болып табылады.

Монополияға қарсы реттеу бәсекелестікті қорғаудың маңызды құралы болып табылады, бәсекелестікті шектеу қаупіне тікелей және жедел ықпал етуді қамтамасыз етеді, сондай-ақ олардың туындауының алдын алады.

Бәсекелестік туралы заң нормаларын қолдану практикасы Заңның жекелеген ережелері нақтылануға, түзетуге және егжей-тегжейлі қаралуға жататындығын к ө р с е т т і .

Монополистік қызметке қарсы іс-қимыл мен бәсекелестікті қорғау процесінде монополияға қарсы орган экономикалық жағдай қалай өзгерсе, солайша бизнестің жаңа нысандарының пайда болуына, кәсіпкерлердің құқықтарын қорғауға жаңа талаптардың қойылуына қарай жаңа проблемаларымен үнемі б е т п е - б е т к е л е д і .

Іс жүргізу нормаларымен байланысты проблемалар блогында монополияға қарсы органның істі тергеу жөніндегі өкілеттіктерінде кемшіліктер бар екендігі, сондай-ақ монополияға қарсы ден қою шараларының қолдану бойынша іс жүргізу рәсімдерінің ұзақтығы (заңнаманың іс материалдарына әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамадан басқа қылмыстық іс қозғаудан бас тарту туралы қаулыны қоса беру қажеттігі туралы талап) көрсетілді.

Соттардың аталған талаптарын орындау әкімшілік жазалар қолдану мерзімін созады, Агенттік пен құқық қорғау органдары арасында артық хат жазысуға әкеледі. Аталған мәселені зерделеген кезде Жоғарғы Сот заңға тиісті өзгерістер енгізу қажеттігін атап өтті.

Негізделмеген әкімшілік кедергілер жаңа қатысушылардың нарықтарға кіруіне ынталандыруды төмендетеді, өндірістік емес шығындарды арттырады және сыбайлас жемқорлық пен «әкімшілік ресурстардың» туындауына жағдайлар жасайды.

Бәсекелестік орта жаңа әкімшілік кедергілерді белгілеуден қорғалмаған.

Көптеген елдерде кәсіпкерлік қызмет субъектілерінің жаңа әкімшілік талаптарына кіретін нормативтік актілерді алдын ала бағалаудың және қабылдауды жан-жақты негіздеудің міндетті рәсімдері әзірленбеген және қолданылмайды.

Практика нарық субъектілері жіберген жеке бұзушылықтар жосықсыз бәсекеден көрінетін бұзушылық белгілеріне жатпайтынын, алайда оларды жасау нәтижесінде бәсекелестікті шектеу, тұтынушылардың құқықтарын бұзу байқалатындығын көрсетеді.

Мемлекеттік сатып алу жүйесінің субъектілері болып табылмайтын нарық субъектілерінің біліктілік талаптары мен техникалық ерекшеліктерінде заңнамаға сәйкес келмейтін және бәсекелестікті шектейтін талаптарды енгізу сияқты мұндай бұзушылықтар Бәсекелестік туралы заңда көрсетілмеген және аталған бұзушылықтар соңғы уақытта едәуір жиі кездесе де, оған тиісінше монополияға қарсы ден қою шаралары қолданылмайды.

Осыған байланысты, жосықсыз бәсеке түрлерін кеңейту қажеттілігі туындап отыр.

«Нарық субъектісі» деген ұғым нақтылауды талап етеді, себебі Заңның қолданыстағы редакциясы коммерциялық емес ұйымдарды нарық субъектілеріне жатқызуға және бұл ретте коммерциялық ұйымдарда бәсекелестікті шектеу фактілері болса да, тиісінше оларға қатысты монополияға қарсы ден қою шараларын қолдануға мүмкіндік бермейді.

Нарық субъектілерінің мемлекеттік органдар көрсететін мемлекеттік көмекті алуына келісім беру кезінде шекті мән ұғымын айқындау қажет.

Артық әкімшілендіруді жою мақсатында тергеу жүргізу кезінде монополияға

қарсы органның іс жүргізу іс-әрекетін құқықтық реттеу тетігін жетілдіру талап е т і л е д і .

Әр түрлі мемлекеттік органдардан мемлекеттік монополияны енгізу туралы көптеген ұсыныстар келіп түсуде. Тек соңғы уақытта не Беларусь Республикасында, не Ресей Федерациясында жоқ монополияны алкоголь өнімдерін өндіруге және өткізуге, алтын өндіруге енгізу ұсынылды. Бұдан басқа, аталған ұсыныстар бірыңғай экономикалық кеңістікке қатысушы елдердің заңнамаларымен үйлестірілмеген, олар тиісті салаларда бәсекелестікті шектеуге б а ғ ы т т а л ғ а н .

Осыған байланысты, заңнаманы одан әрі дамыту мемлекеттік монополияның жаңа түрлерін не «жасырын» монополияны құруды көздемеуі тиіс.

Бүгінгі күні мемлекеттік монополияға жатқызылған қызметті мемлекеттік реттеу мен бақылау негізін айқындайтын құқықтық база Бәсекелестік туралы заңда айқындалған, онда алғаш рет «мемлекеттік монополия» деген ұғымның анықтамасы, сондай-ақ мемлекеттік монополияны енгізу мәселелеріне бірыңғай т ұ р ғ ы д а н к е л у б е л г і л е н г е н .

Айрықша құқықты іске асыру мемлекеттік монополия субъектісін құру жолымен жүзеге асырылады, ол Қазақстан Республикасы Үкіметінің шешімі бойынша құрылған мемлекеттік кәсіпорын ғана бола алады.

Агенттік тауарды өндіруге және (немесе) сатуға, сатып алуға немесе оларды пайдалануға мемлекеттің айрықша құқығын бекіту бөлігінде олардың талаптарға сәйкес келуі мәніне заңнамалық актілерге талдау жүргізді.

Аталған талдау нәтижесінде мемлекеттік монополия туралы нормалар бар, бірақ мұндай монополияны енгізу тәртібі жоқ Қазақстан Республикасының бірқатар заңнамалық актілері («Өсімдіктер карантині туралы» 1999 жылғы 11 ақпандағы, «Селекциялық жетістіктерді қорғау туралы» 1999 жылғы 13 шілдедегі, «Патент заңы» 1999 жылғы 16 шілдедегі, «Тауар таңбалары, қызмет көрсету таңбалары және тауар шығарылған жерлердің атаулары туралы» 1999 жылғы 26 шілдедегі, «Күзет қызметі туралы» 2000 жылғы 19 қазандағы, «Интегралдық микросхемалар топологияларын құқықтық қорғау туралы» 2001 жылғы 29 маусымдағы, «Ветеринария туралы» 2002 жылғы 10 шілдедегі, «Өсімдіктерді қорғау туралы» 2002 жылғы 3 шілдедегі, «Сауда қызметін реттеу туралы» 2004 жылғы 12 сәуірдегі, «Жануарлар дүниесін қорғау, өсімін молайту және пайдалану туралы» 2004 жылғы 9 шілдедегі Қазақстан Республикасының з а ң д а р ы) а н ы қ т а л д ы .

Кейбір заңдарда қызмет түрлері мемлекеттік монополияға тікелей жатқызылмаған, бірақ мемлекеттік шаруашылық жүргізуші субъектілердің құқығы нақты түрде осы немесе өзге қызметті айрықша жүзеге асыруға бекітілген (Қазақстан Республикасының Жер кодексі, Экологиялық кодексі,

Орман кодексі, «Авариялық-құтқару қызметі және құтқарушылардың мәртебесі туралы» 1997 жылғы 27 наурыздағы, «Қазақстан Республикасында зейнетақымен камсыздандыру туралы» 1997 жылғы 20 маусымдағы, «Міндетті әлеуметтік сақтандыру туралы» 2003 жылғы 25 сәуірдегі, «Ішкі су көлігі туралы» 2004 жылғы 6 шілдедегі, «Жылжымайтын мүлікке құқықтарды мемлекеттік тіркеу туралы» 2007 жылғы 26 шілдедегі, «Сәйкестікті бағалау саласындағы аккредиттеу туралы» 2008 жылғы 5 шілдедегі Қазақстан Республикасының заңдары).

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2005 жылғы 4 сәуірдегі № 304 қаулысымен Мемлекеттік монополия субъектілерінің және осы субъектілер монополиялық жағдайда болатын салалардың тізбесі (16 субъект және мемлекеттік монополия қызметінің салалары) бекітілді.

Заңнамалық актілер нормаларын Бәсекелестік туралы заңның 32-бабына сәйкес келтіру мақсатында Агенттік «Кейбір заңнамалық актілерге мемлекеттік монополия мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының жобасын әзірлеуге бастама жасады.

Агенттік газ өткізу нарығында және басқа нарықтарда делдалдарды жоюды қамтамасыз ететін заңнамалық тыйым салу тетігі нарықтан делдалдарды жою үшін, әсіресе «...қаптап кеткен алып-сатарларды бір жаққа шығару...» атап өтілген тауарлардың қымбаттау проблемалары жөніндегі Мемлекет басшысының 2009 жылғы 13 қарашадағы тапсырмасы тұрғысынан аса тиімді құрал болып табылады.

Бәсекелестік ортаның жай-күйі едәуір дәрежеде табиғи монополиялар субъектілері қызметінің құнымен, инфрақұрылымның жай-күйімен және оған кедергісіз қол жеткізу мүмкіндігінің болуымен негізделеді.

Табиғи монополияларды мемлекеттік реттеу:
бағалық (тарифтік) реттеу;

табиғи монополиялар субъектілерінің қызметтеріне қолжетімділік жөніндегі технологиялық мүмкіндіктерді айқындайтын инвестициялық бағдарламалар;

тиісті секторларда олардың тұтынушылары арасындағы тиімді бәсекелестікті дамыту үшін табиғи монополиялар субъектілерінің қызметтеріне қолжетімділікті реттеу, сондай-ақ тұтастай алғанда экономика үшін инфрақұрылымдық шектеулерді жою арқылы бәсекелестік ортаның сапасына тікелей ықпал етеді.

Бәсекелестік ортаның сапасы көп жағдайда табиғи монополиялардың құрылымдық реформаларының серпінімен негізделеді, оның барысында:

реттелетін және реттелмейтін қызмет түрлері бойынша құрылымдық қайта құру немесе бөлек есепке алу арқылы бәсекелестік және табиғи монополияның қызмет түрлері анықталады;

бәсекелестік секторлардың нарықтық ережелері белгіленеді;

мемлекеттік реттеудің тиімділігін арттыру бағыттары айқындалады.

Өңірлік бәсекелестікті дамыту Қазақстан Республикасындағы бәсекелестікті дамыту бағдарламасының маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Өңірлік бәсекелестікті дамыту мақсаты өңірлер экономикасының басым салаларында бәсекелестік деңгейін арттыруға, оның ішінде тауар нарықтарында жаңа қатысушылардың пайда болуы үшін қажетті жағдайлар жасау арқылы ж ә р д е м д е с у .

Бәсекелестікті дамыту шеңберінде жергілікті атқарушы органдардың қызметі: мемлекеттік органдардың әкімшілік кедергілерді белгілеулерін және тауарлардың қозғалысы үшін шектеулерді болдырмайтын жүйелерді құру; мемлекеттік органдардың кәсіпкерлік қызметтерге қатысуын қысқарту; өңірлік нарықтар, жаңа кәсіпкерлерді тарту мақсатында тауарлар мен қызметтердің қажеттілігі туралы ақпараттарды жинауды, талдауды және ж а р и я л а у д ы ұ й ы м д а с т ы р у ;

мемлекеттік органдар қызметінің ақпараттық ашықтығын арттыру; басым салалардағы тауар нарықтарының инфрақұрылымын дамыту жөніндегі басты міндеттерді шешуге бағытталуы тиіс.

Өңірлік бәсекелестіктің дамуын бағалау мақсатында Агенттік өңірлерде бәсекелестікті қолдау мен дамыту деңгейін бағалауға бағытталған бәсекелестікті дамыту жөніндегі жергілікті атқарушы органдардың қызметін бағалау индикаторларының есептерін жүргізеді.

Рейтинг Статистика агенттігінің, Қаржы министрлігінің Кедендік бақылау комитетінің деректері, облыстардың, Астана және Алматы қалаларының әкімдіктері ұсынған ақпараттар негізінде, сондай-ақ Агенттіктің өңіраралық инспекциялары мен құрылымдық бөлімшелерінің көрсеткіштерін пайдалана от ы р ы п е с е п т е л е д і .

Рейтинг әкімдіктердің шағын және орта кәсіпкерлікті және бәсекелестікті дамытуды қолдауын көрсететін көрсеткіштерді (үстем немесе монополиялық жағдайға ие кәсіпорындар санының серпіні, кейбір өңірлік тауар нарықтарының шоғырлану деңгейі, монополияға қарсы заңнаманы бұзу фактілері бойынша мемлекеттік органдардың орындаған нұсқамаларының саны), сондай-ақ өңір экономикасының жекелеген салаларында бәсекелестікті дамытуды жанама көрсететін көрсеткіштерді қамтиды.

Рейтинг әкімдіктердің инвестицияларды тарту, шағын және орта бизнес субъектілерін қолдау жөніндегі жұмыстарын, экспорттық әлеуетін бағалауды және б а с қ а л а р д ы к ө з д е й д і .

Қазіргі уақытта 2009 жылғы қорытынды бойынша Қазақстан өңірлерінің бәсекелестікті дамыту деңгейі бойынша рейтингісі қалыптастырылды, оның нәтижесі бәсекелестікті дамыту жөнінде жергілікті атқарушы органдар

қабылдаған шаралар жеткіліксіз екендігін көрсетеді.

Қазіргі уақытта әзірленіп жатқан облыстарды, республикалық маңызы бар қалаларды, астананы дамытудың 2011 - 2015 жылдарға арналған бағдарламасы өзіне өңірдегі бәсекелестік ортаны жақсартуға бағытталған жалпы шараларды, жекелеген нарықтардың ерекшеліктері мен проблемаларын ескеретін бәсекелестікті дамытудың салалық шараларын (салалық индикаторларын), сондай-ақ сауда саласын дамытуға бағытталған шараларды, оның ішінде өңірде сауда қызметін жүзеге асыратын әр түрлі форматтарды енгізуі тиіс.

Бағдарламада өңірлік бәсекелестікті дамыту жөніндегі қорытындыларды, болжамдарды, іс-шараларды көрсететін өңірдің негізгі тауар нарықтарындағы бәсекелестік ортаның жай-күйіне талдау (нарық субъектілері туралы ақпарат, бәсекелестік деңгейі, шоғырландыру, нарыққа кіру кедергілері, сондай-ақ бәсекелестікті дамытуға кедергі келтіретін факторлар) берілуі тиіс.

Сондай-ақ, мемлекеттік бәсекелестік саясатты кеңейту мақсатында мынадай м і н д е т т е р д і :

кәсіпкерлік қызметті бастау және жүргізуді жеңілдетуді;
тауарларды өткізу үшін әкімшілік кедергілерді қысқартуды және шектеулерді ж о ю д ы ;

өңірлік нарықтар, жаңа кәсіпкерлерді тарту мақсатында тауарлар мен қызметтердің қажеттілігі туралы ақпараттарды жинауды, талдауды және жариялауды ұ й ы м д а с т ы р у д ы ;

негізгі рәсімдер мен қызмет нәтижелерін жариялауды қоса алғанда, жергілікті мемлекеттік басқару органдары қызметтерінің ақпараттық ашықтығын а р т т ы р у д ы ;

жергілікті мемлекеттік басқару органдарының нарық субъектілерінің шаруашылық қызметіне тікелей қатысуын қысқартуды шешуге бағытталған бәсекелестікті дамытудың өңірлік бағдарламасын әзірлеуді көздеу қажет.

Бұдан басқа, бәсекелестікті дамытудың қажетті деңгейі туралы мынадай к ө р с е т к і ш т е р :

1 000 тұрғынға арналған белсенді жұмыс істейтін шағын және орта к ә с і п о р ы н д а р д ы ң с а н ы ;

кәсіпорынның меншік нысаны бөлігінде жалақы төлеу деңгейі;
шағын және орта кәсіпорындардың өнімдер шығарылымы (серпінде);
өнеркәсіптегі кәсіпкерлік сенімділік индексі;

экономикада жұмыс істейтіндердің жалпы санынан шағын және орта кәсіпкерлікте жұмыс істейтіндердің арақатынасы;

өңірлік бағалардың аймақтылығы бойынша маңызды тауарлардың жекелеген түрлеріне арақатынасы; әдістемесі, өлшем бірлігі
соңғы үш жыл ішінде нарыққа кірген саланың жаңа қатысушылары өндірген

өнімдер мен қызметтердің үлесі; әдістемесі 1 000 адамға арналған сауда алаңдарымен қамтамасыз ету; халықтың жан басына шаққандағы бөлшек тауар айналымы; жаңа сауда объектілерін іске қосу (жыл сайын 100 бірлік); жұмыссыздық деңгейін төмендету; азаматтардың өмір сүру деңгейі (атаулы және нақты мәнде) бойынша әкімдіктердің қызметі куәландыратын болады.

Өңірлік бәсекелестік саясатты іске асырудың тиімділігі туралы бәсекелестікті дамыту (әділ бәсекелестіктің басымдықтары және негізгі қызметтер бойынша жұмыс нәтижелері туралы ақпараттық материалдарды әзірлеу (БАҚ-та жариялау, телевидение мен радиодан сөз сөйлеу); бизнес пен мемлекеттік органдар өкілдеріне арналған монополистік қызметті шектеу және жосықсыз бәсекені болдырмау жөнінде қоғамдық іс-шаралар (оның ішінде конференциялар, дөңгелек үстелдер, семинарлар); Тізілімде монополистердің санын қысқарту; мемлекеттік органдардың бәсекелестікке қарсы іс-әрекеттері фактілері бойынша шығарылған нұсқамалардың орындалу саны); жергілікті атқарушы органдардың әкімшілік кедергілерін қысқарту; маңызды тауар нарықтарын шоғырландыру деңгейінің көрсеткіштері куәландыратын болады.

Мемлекеттік ұйымдарды құрумен және оларға кейбір мемлекеттік функцияларды және мемлекеттік саясатты жүргізу өкілеттіктерін берумен байланысты бәсекелестік қауіптер бұрынғыдай өзекті болып отыр.

Әлемдік тәжірибе бәсекелестік қатынастардың дұрыс дамуына нұқсан келтіруі мүмкін мемлекеттік басқаруға тән емес функциялардан бас тарту жөніндегі жұмыстарды жалғастыру қажеттігін көрсетеді. Бәсекелестікті ұлғайту кейбір қоғамдық қызметтерді ырықтандыруға ықпал ететін болады.

Мемлекеттік ұйымдардың бейінді емес қызмет түрлерін бәсекелестік ортаға беру және мемлекеттің экономикаға араласуын азайту туралы мәселені Мемлекет басшысы 2005 жылы алға қойған болатын.

Алайда, мемлекеттік кәсіпорындардың саны сол уақыттан бері азайған емес, ұлғайып келеді (2006 жылмен салыстырғанда мемлекеттік кәсіпорындардың саны 10 %-ға 4659-дан 5126-ға дейін ұлғайды).

Монополияға қарсы органның мемлекеттік органды құруға және оның жұмыс істеуіне келісімі жеке кәсіпкерлердің қоғам қажеттілігін қандай да бір себептері бойынша толық қанағаттандырмаған қызмет салалары бойынша беріледі. Заң бизнестің кәсіпкерлік белсенділігін шектеуге жол бермеу мақсатында мұндай салалардың толық тізбесін көздейді.

Бүгінгі күні мемлекеттің меншігінде 5 мыңнан астам мемлекеттік кәсіпорынның бар екендігін ескере отырып, аталған шара дағдарыстан кейінгі

кезеңде жеке кәсіпкерлікті қолдауды және дамытуды қамтамасыз етуге
м ү м к і н д і к б е р е д і .

Қазіргі уақытта «Мемлекеттік кәсіпорын туралы» Заңда мемлекеттік
органдарға мемлекеттік бақылау және қадағалау функцияларын беруге тыйым
с а л у к ө з д е л г е н .

Бұл ретте, мемлекеттік ұйымдарға өзге де мемлекеттік функцияларды беру (түрлі кадастрларды, деректер базаларын жүргізу және т.б.) жаппай жүзеге
а с ы р ы л а д ы .

Мұндай мемлекеттік ұйымдар үшін кәсіпкерлік қызметтің айрықша жағдайларын жасау жеке компаниялардың олармен бәсекелес болуына мүмкіндік бермейді. Мемлекеттік ұйымдар саяси және әкімшілік ресурстарға және өсетін қаржы мүмкіндіктеріне ие бола отырып, тауар нарықтарындағы олардың қызмет салаларымен сабақтас тауар айналымының жалпы жағдайына шешуші ықпал етуі
м ү м к і н .

Осыған байланысты, мемлекеттік ұйымдарға монополияға қарсы бақылауды күшейтуді көздеу, билік ету функцияларын барлық құрылған мемлекеттік ұйымдардан мемлекетке қайтаруды қамтамасыз ету, мемлекеттік ұйымдардың жеке ұйымдардан тауарларды, жұмыстарды, қызметтерді сатып алған кезде конкурстық тетікті пайдалануды кеңейту қажет.

Қазақстан экономикасын дамыту және монополияға қарсы бақылау мен реттеудің қарқынды рөлі бәсекелестікті адвокаттандыру жөніндегі іс-шаралардың мәнін арттырады (бәсекелес орган үшін консультация беру, Үкімет жүргізетін экономикалық және реттеу саясатына ықпал ету және нарықтың неғұрлым бәсекелес салалық құрылымын, фирмалардың бәсекелес мінез-құлқын және нарықтың тиімділігін ынталандыру үшін оны әзірлеуге қ а т ы с у м ү м к і н д і г і) .

Бүгінгі күні бәсекелестікті қорғау (бәсекелестікті адвокаттандыру) мәселелері бойынша нарыққа қатысушыларды, мемлекеттік органдарды, жалпы қоғамды ақпараттандырудың тиімді жүйесі жоқ.

Бәсекелестікті жалпылама түсіну, мақсаты мен пайдасы жоқ жерде бәсекелестікті тиімді қорғау және насихаттау мүмкін емес.

Қоғамды бәсекелестік мәселелері бойынша төмен ақпараттандыру салдары монополияға қарсы заңнаманы бұзушылықтың өсуі болуы мүмкін.

Қазіргі уақытта жалпы қоғамның салалық реттеуіштер функцияларының монополияға қарсы орган функцияларынан айырмашылығы туралы түсінік жоқ.

Бәсекелестікті адвокаттандыру деп ең алдымен, барлық нарық процестерінің қатысушыларына адал бәсекелестіктің талаптарын сақтау қажетті, бәсекелестік тәсілдерінің тиімділігі, монополияға қарсы заңнаманың ережелерін сақтау міндеттілігі түсінікті болатын ақпараттық жағдайлар жасау түсініледі.

Бәсекелестік саясаттың мақсаттары мен міндеттері туралы, мемлекеттік бәсекелестік саясат шеңберінде іске асырылатын іс-шаралар туралы билік органдары, бизнес өкілдерінің хабардар болуын арттыру, сондай-ақ ғылыми қоғамдастық өкілдерін жұмысқа тарту барлық қатысушылардың тауар нарықтарында бәсекелестік ортаны дамыту жөніндегі күш-жігерін шоғырландыруды және кәсіпкерлік қызметті ынталандыруды қамтамасыз ететін жағдайларды жасауды қамтамасыз етеді.

Бірнеше жылдар серпініндегі негізгі көрсеткіштер

Мемлекет экономикасына әсер еткен қаржылық-экономикалық дағдарыс тұтастай алғанда бәсекелестік саясат пен бәсекелестікті дамытуда да өз көрінісін тапты. 2007 жылдан 2008 жылдар кезеңінде Қазақстан экономикасында жұмыс істеп тұрған заңды тұлғалардың жалпы саны 2,2 %-ға азайды. Іскерлік белсенділіктің және тиісінше ауыл шаруашылығы, аңшылық және орман шаруашылығы (8 461-ден 7 725-ке дейін), балық аулау (220-дан 214-ке дейін), өңделетін өндірістер (12 581-ден 11 667-ге дейін), электр энергиясын, газды және суды өндіру және бөлу (1 130-дан 1 059-ға дейін), денсаулық сақтау және әлеуметтік қызметтер (4 649-дан 4 324-ке дейін) салаларындағы кәсіпорындар санының төмендегені байқалды.

Қазіргі уақытта, дағдарыстан кейінгі даму кезеңінде аталған көрсеткіштердің жақсару үрдісі байқалды. 2008 жылмен салыстырғанда 2009 жылы жұмыс істеп тұрған заңды тұлғалардың саны 12083 бірлікке ұлғайды, өсу 106,8 %-ды құрады. Бұл ретте, айтарлықтай ұлғаю экономиканың қаржы қызметі (17,5%), жылжымайтын мүлік операциялары (10,6%), тау-кен өндіру өнеркәсібі (10,5%), көлік және байланыс (9,4 %), сауда (8,4%) және өңдеу өнеркәсібі (6,3%) сияқты салаларда болды. Осы факт аталған нарықтарда бәсекелестікті дамытудың әлеуетті мүмкіндігі туралы айтады.

2008 жылы нарық субъектілері арасында қосылулар және жұтып қоюлар санының ұлғаюы байқалды. 2007 жылмен салыстырғанда 2008 жылы экономикалық шоғырлануға рұқсат беру 7 %-ға артық берілді (210-нан 224-ке дейін). Тізілімдегі субъектілер саны 2007 жылы 754-тен 2008 жылы 969-ға дейін өсті.

2009 жылы экономикалық шоғырлану қарқыны төмендеді. Алдағы кезеңмен салыстырғанда экономикалық шоғырлануға рұқсат 26 %-ға аз берілді (2008 жылы 387-ден 2009 жылы 308-ге дейін).

2009 жылы Тізілімге түгендеу жүргізілді, нәтижесінде нарық субъектілерінің саны 333 бірлікке азайды және 2010 жылғы 1 қаңтарға 612 субъектіні құрады: оның ішінде: отын-энергетикалық кешенінде - 177, өнеркәсіп және ауыл шаруашылығы саласында - 134, өзге де салаларда - 179.

Мемлекеттік сатып алу кезінде жасырын монополияларды болдырмау

мақсатында нарық субъектілері үлесінің 100 %-ын «35%-дан астам» деп өзгерту бөлігінде Тізілімге өзгеріс енгізілді, бұл тауарларды бір кезден сатып алу мүмкіндігін болдырмайды және тауардың әлеуетті өнім берушілері үшін тең мүмкіндікті қамтамасыз етеді.

Агенттік жүргізетін тауар нарықтарын талдау саны жылдан жылға ұлғайып келеді. Өткен кезеңде Агенттік тауар нарықтарының 60 тобына талдау жүргізді (2008 жылғы көрсеткіштен 1,5 есеге артық).

Мемлекет басшысының және Қазақстан Республикасының Үкіметі Басшысының тапсырмаларын орындау шеңберінде 2009 жылы Агенттіктің негізгі қызметі бәсекелестікке қарсы іс-әрекеттерге қарсы әрекет тиімділігі арқылы елдің әлеуметтік-экономикалық дамуын қамтамасыз етуге бағытталды. Әсіресе бұл үстем жағдайды теріс пайдаланудың және нарық субъектілері арасындағы мәмілелердің жолын кесуге және болдырмауға бағытталды.

Жүргізілген тергеу нәтижелері бойынша монополияға қарсы орган монополияға қарсы заңнаманың әртүрлі бұзушылықтары үшін монополияға қарсы заңнаманы бұзуды тоқтату туралы 56 нұсқама шығарды.

Агенттік пен оның аумақтық бөлімшелері 2009 жылы әкімшілік құқық бұзушылық туралы 263 іс қозғады, бұл 2008 жылғы көрсеткіштен 2,3 есеге жоғары (2008 жылы - 114 әкімшілік жаза қолдану актісі). Бәсекелестік туралы заңмен шектелген монополистік қызмет үшін - 49 (2008 жылы - 16), мемлекеттік органдардың бәсекелестікке қарсы іс-әрекеттері үшін - 1 (2008 жылы - 12), экономикалық шоғырлану кезіндегі нарық субъектілерінің заңсыз іс-әрекеттері үшін - 22 (2008 жылы - 11), жосықсыз бәсеке үшін - 10, өзге де бұзушылықтар үшін - 181 (2008 жылы - 75).

Тауар нарықтарында, оның ішінде іс-әрекеттерінде көбінесе жекелеген ұйымдарға негізсіз басымдықтар, оларды бәсекелестерге қатысты артықшылықты жағдайға қоятын жеңілдіктер беретін актілер не шешімдер қабылдаудан көрінетін мемлекеттік органдар тарапынан бәсекелестікті шектеуге әкелетін монополияға қарсы заңнама нормаларын бұзу саны жыл сайын ұлғайып отырғаны атап өтілді.

Монополияға қарсы заңнаманың бұзылуына қарсы іс-әрекеттің инфляциялық процестерді ұстап тұруы және одан әрі экономикалық дамуын қамтамасыз етуі үшін айрықша маңызды мәні болды.

Осыған байланысты, Агенттік әлеуметтік маңызы бар нарықтарға (дәрі-дәрмек нарығы, азық-түлік және жеміс-көкөніс өнімдері нарығы және басқалар), сондай-ақ ел экономикасы үшін инфрақұрылымдық мәні бар нарықтарға (мұнай өнімдері, электр энергиясы нарығы, көлік нарықтары және басқалар) ерекше назар аударады.

Мұнай өнімдерін, азық-түлік және жеміс-көкөніс өнімдерін жеткізу

нарықтарындағы жағдайларды тұрақтандыру жөніндегі іс-шаралар шеңберінде аталған нарықтардың субъектілеріне қатысты монополияға қарсы заңнаманың бұзылуына тергеу жүргізілді, олардың нәтижелері бойынша монополияға қарсы заңнаманы бұзушыларға монополияға қарсы заңнаманың тиісті шаралары қолданылды.

Сондай-ақ коммуналдық қызмет тұтынушыларынан келіп түскен өтініштер негізінде коммуналдық қызмет нарығында монополияға қарсы заңнама нормаларының бұзылуына 28 тергеу жүргізілді.

Бұл ретте, 2008 жылы Агенттік 96 тексеру жүргізді. Аяқталған жүргізген тергеулер саны - 33, олар бойынша нарық субъектілеріне және мемлекеттік органдарға қатысты 34 монополияға қарсы ден қою актісі шығарылды. Шығарылған нұсқамалардың жалпы санының (338) 92 %-ы (313) орындалды.

2008 жылдың қорытындысы бойынша монополияға қарсы органның орталық аппаратының және оның аумақтық бөлімшелерінің қатысуымен 119 сот талқылаулары болды: 44 талап монополияға қарсы органға қойылды, 75 жағдайда монополияға қарсы орган жауапкер ретінде қатысты. Бұл ретте, 14 іс маңыздылығы бойынша сот шешімі шығарылмай тоқтатылды. 105-тің 71 жағдайында шешім монополияға қарсы органның пайдасына шығарылды, пайыздық көрсеткіште 67,6 %-ды құрайды.

2009 жылы монополияға қарсы орган 179 сот талқылауларына қатысты, оның : 95-і азаматтық істер, 84-і әкімшілік істер бойынша.

Нарық субъектілерінің өз үстем (монополиялық) жағдайын теріс пайдалану мүмкіндігін немесе бәсекелестікті шектеуді болғызбау мақсатында Агенттік 2008 жылы 387 экономикалық шоғырлануға өтішхатты, 2009 жылы 308 өтінішхатты қарады, оның 224 (немесе 58%-ы) келісілді және 103 (немесе 33%-ы) тиісінше.

Монополияға қарсы заңнаманы бұзғаны үшін мемлекеттік бюджетке 2008 жылы шамамен 3,6 млрд. теңге, 2009 жылы 1,9 млрд. астам теңге түсті.

Экономиканың негізгі салаларында бәсекелестікті дамытудың проблемалары

«Бәсекелестік туралы» Заңның 39-бабына сәйкес монополияға қарсы орган мемлекеттік саясатты қалыптастыру жөнінде ұсыныстар әзірлейді, бәсекелестікті қорғау және монополистік қызметті шектеу саласындағы мемлекеттік саясатты іске асырады, бәсекелестікті қорғау саласындағы мемлекеттік органдар мен өзге де ұйымдарды салааралық үйлестіруді жүзеге асырады, Қазақстан Республикасының монополияға қарсы заңнамасының сақталуына мемлекеттік бақылауды жүзеге асырады, мемлекеттік органдарға Қазақстан Республикасының тауар нарықтарындағы бәсекелестікті қорғауға және дамытуға бағытталған іс-шаралар өткізу жөнінде ұсынымдар береді.

Агенттік өзіне жүктелген функцияларға сәйкес тұрақты негізде тауар нарықтарының жай-күйін, ондағы бәсекелестік деңгейді зерделейді. Жүргізілген

талдаулардың нәтижелері бойынша жаңа компаниялардың нарыққа «кіруі» үшін кедергілер анықталды, оларға бағаны мемлекеттік реттеуді, тарату желілерінің дамымағандығын және сол немесе өзге нарықтағы субъектілердің аффилиирленуін жатқызуға болады.

Монополияға қарсы орган тауар нарықтарын талдау нәтижелерінде бәсекелестікті арттыру жөніндегі шараларды, сондай-ақ нарықтарды монополиясыздандыру жөніндегі ұсыныстар мен іс-шараларды әзірлеу мақсатында экономиканың бәсекелестік дамымаған бірінші кезектегі салаларын а й қ ы н д а й д ы .

Монополияға қарсы орган мемлекеттік органдардың бәсекелестікті дамыту жөніндегі қызметтерін салааралық үйлестіруді жүзеге асыру шеңберінде Үкіметке және құзыретті мемлекеттік органдарға Қазақстан Республикасының заңнамалық актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы, оның ішінде қорғау сипатында шаралар қабылдау, тауарлардың жекелеген топтарына бағаның негізсіз өсуін ұстап тұру, кедергілерді жою тетіктері және т.б. туралы 2008 жылы 10-нан астам, 2009 жылы шамамен 40 ұсыныс жіберді.

Жүргізілген талдау нәтижелері бойынша темір жол көлігі, телекоммуникация, отын-энергетика кешені салаларын жоғары монополияландыру анықталды. Экономика құрушы болып табылатын бұл салалар аралас салалардағы бәсекелестіктің дамуына айтарлықтай әсер етеді. Экономиканың көрсетілген салаларын монополиясыздандыру жөнінде қабылданған шешімдер аяқталмай қалып отыр.

Темір жол саласында бәсекелестікті дамыту

Қазақстан Республикасының темір жол саласы бұрынғыдай монополияландырылған болып қалып отыр. «ҚТЖ» ҰК» АҚ-ның компаниялар тобының монополиялық үлесі темір жол тасымалдары нарығында, оның ішінде темір жол тасымалдары нарығымен аралас әлеуетті бәсекелестер нарықтарында сақталып отыр. Мұндай монополияландыру нәтижесінде жыл сайын қосалқы (қызмет көрсету) қызмет саласында бәсекелестікті шектейді.

Агенттік 2009 жылы темір жол саласында «темір жол көлігінде қолданылатын тығындау-пломбалау құрылғысын жеткізу және бөлшек саудада өткізу» қызметі нарығындағы бәсекелестік деңгейіне талдау жүргізді.

Темір жол көлігінде қолданылатын тығындау-пломбалау құрылғысын жеткізу және бөлшек саудада өткізу нарығын талдау нәтижелері бойынша «Универсал» ЖШС, «Нөкер корпорациясы» ЖШС, «Бірлік» сауда үйі» ЖШС және «Нөкер корпорациясы» ЖШС Тізілімге енгізілді.

Бұдан басқа, аталған талдау нәтижелері бойынша осы нарықтағы субъектілер арасында келісілген іс-әрекеттер белгіленді.

Жолаушылар тасымалы нарығында «Жолаушылар тасымалы» АҚ (бұдан әрі -

Қоғам) мен оның аффилиирленген компаниялары үстемдік етеді. Қоғам негізгі және жолаушылар тасымалы (сервистік) қызметін қамтамасыз етуші ретінде кәсіпорындарды толық бақылайды.

Жеке тасымалдаушылар қызметінің практикасы жеке бизнестің темір жол көлігімен жолаушылар тасымалдау нарығына қол жеткізуінің қазіргі жағдайындағы кемшіліктерін анықтады.

Жеке тасымалдаушылардың темір жол көлігімен жолаушылар тасымалы қызметін ұсынуда және жүзеге асыру үшін қажетті тасымалдау қызметін алуда көрсетілген компаниялармен тең мүмкіндігі жоқ (вагондарға қолжетімділігі, вокзалдар қызметі, билеттер сату, жөндеу және т.б.).

2009 жылы Агенттікке темір жол вокзалдары қызметін көрсету нарығындағы олардың өзара қарым-қатынастары мәселелерін шешуде жәрдем көрсетіңіз деген өтінішпен темір жол вокзалдары меншік иелерінен де, жолаушылар тасымалдаушылардан да көптеген өтініштер келіп түсті.

Агенттіктің пікірі бойынша мұның себебі темір жол көліктері кәсіпорындары мен вокзалдардың меншік иелерінің өзара іс-әрекеттері мәселелерін реттейтін нормативтік құқықтық базаның болмауы болып табылады, бұл сондай-ақ нарық субъектілерінің бәсекелестікке қарсы іс-әрекеттеріне әкеледі.

Қазіргі уақытта темір жол саласын реформалаудың жаңа кезеңі өтіп жатыр, оның барысында ішкі нарықта да, сыртқы нарықта да тасымалдау қызметіндегі бәсекелестікті одан әрі дамыту ұсынылады. Бірыңғай экономикалық кеңістікті қалыптастыру шеңберінде тауар нарықтарын кеңейтуді және бәсекелестікті күшейтуді ескере отырып, соңғысы ерекше өзекті.

Кеден одағына кіретін елдердің Бірыңғай экономикалық кеңістігін қалыптастыру тауарлардың, жұмыстар мен қызметтердің кедергісіз қозғалысы үшін нарықтарды ашу ұсынылады, бұл темір жолға да тікелей қатысты.

Бірыңғай кеден одағы елдеріндегі темір жол саласы реформалау сатысында тұр. Бұл ретте, саланың қолданыстағы және мақсатты модельдерінде қағидатты айырмашылық бар. Айырмашылық, атап айтқанда темір жол көлігінің нарық саласының заңнамалық айқындамаларында.

Қазіргі уақытта Қазақстан темір жолының жай-күйі табиғи тұрғыдан тозған активтермен, моральдық тұрғыдан ескірген технологиялармен, қызметтің бәсекеге қабілетсіз мінездемесімен сипатталады, бұл ұлттық тасымалдаушы «ҚТЖ» ҰК» АҚ-ның шетел компанияларымен бәсекелес болуына мүмкіндік бермейді.

Сондықтан, сыртқы нарықтарда бәсекелес болу үшін Қазақстан темір жол инфрақұрылымының тиісті деңгейін ұсынуы тиіс. Қазақстанның темір жол көлігі қазіргі заманғы талаптарға толығымен бейімделуі, тең құқықты бәсекеге қабілетті қатысушы ретінде тасымалдаудың ғаламдық нарығына үйлесімді кіруі

т и і с .

Осыған байланысты, халықаралық бәсекелестіктің күшеюін ескере отырып, Қазақстан Республикасының темір жол саласы үшін мемлекеттік қолдау шараларын қабылдау қажет. Сол уақытта мемлекеттік қолдаудың мұндай шаралары осы салаларды монополияландыруға бағытталмауы тиіс.

Аталған мәселелер, оның ішінде нарықтың осы сараланымында бәсекелестікті дамытуды әзірленіп жатқан көлік инфрақұрылымын дамыту жөніндегі 2010-2014 жылдарға арналған салалық бағдарламасы шеңберінде шешу ұсынылады.

Күшті жақтары	Әлсіз жақтары
Еуропа мен Азия арасындағы коммуникациялық ағынның ортасында қолайлы орналасуымен негізделген Қазақстанның транзиттік-көліктік әлеуеті; темір жол саласын реформалау (ішкі нарықта да, сыртқы нарықта да тасымалдау қызметінде бәсекелестікті одан әрі дамыту); темір жол көлігінің барлық мерзімде тәулік бойына қызмет көрсетуге ықпал етуі.	Қазақстан темір жолының бәсекеге қабілетсіздігі: табиғи тұрғыдан тозған активтері, моральдық тұрғыдан ескірген технологиялары; «ҚТЖ» ҰК» АҚ компаниялар тобының монополиялық үлесінің темір жол тасымалы нарығында сақталуы; темір жол салалары нарық субъектілерінің а ф ф и л и и р л е н у і ; қосалқы (қызмет көрсету) қызмет саласында бәсекелестікті шектеу; темір жол көлігінің инфрақұрылымына тең қол ж е т к і з б е у ; темір жол көліктері кәсіпорындары мен вокзалдардың меншік иелерінің өзара іс-әрекеттері мәселелерін реттейтін нормативтік құқықтық базаның болмауы.
Мүмкіндіктер	Қауіптер
Бірыңғай экономикалық кеңістікті қалыптастыру шеңберінде тауар шекараларын кеңейту және бәсекелестікті күшейту (тауарлардың, жұмыстар мен қызметтердің кедергісіз қозғалысы үшін нарықтар ашу); ұлттық транзиттік ресурсты іске асыру.	Ұлттық тасымалдаушы «ҚТЖ» ҰК» АҚ-ның шетел компанияларымен бәсекелестіктің мүмкін болмауы; қазақстан компанияларын нарықтың жоғары табысты сараланымдарынан ығыстыру.

Әуе көлігінде бәсекелестікті дамыту

Әуежай қызметі нарығы дамымаған, бәсекелестік жоқ.

Агенттік жүргізген реттелмейтін әуежай қызметтерін талдау нәтижелері бойынша қазіргі уақытта әуежайлардың 100-ге жуық қосымша қызметтер көрсететіндігін анықтады.

Бұл ретте, тиісті нормативтік құқықтық актімен не уәкілетті орган бекіткен әуежай қызметтерінің нақты тізбесі жоқ. Осыған байланысты, бір қызметті бірнеше түрлерге (кіші түрлерге) бөлшектеу байқалады.

Мұндай нормативтік құжаттың болмауы көбінесе, Қазақстан Республикасының авиатасымалдаушылары мен әуежайлары арасындағы дауларға және өзара қарым-қатынасында жанжалдық ахуалдардың туындауына әкеледі.

Жүргізілген талдау нәтижелері бойынша «тасымалдау процесін қамтамасыз ету мақсатында пайдаланылатын әуежай үй-жайларын жалға беру» қызмет

атауымен толықтыру бөлігінде Тізілімге өзгерістер енгізілді, ол бойынша әуежай жағдайы үстем болып танылды.

«Әйр Астана» АҚ ішкі авиатасымалы нарығында үстем жағдайға ие болып отыр.

Халықаралық бағыттардағы бәсекелестік деңгейді зерделеу кейбір үкіметаралық келісімдердің бәсекелестік талаптарға және тұтынушылардың мүдделеріне жауап бермейтін, ескірген нормалардан тұратынын көрсетті.

Бағыттық бәсекелестіктің болмауы авиакомпаниялардың жоғары бағаны ұстауын қамтамасыз етеді. Сонымен қатар, шетел авиакомпанияларымен бәсекелес жағдайларда халықаралық авиарейстерде компаниялар тарифтерді төмендетуге, жеңілдіктер жүйесін енгізуге мәжбүр болады.

Күшті жақтары	Әлсіз жақтары
Қазақстан Республикасының әуежайлары Еуропаны Азиямен, Оңтүстік Батыс Азиямен қосатын әуе трассалары жолдарында орналасқан; халықаралық қатынастарды кеңейтудің маңызды әлеуеті және қазақстандық авиакомпаниялардың жақын және алыс шет елдерге ұшуын ұлғайту; балама халықаралық әуе дәліздерінің болуы.	әуежай қызметтері нарығының дамымағандығы; әуежай қызметтерінің нақты тізбесінің болмауы; бағыттық бәсекелестіктің болмауы (жоғары бағалар); үкіметаралық келісімдердің ескірген нормалары.
Мүмкіндіктер	Қауіптер
Мемлекеттік-жеке әріптестік тетігін дамыту; көлік активтерін жаңғырту, техникалық регламенттерді және экологиялық, стандарттарды енгізу.	Бюджеттік қаржыландыруды қысқарту; жабдықтардың жоғары тозуы және істен шығу салдарынан аварияларға және техногендік апаттарға тәуекел етуі.

Телекоммуникация саласында бәсекелестікті дамыту

Талдау нәтижесі телекоммуникация нарығының бәсекелестігі дамымаған жоғары шоғырландырылған болып табылатындығын көрсетеді.

Қазақстандағы телекоммуникация нарығында жетекші ойыншы болып табылатын «Қазақтелеком» АҚ үстем жағдайға ие.

Ірі субъектінің монополиялық жағдайы және «мінез-құлқы», тұтастай алғанда, әділ бәсекелестік қатынасты белгілеуде теріс әсер етеді. Байланыстың балама операторларын дамыту толығымен «Қазақтелеком» АҚ қоятын қосу жағдайларына байланысты екендігін, осы жағдайларда бәсекелестіктің басты қағидаты жарыстастық бұзылатындығын айтсақ жеткілікті.

Қазіргі уақытта, уәкілетті орган берген Интернет желісіне қолжетімділік қызметін ұсыну жөніндегі лицензиялардың көп санына (400-ден астам) қарамастан, қазақстандық интернет нарығы бәсекелес болып табылмайды. Интернет желісіне қол жеткізу қызметі бойынша 35 %-дан астам үстем үлеспен бір тұлғалар тобы ретінде Тізілімде тұрған «Қазақтелеком» АҚ мен «Нұрсат» АҚ осы нарықта үстем жағдайға ие.

Қазақстанда ұялы байланыс нарығы шоғырланудың жоғары деңгейімен үстем

болып табылады, онда 4 ұялы байланыс операторлары жұмыс істейді, оның екеуі «Қазақтелеком» АҚ арқылы өзара аффилиирленген болып табылады. Бұл ретте ұялы байланыс операторларының 80%-ы екі ірі оператор: «Кар-Тел» ЖШС мен «GSM Қазақстан «Қазақтелеком» ААҚ» ЖШС-ны өзара бөліседі.

Қазіргі уақытта барлық ұялы компаниялар ұялы байланыс қызметі бойынша
Т і з і л і м д е т ұ р .

Телекоммуникация қызметтерінен түсетін табыс көрсеткіштерін талдау дәстүрлі қызмет көрсететін операторлар табысының өсу қарқынының төмендеуімен салыстырғанда ұялы операторлар табысының жедел өсіп
о т ы р ғ а н ы н к ө р с е т е д і .

Қазақстан, еуропа елдері мен ТМД нарықтарының байланыс қызметіне тарифтер деңгейін салыстырмалы талдау телекоммуникацияның отандық нарығының жоғары монополияландырылған болып табылатындығын және байланыс нарығы субъектілері бәсекелестік ортада жұмыс істемейтіндігін
к ө р с е т т і .

Агенттік жүргізіп отырған жұмыс барысында жаңа компаниялардың телекоммуникация нарығына кіруінің және бәсекелестікті дамытуға кедергі келтіретін мынадай кедергілерді белгіледі:

байланыс қызметін көрсететін субъектілердің аффилиирлену салдарынан телекоммуникация нарығының шамадан тыс экономикалық шоғырлануы; телекоммуникация инфрақұрылымына тең қолжетімділіктің болмауы (байланыс операторларының телекоммуникация желілеріне қосылу проблемалары)

әмбебап қызмет көрсетудің реттелмеген жүйесі;
еркін радиожиілік ресурсының болмауы;
байланыстың үстем операторларының бәсекелестікке қарсы іс-әрекеттері;
байланыстың үстем операторларының трафикті өткізуге жоғары тарифтері.

Күшті жақтары	Әлсіз жақтары
Ұялы байланыстың таратылуының жоғары деңгейі	Жоғары шоғырландырылған нарық; байланыс қызметін көрсететін субъектілердің аффилиирлену салдарынан телекоммуникация нарығының шамадан тыс экономикалық шоғырлануы; телекоммуникация инфрақұрылымына тең қолжетімділіктің болмауы; байланыстың үстем операторларының бәсекелестікке қарсы іс-әрекеттері.
Мүмкіндіктер	Қауіптер
байланыстың қазіргі замандағы 3G, 4G, WiMax стандарттарын енгізу; радиожиілік жолақтарының конверсиясын жүргізу.	ТМД-ның басқа елдерінен 3G-ді енгізуде артта қалуы.

Мұнай өнімдері нарығында бәсекелестікті дамыту

Республикада мұнай өнімдері нарығы бірнеше компаниялармен монополияландырылған және қазіргі уақытта нарық субъектілері мұнай өнімдерінің жекелеген түрлерін (бензин, дизель отыны, авиакеросин) өткізу бойынша Үстем немесе монополиялық жағдайға ие нарық субъектілерінің мемлекеттік тізіліміне енгізілген.

Мұнай өнімдерінің көтерме саудадағы айналымы жаппай аффилиирленген компаниялар арасында жүзеге асырылады. Мұнай өнімдері әр қадам сайын бірте-бірте қымбаттай отырып, зауыттан авто жанар-жағармай құю станциясына (АЖҚС) дейін сатудың барлық тізбегінен өтеді.

Агенттік тұрақтандыру шарасын қолдану шеңберінде ЖЖМ-ді өткізу нарығындағы бәсекелестік деңгейіне талдау жүргізді, онда бірқатар проблемалар анықталды:

- 1) бәсекелестіктің дамымағандығы;
- 2) мұнай өнімдерін өткізу нарығының жоғары аффилиирленуі;
- 3) мұнай өңдеу зауыттарының инфрақұрылымына шектеулі қол жетімділік;
- 4) Қазақстанның мұнай бойынша және жоғары октанды бензин, авиациялық керосин бойынша импортқа тәуелділігі, бұл аталған нарықтағы жағдайды толық көлемде реттеуге мүмкіндік бермейді;
- 5) бәсекелестікке қарсы келісілген іс-әрекеттердің болуы. ЖЖМ-ді өткізумен айналысатын бірқатар нарық субъектілеріне қатысты материалдар бәсекелестікке қарсы келісілген іс-әрекеттер белгілері бойынша Қаржы полициясына берілді.

Жүргізілген талдаулар мұнай өнімдерін тұтыну кезінде мұнай өнімдерін өндіру мен сұраныс құрылымы арасында белгілі бір теңгерімсіздіктің бар екендігін көрсетті, бұл өндіріс тапшылығының өсуімен сипатталады.

Жоғары октанды бензин және авиациялық керосин тапшылығымен байланысты жүйелі проблемалар шешімін таппай отыр. Соңғы жылдары жоғары октанды бензинді тұтынудың өскені байқалады: ішкі нарықтың жалпы өндіретін көлемінің 40 %-ға жуығын жоғары октанды бензинді импорт құрайды, бұл қазақстандық кәсіпкерлерді мұнай өнімдерінің тапшы көлемін импорттауға мәжбүрлейді.

Бұдан басқа, еліміздің үш негізгі МӨЗ-і импортталатын мұнайды өңдейді. Павлодар мұнай-химия зауыты географиялық ерекшелігі бойынша батыс-сібір мұнайын (РФ) өңдеу үшін құрылды және тек ресей мұнайымен жұмыс істейді.

Сонымен қатар, Қазақстанда мұнай өндірудің үлкен көлеміне қарамастан (жыл сайын 65 млн. тоннаға жуық) ресейден шығарылған мұнайдың мұнай өңдеудің жалпы көлемінің 30 %-ға жуығын Шымкент МӨЗ-і («ПетроҚазақстан ойл Продактс» ЖШС), 9 %-ға жуығын Атырау МӨЗ-і өңдейді, бұл отандық мұнаймен салыстырғанда едәуір жоғары баға бойынша импортталады және елдегі мұнай өнімдерінің соңғы құнының көтерілуіне әкеледі.

Мұнай өнімдерін өндіру және тұтыну көлемдерін дұрыс теңгерілмеуден зауыт қоймаларында мұнай өнімдерінің белгілі бір төмен октанды түрлерінің артық қорын сақтаумен байланысты тағы бір проблема бар, бұл МӨЗ-дің толық қуатта жұмыс істеуіне мүмкіндік бермейді.

Мұнай өнімдерінің жекелеген түрлеріне бағаны тұрақтандыру (төмендету) мақсатында Қазақстан Республикасы Үкіметінің атына мұнай өнімдері нарығындағы делдалдарды жою бөлігінде «Мұнай өнімдерінің жекелеген түрлерін өндіруді және олардың айналымын мемлекеттік реттеу туралы» Қазақстан Республикасының Заңына толықтыру енгізу туралы ұсыныс жіберілді.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 19 наурыздағы № 958 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасын үдемелі индустриялық-инновациялық дамыту жөніндегі 2010 - 2014 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасында (бұдан әрі - ҮИИДМБ) бекітілген бәсекелестікті дамыту жөнінде қойылған міндеттерді іске асыру мақсатында отандық МӨЗ-ді жаңғырту және қайта құру көзделген.

Күшті жақтары	Әлсіз жақтары
Қолайлы инвестициялық климат; техникалық регламенттерде өндірілетін өнімдердің қауіпсіздігі жөнінде талаптар енгізу; мұнай өндірудің ауқымды көлемі және жеке меншік мұнай өңдеу қуаттарын дамыту жөнінде әлеуетінің болуы	Монополиялануы; Жұмыс істеп тұрған МӨЗ-дің ескірген және тозған технологиясы, мұнайды өңдеудің төмен тереңдігі және соның салдарынан мұнай өнімдерінің Еуро стандарттарға сәйкес келмеуі; Қазақстанның мұнай бойынша және жоғары октанды бензин, авиациялық керосин бойынша импортқа тәуелділігі; бәсекелестікке қарсы келісілген іс-әрекеттердің болуы.
Мүмкіндіктер	Қауіптер
Толлинг операцияларының жүйесін енгізу	Мұнай өнімдерінің тапшылығы

Газ өндіру (өндіру) және жеткізу нарығында бәсекелестікті дамыту

Бүгінгі күні табиғи газды жеткізудің көтерме сауда нарығы «АмангелдіГаз» ЖШС, «ҚазТрансГаз» АҚ, «ҚазТрансГаз - Аймақ» АҚ мен «АлматыГазТрейд» ЖШС және «Алматыгазконтракт» ЖШС сияқты ірі компаниялармен монополияландырылған.

Мұнайдың ілеспе және сұйытылған газды жеткізу нарығында сондай-ақ «Теңізшевройл» ЖШС, «Қазақ газ өңдеу зауыты» ЖШС, «ПетроҚазақстан ҚұмкөлРесорсиз» АҚ, «СНПС - Ақтөбемұнайгаз» АҚ, «СП «ҚазГерМұнай» ЖШС, «Толқынмұнайгаз» ЖШС және МӨЗ-ден (Атырау, Павлодар, Шымкент МӨЗ) газ жеткізушілер сияқты доминант (өндірушілер) субъектілер бар.

Газ нарығындағы бәсекелестікті дамыту проблемалары: газ тапшылығы, осы нарықтың капитал сыйымдылығы, газ саласындағы мемлекеттік бағаны реттеу болып табылады. Көрсетілген проблемалар жиынтығы сондай-ақ газ саласының инвестициялық артықшылығының негізі болып табылады.

Газ саласының аясында бірқатар жүйелі мәселелер бар:

1) газ және газбен жабдықтау саласында қоғамдық қатынасты реттейтін салалық заңның болмауы;

2) газға бағаны негізсіз көтеретін өнімсіз делдалдық құрылымдардың болуы;

3) елдің газға тапшы өңірлеріне батыс өңірінен газ тасымалын жүзеге асыруға мүмкіндік бермейтін газ тасымалдау саласының дамымаған инфрақұрылымы;

4) Қызылорда және Батыс Қазақстан облыстарының қажеттілігін қамтамасыз ететін газ өндіру көлеміне қарамастан осы өңірлердегі елді газдандыру, газ тарату желілеріне қолжетімділікті қамтамасыз ету бөлігіндегі мәселелер әлі күнге дейін толық көлемде шешімін таппай отыр.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 19 наурыздағы № 958 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасын үдемелі индустриялық-инновациялық дамыту жөніндегі 2010-2014 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламадағы бәсекелестікті дамыту жөнінде қойылған міндеттерді іске асыру мақсатында табиғи және сұйытылған газ нарықтарындағы өнімсіз делдалдық құрылымдарды жою көзделген.

Күшті жақтары	Әлсіз жақтары
Жеке меншік газ көлігі және газ өңдейтін қуаттарды дамыту бойынша әлеуеттің болуы	Монополиялануы; нарықта өнімсіз делдалдық құрылымдардың болуы; газдандырудың төмен деңгейі.
Мүмкіндіктер	Қауіптер
Қарашығанақ кен орнынан шикі газды өңдеу үшін Батыс Қазақстан облысының аумағында газ өңдеу зауытының салуы; 1-ші кезекте 2013 жылға Бейнеу-Бозой-Шымкент газ құбырын іске қосу (батыстан оңтүстік өңірге дейін жалпы ұзындығы 1457 км)	Қарашығанақ кен орнынан шикі газды өңдеуге арналған Батыс Қазақстан облысының аумағында газ өңдеу зауытының болмауы; Өзбекстан мен Ресейден газ жеткізуді шектеу, себебі республиканың оңтүстік өңірі (Оңтүстік Қазақстан, Жамбыл, Алматы облыстары және Алматы қаласы) импортқа тәуелді болып табылады; газ көлігі саласы инфрақұрылымының дамымағандығы, бұл батыс өңірінен елдің газға тапшы өңірлеріне газ тасымалын жүзеге асыруға мүмкіндік бермейді; республиканың батыс өңірінен оңтүстік өңіріне дейін газ жеткізетін көлік инфрақұрылымының (газ құбыры) болмауы; «ТШО» ЖШС-ның газ экспортының көлемін ұлғайтуы, себебі кәсіпорын экспортқа бағдарланған болып табылады.

Көмір өткізу нарығында бәсекелестікті дамыту

Бүгінгі күні көмір өндіру және өткізу нарығы жоғары шоғырландырылған болып табылады. Қызметтерін монополияға қарсы орган тұрақты негізде қадағалап отыратын, республиканың ірі көмір өндіруші компаниялары Доминанттар тізіліміне енгізілді.

Көмір нарығындағы негізгі проблема көмірдің бөлшек сауда нарығындағы соңғы тұтынушылар үшін жыл сайын жылыту кезеңіндегі бағаның маусымдық

көтерілуі болып табылатындығын атап өту керек. Көмірдің бөлшек сауда нарығында соңғы бағаны қалыптастыруға көлік шығыстары мен бастапқы өнім берушіден бастап өткізу бағасын еселеп көтеретін делдалдардың бірнеше деңгейінің үстемеақылары ықпал етеді. Бұл ретте, өнімсіз делдалдардың қызметтері заңнамамен шектелмеген.

Бұдан басқа, көмір саласындағы қоғамдық қатынастар сондай-ақ заң жүзінде реттелмеген.

Агенттік көмір өткізу нарығындағы проблемалық мәселелерді реттеу, оның ішінде делдалдарды жою үшін көмірді Биржалық тауарлар тізбесіне енгізу туралы Қазақстан Республикасының Үкіметіне ұсыныс берді.

Күшті жақтары	Әлсіз жақтары
Көмір тасымалдауға жарамдылығы; Көмірдің теңгерімдік қорының жеткілікті болуы	Нарықтың монополиялануы; ірі ойыншылардың аффилиирленуі; нарық субъектілерінің көмір өндіруші кәсіпорындарға тікелей шыға алмауы; мерзімділіктің коммуналдық-тұрмыстық көмір сұранысына әсері, теңгерімдік қорлардың Орталық Қазақстанда шоғырлануы.
Мүмкіндіктер	Қауіптер
Кеден одағы шеңберіндегі экспорт; көмірді биржалық тауарлар тізбесіне енгізу арқылы нарықтағы «бағалық дабыл» мүмкіндігі	Жылыту кезеңінде коммуналдық-тұрмыстық көмірге бағаның негізсіз көтерілуі.

Энергетика саласында бәсекелестікті дамыту

«Электр энергетикасы туралы» Қазақстан Республикасы Заңының нормаларын іске асыру мақсатында 2004 жылы электр энергиясын сатып алу-сату жөніндегі өңірлік электр желілері компанияларының қызметі оны беру жөніндегі қызметтен бөлінді және энергиямен жабдықтаушы ұйымдар, оның ішінде электр энергиясына кепілдік беретін өнім берушілер құрылды.

Жеке тәртіппен кепілдік беретін өнім берушілермен және өзара бөлшек сауда тұтынушыларына электр энергиясын жеткізуде бәсекелес болатын энергиямен жабдықтаушы ұйымдар құрылады және осылайша бөлшек сауда нарығында бәсекелестік қамтамасыз етіледі деп болжанды.

Көп жағдайда қалыптасқан жағдай қуат беруші станциялардың, энергия беретін ұйымдардың энергия жабдықтаушы ұйымдармен аффилиирленуімен түсіндіріледі, бұл бәсекелестікті дамытуға және инфрақұрылымға тең қолжетімділікке кедергі келтіреді.

Осыған байланысты, электр энергиясы нарығының тиімді жұмыс істеуін арттыру үшін бөлшек сауда нарығында бәсекелестікті дамыту үшін қолайлы жағдайларды қолдау және жасау жөніндегі шараларды пысықтау қажет.

Өз кезегінде, осы нарықта алып-сатарлықпен айналысатын өнімсіз делдалдар

құрылымының көп болуы жағдайды шиеленістіріп отыр. Делдал теңгерімінде ешқандай өндірістік активі болмаса да, көбінесе соңғы тұтынушы үшін электр энергиясын қымбаттатуға әкелді.

Теңгерімдеуші нарықтағы сатып алу-сату жағдайларын қоспағанда, энергиямен жабдықтаушы ұйымдар арасында электр энергиясын өткізуге тыйым салуды көздейтін «Электр энергетикасы туралы» Қазақстан Республикасының жаңартылған Заңы 2009 жылғы 1 қаңтардан бастап күшіне енгізілді. Жоғарыда көрсетілген талаптардың сақталуын бақылау ТМРА-ға бекітілді.

Сондай-ақ көрсетілген Заң нормаларына сәйкес қуаты авариялық істен шыққан жағдайда ғана электр энергиясын сатып алу-сату шарттары бойынша жасалған өз міндеттемелерін орындау мақсатында басқа бір энергия өндіруші ұйымнан электр энергиясын сатып алу жағдайын қоспағанда, энергия өндіруші ұйымдар арасында электр энергиясын өткізуге тыйым салынған. Бұл ретте, құзыретіне Заңда белгіленген энергия өндіруші ұйымдардың электр энергиясын қайта сату бойынша шектеулердің сақталуын бақылау жөніндегі функция кіретін о р г а н ж о қ .

Электр энергиясы нарығындағы жағдайды талдау кейбір нарық субъектілерінің заңның көрсетілген нормаларын ескермейтіндігін анықтады.

Өз кезегінде, ТМРА бірқатар энергия өндіруші ұйымдарға «энергиямен жабдықтау мақсатында электр энергиясын сатып алу» қызмет түрін жүзеге асыруға лицензия берген, монополияға қарсы органның пікірі бойынша бұл «Электр энергетикасы туралы» Заңның нормаларын бұзуға себеп болады, өйткені энергия өндіруші ұйымдарға оның электр энергетикасын қайта сатуға тыйым салынған нормаларын айналып өтуге мүмкіндік береді.

Нәтижесінде электр өндіруші ұйымдардың электр энергиясын сатуы өз өнімінің көлемінен тыс көлемде жүзеге асырылады, яғни осы энергия өндіруші ұйымның атынан соңғы тарифті ұлғайтатын делдал құрылады.

Мұндай қайта сату және тарифтердің негізсіз өсуі нәтижесінде инфляциялық қысым ұлғаяды, сондай-ақ тұтынушылардың заңды құқықтарына қысым ж а с а л а д ы .

Көбінесе электр энергиясын қайта сату бойынша Заңның көрсетілген бұзушылықтары ТМРА-ның 2007 жылғы 29 тамыздағы № 228-НҚ бұйрығымен бекітілген Қазақстан Республикасында электр энергиясының орталықтандырылған сауда-саттығын ұйымдастыру және оның жұмыс істеу ережесінде (бұдан әрі - Ереже) көзделген жасырындылық талабына негізделген.

Қолданыстағы Ережеде орталықтандырылған сауда-саттықты жүргізген кезде жасырындылық талаптары көзделген, бұл «Электр энергетикасы туралы» Заңның нормаларын бұзу үшін себеп болады, өйткені орталықтандырылған сауда-саттық нәтижелері бойынша электр энергиясын сатып алу-сату жөнінде мәміле жасасқан

тараптар электр энергетикасының нарық субъектілері болуы мүмкін, олардың арасында электр энергиясын өткізу «Электр энергетикасы туралы» Заң нормаларына сәйкес тыйым салынған.

Осыған байланысты, ТМРА орталықтандырылған сауда-саттық операторларымен бірлесе отырып, Ереженің ережелерін «Электр энергетикасы туралы» Заңның соңғы өзгерістерімен сәйкес келтіруі қажет.

Күшті жақтары	Әлсіз жақтары
Электр энергиясына тұрақты сұраныстың болуы; жаңартылатын энергияның маңызды әлеуетінің болуы.	Нарықтың монополиялануы; ірі ойыншылардың аффилирленуі; инвестициялық тартымсыздық; желілік шаруашылықтың жеткілікті дамымауы, Қазақстан аймақтары арасында электр беру желілерін өткізу қабілетінің шектелуі, бұл аймақ және ҰЭК желілері шегінде нарықты сараланымдауға әкеледі; ЭКЕАЖ-ны енгізу жөніндегі жұмыстың аяқталмауы; қуат беруші жабдықтың тозуы; капитал сыйымдылығы; электр энергиясы нарығының оңтайлы құрылымының болмауы; бөлшек сауда нарығында электрмен жабдықтау саласындағы ЭЖҰ арасында бәсекелестіктің болмауы; кейбір нарық субъектілерінің салалық және монополияға қарсы заңнаманы ескермеуі.
Мүмкіндіктер	Қауіптер
Электр энергиясының генерациясы саласында баға белгілеудің жаңа тетігін енгізу	Энергия тапшылығы

Құрылыс индустриясында бәсекелестікті дамыту

Практика көрсеткендей, құрылыс материалдарына сұраныс және тиісінше оның құны оны тұтыну шегінде өседі.

Күрделі құрылыста цемент, қабырға материалдары, өзектік арматура, орамдардағы жабын және әрлеу материалдары, қыш тақтайшалар мен тақталар сияқты және басқа да материалдарға тапшылық байқалады.

Нәтижесінде кейбір құрылыс материалдарына, бұйымдар мен конструкцияларға қажеттілік импорт есебінен жабылады.

Құрылыс материалдары өнеркәсібінің кәсіпорны 2008 жылы 398,5 млрд. теңгеге өнім шығарды. Бұл ретте отандық өндірушілер үлесі ақшалай мәнде 54%-ды құрады.

Кедендік бақылау комитетінің деректері бойынша 2008 жылы құрылыс материалдары, бұйымдар мен конструкциялар импортының көлемі 2,8 млрд. АҚШ долларын құрады немесе 2007 жылмен салыстырғанда 24 %-ға өсті.

Отандық өнім бағасы әлемдік бағаға жақын тұрақты түрде өсіп отыр, бұл: өндіру және тасымалдау кезінде жоғары үлестік шығыстар мен шығындардың (өнімді өндірудің жоғары өзіндік құны);

өндірістерді жарактандырудың техникалық төменгі деңгейінің, сондай-ақ өндірістерді жаңғырту мен техникалық қайта жарактандыру үшін айналым қаражатының жеткіліксіздігінің салдары болып табылады.

Осы мән-жай тұтастай алғанда құрылыс құнына теріс әсер етеді және жекелей алғанда тұрғын үй, әлеуметтік және инфрақұрылым құрылысы объектілерінің өзіндік құнын ұлғайтады.

Осыған байланысты, экономиканың нақты қажеттілігін және қолда бар минералдық шикізат ресурстарын есепке ала отырып, жоғары тиімді экспортқа бағдарланған өндірісті дамыту қажет. Бұл үшін Қазақстанда жоқ өндіріс қуаттарын құру мүмкіндігін қарау орынды деп санаймыз.

Жоғарыда көрсетілген проблемалардың шешілмеуі құрылыс материалдарына одан әрі дүрлікпе сұранысқа және оның құнының өсуіне әкеледі.

Осыған байланысты Қазақстан Республикасы Индустрия және жаңа технологиялар министрлігі мемлекеттік кепілдік және инвестициялық ресурстарды беру жолымен қазіргі заманғы өндірістерді құру және құрылыс материалдарын өндіру жөніндегі жоғары тиімді стратегиялық маңызы бар салалық жобаларды мемлекеттік қолдау жүйесін дамыту жөніндегі мәселелерді пысықтауы қажет.

Агенттіктің цемент нарығына жүргізген талдауы өнімнің аталған түріне бағаның өсуінің негізгі себептері:

Бірінші - цемент зауыттарының қолданыстағы қуаттармен толық жүктелмеуі.

Осылайша, сұраныс бола тұра зауыттарда өндіру көлемі және өндірістік қуаттары ұлғаймай отыр. Жиынтығында бұл зауыттардың цемент нарығында жасанды тапшылық жасауына әкеледі.

Екінші - цемент нарығында көтерме және бөлшек сауда арасында делдалдық құрылым санының едәуір болуы.

Үшінші - тұтынудың қауырт кезінде зауыттардан цемент жеткізу бойынша проблемалар жасайтын цемент таситын вагондар паркінің жетіспеуі болып табылады.

Сол уақытта, Агенттік аталған нарыққа талдау жүргізу кезінде қазіргі уақытта не Қазақстан Республикасы Индустрия және жаңа технологиялар министрлігінің, не Қазақстан Республикасы Статистика агенттігінің, не «Самұрық-Қазына» жылжымайтын мүліктер қоры» АҚ-ның, не жергілікті атқарушы органдардың орта мерзімді перспективада цемент өндіру мен тұтынудың республикалық және өңірлік теңгерімін жүргізбейтіндігін белгіледі. Мұндай теңгерімнің болмауы нәтижесінде цемент зауыттары мен мемлекеттік құрылымдардың өзара қарым-қатынастары, көбінесе, ықпал етудің әкімшілік ресурстарын пайдалана отырып аяқ астынан қалыптасады.

Аталған тәсіл ұзақ мерзімді перспективада цемент индустриясының

инвестициялық тартымдылығының төмендеуіне және мемлекеттік жеке әріптестік теңгерімінің бұзылуына әкелуі мүмкін.

Күтілетін басты нәтижелердің бірі құрылыс нарықтарын бағасы бойынша, сапасы және сенімділігі бойынша құрылыс материалдарымен, бұйымдармен және үй салу керек-жарақтарымен толтыру.

Күшті жақтары	Әлсіз жақтары
Мамандандырылған ғылыми-зерттеу институттары мен ұйымдар атынан ғылыми-техникалық әлеуетінің болуы; өнімді тұтынудың сыйымды нарығы; мүдделі кәсіпорындардың инвестициялық ресурстарға қолжетімділігін ашатын дамыту институттарының болуы; саланы дамытуды қолдау жөніндегі саналы мемлекеттік саясат; материалдардың, бұйымдар мен конструкциялардың кең ауқымды номенклатурасын шығаруға арналған өңірлік құрылымдарды және кіші салаларды қалыптастыруға мүмкіндік беретін жеткілікті шикізат базасы.	Құрылыс материалдарының көп түрлерін өндірудің болмауы; цементке, қабырға материалдарына, өзектік арматураға, орамдардағы жабын және әрлеу материалдарына, қыш тақтайшалар мен тақталарға және басқаларға тартымдылық; цемент зауыттарының қолданыстағы қуаттармен толық жүктелмеуі; цемент нарығында көтерме және бөлшек сауда арасында делдалдық құрылымы санының едәуір болуы; орта мерзімді перспективада құрылыс материалдарының түрлері бөлігінде өндіру мен тұтынудың республикалық және өңірлік теңгерімдерінің болмауы; тұтынудың қауырт кезінде зауыттардан цемент жеткізу бойынша проблемалар жасайтын цемент таситын вагондар паркінің жетіспеуі.
Мүмкіндіктер	Қауіптер
Қазіргі заманғы өндірістерді құру және құрылыс материалдарын өндіру жөніндегі жоғары тиімді стратегиялық маңызы бар салалық жобаларды мемлекеттік қолдау жүйесін дамыту.	Құрылыс материалдарына одан әрі дүрлікпе сұраныс және оның құнының өсуі; цемент индустриясының инвестициялық тартымдылығының төмендеуі; мемлекеттік жеке әріптестік теңгерімінің бұзылуы.

Аграрлық азық-түлік нарығында бәсекелестікті дамыту

Аграрлық азық-түлік кешенінде бәсекелестікті дамытуға саланың өзіндік ерекшеліктері едәуір ықпал етеді. Ауыл шаруашылығында бәсекелестікті дамытуды шектейтін бірқатар факторлар бар: материалдық және қаржылық ресурстардың жетіспеуі; өнімдерді өндіруде тіке біріктірудің жеткіліксіз дамуы, кооперацияны дамыту деңгейінің төмендігі.

Ауыл шаруашылығында бәсекелестіктің жай-күйіне сақтау орындарының, қоймалардың, бастапқы өнімдерді жинау пункттерінің, байланыс құралдарының жетіспеуі, жолдардың нашар күйі, ауыл шаруашылығы өнімдерінің биржалық саудасының дамымағандығы теріс әсер етеді.

Келеңсіз факторларға біріншіден, ауыл шаруашылығы машинасын жасау бұйымдарына, машина мен жабдықтарды жөндеуге, жанар-жағар май материалдарына, құрылыс материалдарына, құрылыс қызметтеріне және табиғи монополиялар қызметіне, екіншіден, ауылшаруашылығы өндірісінің өніміне сақталып отырған баға теңсіздігін жатқызуға болады. Бұл ауыл шаруашылық техникасын және жанар-жағар май материалдарын сатып алу кезінде өткір

байқалады. Мемлекеттік көмекті тиімсіз пайдалану, сондай-ақ бюджеттік қаржыландырудың қолданылатын құралын жетілдірмеу және ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілерді кредиттеу проблемалары да өзектілігін жоғалтпай отыр.

А с т ы қ н а р ы ғ ы

Астық нарығының басқа азық-түлік нарықтарынан айырмашылығы жоғары шоғырландырылған болып табылады, алайда мемлекет ең алдымен ауыл шаруашылығы тауарын өндірушілердің экономикалық мүдделерін қорғай отырып, оны заңнамамен реттеуі тиіс.

Бәсекелестіктен, бағадан, сұраныстан және астықты ұсынудан басқа астық нарығының тиімді жұмыс істеуінің ажырамас элементі оны мемлекеттік реттеу болып табылады, оның басты міндеті отандық астық субъектілерінің астық өндіру көлемдері бойынша да, тиімділігі бойынша да ұлттық қажеттілікке жауап беретін деңгейге жетуі үшін қажетті экономикалық ортаны құру. Астық экспортының көліктік инфрақұрылымының жеткілікті дамымауы астық өндіру және өткізу жүйесіндегі ұйымдастыру-экономикалық өзара қарым-қатынастың бұзылуына әкелді.

Астық нарығын қалыптастыру және одан әрі дамыту уәкілетті орган тарапынан астықты өндіруді, өндеуді және өткізуді, қазіргі заманғы нарықтық инфрақұрылымды құруды ұйымдастыруда жана тәсілді әзірлеуді талап етеді.

Өңірлік астық саясатын қалыптастыру мен іске асыру негізі астыққа сұраныс пен ұсыныстарды, бәсекелестікті және нарық конъюнктурасын талдау және болжау негізінде мемлекеттік шешімдерді қабылдауды қамтамасыз ететін, сондай-ақ қабылданатын шешімдердің іске асырылуын бақылауды жүзеге асыруға мүмкіндік беретін маркетингтік тәсілді басқару жүйесінде пайдалану болуы тиіс.

Агенттіктің пікірі бойынша астықты тауар биржалары арқылы өткізу шағын және орта ауыл шаруашылығы өндірушілерге ауыл шаруашылық өнімдерін өткізу кезінде неғұрлым қолайлы жағдай жасайды. Бұдан басқа, биржалық сауда тетігі аталған тауарлардың соңғы бағасына айтарлықтай әсер ететін тауар нарықтарындағы өнімсіз делдалдар құрылымын жоюды қамтамасыз ететін шара болып табылады, сондай-ақ ашық нарықты құруға ықпал етеді.

Қазақстандық астық экспортының негізгі көлемін көрші елдерге, мысалы халқының саны миллиардтан астам Қытайға қайта бағдарлау қажет.

«Азық-түлік келісім-шарт корпорациясы» АҚ-ның (бұдан әрі - АҚ) ролін күшейту қажет. Себебі, АҚ-ның астықты үлкен көлемде (ішкі және сыртқы нарықтарда өткізілетін) сатып алуы астықтың ішкі нарығын реттеуге, астық өндіру экономикасына теріс әсерін тигізетін бағаның мерзімдік ауытқуын жақсартуға әсер етеді.

Қант қызылшасы нарығы

Әлемдік биржадағы шикі қант бағасының өсуі қазақстан зауыттарында өндірілетін дайын қант құнына өз әсерін тигізеді, себебі 95 % шикізат шетелден импортталады.

Қант қызылшасының өндірісін ұлғайту үшін Қазақстан Республикасында Агроөнеркәсіп кешенін дамытудың 2010-2014 жылдарға арналған бағдарламасының жобасына сәйкес 2014 жылы көрсетілген дақыл алаңын 35 мың гектарға дейін жеткізу жоспарланып отыр.

Бұрын Қазақстанда егіс алаңы 70-80 мың гектарға жеткен болатын. Жедел деректер бойынша Қазақстанда 14 000-ға жуық шағын және орта ауыл шаруашылығы өндірушілері қант қызылшасын өсіреді. 1 гектар жерге қант қызылшасын өсіру фермерге шамамен 150 мың теңгеге түседі. Мемлекеттен алынатын дотация 2009 жылы 1 гектарға 40 мыңға жуық теңгені құрады. Қант өндірушілер қант қызылшасының тоннасын 6-7 мың теңгеден сатып алады. Орташа өнім беру бір гектардан 260 центнерді (26 тонна) құрайды. Салыстыру үшін ЕО-да қант қызылшасына кепілдендірілген баға өндірушілердің 1 гектардан шамамен 1500 еуро алуын қамтамасыз етеді, бұл қазақстандық қызылша өсірушілердің табысын 1,4 есеге арттырады.

Бұдан басқа, қант қызылшасының тиімді өндірісіне субсидиялау тетігінің жетілдірілмеуі және уәкілетті орган мен жергілікті атқарушы орган тараптарынан бөлінген субсидияларды тиімді пайдаланудың тиісінше бақыланбауы әсер етеді. Практика көрсеткендей, ауыл шаруашылығын өндіруші субсидияны алу үшін ВАК-қа уәкілетті орган бекіткен нысан бойынша субсидия алуға өтінім береді (негізгі құжаттардың бірі жер теліміне құқық белгілейтін құжат болып табылады). Бұл ретте ережелерде ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілердің міндеттемелері регламенттелмеген, шикізат өткізу мәселесі аяғына дейін пысықталмаған.

Қазақстандық қант зауыттарының жалпы қуаты өңдеу мерзімінде 2,3 млн. тоннаға жуық көлемде қызылша әзірлеуді, одан 280 мың тоннаға жуық қант шығаруды жүзеге асыруға мүмкіндік береді, яғни республиканың бір жылдық қажеттілігінің (қажеттілік 500 тоннаға жуық) 56 %-ын жабуға мүмкіндік береді.

Статистиканың деректері бойынша қант қызылшасының егіс алаңының көлемі 2009 жылы 19 мың гектарды құрады.

Бұл ретте, республика бойынша барлығы 181,2 мың тонна қант қызылшасы жиналды.

Осылайша, мемлекет қабылдайтын қант қызылшасын өсіруге ынталандыру жөніндегі шаралар бүгінгі күні аталған саланы дамытуға жеткілікті түрде тиімді әсер етпейді.

Жеміс-көкөніс өнімдерін көтерме саудада өткізу нарығын талдау

жеміс-көкөніс өнімдерін көтерме саудада өткізу нарығы субъекттерінің қызметі тұрақсыз екендігін көрсетті.

Кеден органдарының деректеріне сәйкес шекарада декларацияланатын көкөністер мен жеміс-жидектердің бағасы соңғы тұтынушыға қойылатын бағадан бірнеше есеге төмен. Көптеген делдалдардың қатысу фактілері атап өтіледі.

Ауыл шаруашылығы өнімдерінің республикаға импорты 2002 жылдан 2008 жылы аралығында 6 есеге ұлғайды (2002 жылы - 508,1 млн. АҚШ долл., 2008 жылы - 3 019 млн. АҚШ долл.).

Қазіргі уақытта болып жатқан азық-түлік тауарларының импортын монополияландыру нарық субъектілерінің танымал өндірушілердің тауар таңбаларымен жекелеген тауарларды әкелуге және пайдалануға эксклюзивтік құқықты сатып алуды қамтиды. Эксклюзивтік құқықты иеленушілердің үстеме баға белгілеу көлемі 100 %-ға жетеді.

Делдалдар мен өнім берушілердің әр түрлі қосымша төлемдерін (кіргені үшін, сөреге, жарнамалауға және т.с.с.) қамтитын ретейлдің сауда саясаты бағалар және жеткізу жағдайына теріс әсерін тигізеді. Мұның нәтижесінде айқындалған тауарлар 30-40 %-ға дейін қымбаттайды.

Жекелеген супермаркеттерде азық-түлік тауарларын жеткізуде үстемдік белгіленді, жеткізілетін өнімнің шамамен жартысын бір - екі компания әкеледі («Рамстор Қазақстан» ЖШС арқылы «GREEN HOUSE DISTRIBUTION» ЖШС). Аталған өнім импортталған болып табылады.

Кемсітушілік талаптарды күштеп танудың негізгі нысандары тауарларды неғұрлым жақсы жағдайларда жеткізу, оның ішінде басқа ұйымдар үшін 5 және 18 %-ға төмен болуы тиіс жеке бағаларды белгілеу, егер тауарды қабылдап алған күннен бастап кемінде екі күн ішінде өткізілмесе, өнім берушіге тауарды қайтару құқығының болуы болып табылады.

Супермаркеттердің өктемдік фактілері азық-түлік тауарлары нарығында теріс салдарларға әкеледі, себебі олар нарықтан шағын сатушыларды - шағын кәсіпкерлік субъектілерін ығыстыруға және ірі субъектілердің ритейл нарығын монополияландыру деңгейін ұлғайтуға бағытталған.

Мұның бәрі шағын бизнестің кәсіпкерлік белсенділігінің тарылуына, бағаның негізсіз өсуіне және азық-түлік тауарларына жасанды тапшылық жасауға әкеледі.

Сауда саласында заңнаманың жетілдірілмеуі алып-сатарлар-делдалдар институтының, сондай-ақ өктемдік практикасының және отандық өндірушілерге қатысты ритейлдің кемсітушілік саясатының болуына мүмкіндік береді. Отандық өнім берушілер негізінен супермаркет желілерін әртүрлі бонустарды төлеген және жеткізген өнімі үшін оны өткізген соң 2-3 айдан кейін есеп айырысқан кезде кредиттейді. Ірі супермаркетке өнімнің шамамен 35 %-ын бір-екі

импорттаушы компаниялар жеткізсе, азық-түлік тауарларын жеткізуге монополия белгіленді. Аталған компаниялар өндірушілерден эксклюзивтік құқықтық иегерлері болып табылады. Нәтижесінде мұндай тауарлардың үстеме баға мөлшерлері 100 %-ға дейін жетеді.

Мұның бәрі супермаркет сөрелеріндегі қазақстандық өнімдердің ығыстырылуына, азық-түлік тауарлары импортының монополиялануына, сондай-ақ азық-түлік себетінің қымбаттауына әкеледі.

Күшті жақтары	Әлсіз жақтары
<p>Фермерлік шаруашылықтың, жердің және т.б. болуы; өнімді тұтынудың сыйымдылық нарығының болуы; жеке меншік шикі ресурстардың болуы; орта және ірі тауар өндірісін дамыту жөніндегі әлеует.</p>	<p>Ауыл шаруашылығы өнімінің төмен тұрақтылығы; өндіру мерзімділігі; сауда саласында заңнаманың жетілмеуі; материалдық және қаржылық ресурстардың жетіспеуі; өнім өндіруде тіке бірігудің жеткіліксіз дамуы; ауыл шаруашылық тауарларын өндірушілер кооперациясының төмен деңгейі; сақтау орындарының, қоймалардың, бастапқы өнім пункттерінің жеткіліксіздігі; ауыл шаруашылығы өнімдерінің биржалық саудасының дамымағандығы; мемлекеттік көмекті жеткілікті түрде тиімді пайдаланбау; жылдам бүлінетін өнімдердің едәуір үлесі;</p>
Мүмкіндіктер	Қауіптер
<p>«Азық-түлік келісім-шарт корпорациясы» АҚ-ның (бұдан әрі - АҚ) ролін күшейту қажет. Себебі, АҚ-ның астықты үлкен көлемде (ішкі және сыртқы нарықтарда өткізілетін) сатып алуы астықтың ішкі нарығын реттеуге, астық өндіру экономикасына теріс әсерін тигізетін бағаның мерзімдік ауытқуын жақсартуға әсер етеді.</p> <p>астықты ашық тауар биржалары арқылы өткізу шағын және орта ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілерге ауыл шаруашылық өнімдерін өткізу кезінде неғұрлым қолайлы жағдай жасайды.</p>	<p>Астық экспортының көліктік инфрақұрылымының жеткілікті түрде дамымауы астық өндіру және өткізу жүйесіндегі ұйымдастыру-экономикалық өзара қарым-қатынастың бұзылуына әкелуі мүмкін; жеміс-көкөніс өнімдеріне бағаның мерзімділік көтерілуі. Бұл қоймаларда отандық өнімдер қалдықтарының қысқаруымен және шекаралас елдерден импорттың ұлғаюымен байланысты; нарықтан шағын сатушыларды - шағын кәсіпкерлік субъектілерін ығыстыру және ірі субъектілердің ритейл нарығын монополияландыру деңгейін ұлғайту; супермаркет сөрелеріндегі қазақстандық өнімдер үлесінің азаюы, азық-түлік тауарлары импортының монополиялануы, сондай-ақ азық-түлік себетінің қымбаттауы.</p>

Қаржы секторында бәсекелестікті дамыту

Қаржы қызметі нарығында аффилиирленген тұлғаларға кредиттер беруден негізсіз бас тарту, кредиттеудің қолайлы жағдайларын ұсыну түрінде көрінетін банк тарапынан жосықсыз бәсеке бар.

Көрсетілген фактілер ұлттық холдингтер арқылы кредиттеу кезінде де анықталды.

Банктердің қаржы компанияларымен де, өнеркәсіп компанияларымен де аффилиирленуі дефолт жағдайында «домино әсерімен» байланысты тәуекелдерді сақтайды. Банк қызметінің айқындылығы мақсатында банктерді ашық немесе

жасырын аффилиирленген құрылымдардан шектеу жөнінде шаралар қабылдау қ а ж е т .

Кредиттік ұйымдар жұмысының қалыптасқан жағдайы өткен жылы кәсіпорындардың мемлекет бөлген кредиттік ресурстарға тең қолжетімділігін қамтамасыз ету проблемасын өзекті етті.

2009 жылы жекелеген банктердің кредитке қабілеттілігі көбінесе мемлекеттік қолдау есебінен қамтамасыз етілді, ал бұл мұндай қолдау көрсетілмеген басқа банктерден айырмашылығы олардың бәсекелестік басымдылықтарды алуын білдіреді .

Шағын және орта бизнестің субъектілеріне қаржы берген кезде банктердің саясаты қарыз алушыларға кредит беру кезінде кемсітушілік қолжетімділікті қолданбауға негізделуі тиіс .

Қаржы қызметі секторында да, сондай-ақ экономиканың басқа да секторларында нарық билігін теріс пайдаланудың бизнес үшін белгілі бір теріс салдары болады .

Қаржы қызметтері нарығының жекелеген сараланымдары, атап айтқанда қор нарығының инфрақұрылымдық ұйымдары нарығы монополиялық күйінде қалып отыр. Мұндай ұйымдардың монополиялық тарифтерінің нәтижесінде халықтың инвестициялық белсенділігінің өсуі және оның қаржылық сауаттылығы бойынша міндеттерді іске асыру тежеліп отыр.

Кредиттік бюро нарығында қалыптасқан монополиялық тарифтер жанама түрде тұтынушылар үшін қаржы қызметтерінің құнына әсер етеді.

Қаржы нарықтарының саласында қолма қол шетел валютасымен бөлшек сауда нарығының айырбастау операциялары нарығына талдау жүргізілді, соның нәтижесінде валютаны сатып алу/сату бойынша қызметтерді көрсететін субъектілердің саны айқындалды, банктік және банктік емес секторлардың үлесі анықталды. Бұдан басқа, Агенттік валюталық операциялардың бөлшек нарығында тіркелген маржаларды белгілеу бойынша тиісті ұсыныстар енгізді.

Мемлекет бюджетінің қаражаты есебінен ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілерге (бұдан әрі - АШТӨ) кредит беру кезінде «Даму» ҚДМ» АҚ және «ҚазАгро» АҚ-ның (бұдан әрі - Басқарушы холдинг) еншілес ұйымдарының қызметі талданды .

Талдау нәтижесі бойынша кредит алуды қиындататын кедергілер анықталды.

Басқарушы холдингтің еншілес ұйымдары арқылы кредит беру шарттары көп жағдайда шағын ауыл шаруашылығы тауарларын өндірушілер үшін қолайсыз, бұл банктік кепілдіктерді ресімдеуге арналған қосымша қаржы шығындарына, кепілге тәуелсіз бағалау жүргізе отырып, ол үшін өтімділігі жоғары мүліктің міндетті болуымен байланысты .

Нәтижесінде отандық тауар өндірушілердің шетелдік бәсекелестерімен

салыстырғанда бәсекелестікке қабілеттілігі төмен болады.

Ағымдағы жылы аталған институттардың қызметін талдау екінші деңгейдегі банктер көрсететін қызметтердің өзара алмастырылу және нарықта олардың болу тиімділігі мәніне жүргізілетін болады.

Қаржы қызметтері нарығында шағын кредиттік ұйымдардың қызметі кепілсіз кредит беру нарығының сараланымы бойынша банктік несиелеудің баламасы ретінде дамуы тиіс.

Агенттік халыққа қаржылық қызмет көрсету бойынша екінші деңгейдегі банктер көрсететін қызметтермен олардың өзара алмасу мәніне «Қазпочта» АҚ қызметін зерделеді, аудандық маңызы бар қалаларда, сондай-ақ олардың әкімшілік бағынысты аумағында тұрған кенттерде және Қазақстан Республикасының географиялық шекаралары шегіндегі ауылдық елді мекендерде «Қазпочта» АҚ және екінші деңгейдегі банктердің көрсеткен қаржы қызметтерінің көлемдері бойынша нарықтық үлес белгіленді.

Ауылдардың почта байланыс бөлімшелерімен (ПББ) және банктік қызмет көрсету орталықтарымен (БҚО, ЕКБ) қамтылғандығы анықталды. «Қазпочта» АҚ және екінші деңгейдегі банктердің филиалдық желісінің құрылымы зерделенді, нәтижесінде 2010 жылдың басында республиканың селоларында «Қазпочта» АҚ-ның 69 % почта бөлімшелері мен 15 % банк бөлімшелері жұмыс істегені белгіленді.

Бұдан басқа, селолар, кенттер, селолық округтер, аудандар (қалаларды қоспағанда) бөлігінде екінші деңгейдегі 10 ірі банктердің белсенді өңірлік желісі жасалды, нарыққа кіру кедергілері белгіленді және «Қазпочта» АҚ-ның ауылдарда қаржы қызметтерін көрсету бөлігінде жекелеген проблемалар анықталды.

Жүргізілген талдаудың нәтижесі бойынша аудандық маңызы бар қалаларда, сондай-ақ олардың әкімшілік бағынысты аумағында тұрған кенттерде және Қазақстан Республикасының географиялық шекаралары шегіндегі ауылдық елді мекендерде «кассалық» және «аударым» операциялары бойынша «Қазпочта» АҚ-ның және «Қазақстан Халық банкі» АҚ-ның үстем белгілері белгіленді.

БҚА Басқармасының шешімі негізінде Тізілімге аудандық маңызы бар қалаларда, сондай-ақ олардың әкімшілік бағынысты аумағында тұрған кенттерде және Қазақстан Республикасының географиялық шекаралары шегіндегі ауылдық елді мекендерде 50 %-дан жоғары үстем жиынтық үлес бойынша «кассалық операциялар» және 35 %-дан жоғары «аударым операциялары» қызмет түрлері бойынша «Қазақстан Халық банкі» АҚ енгізілді:

Агенттіктің бұйрығымен «Қазпочта» АҚ аудандық маңызы бар қалаларда, сондай-ақ олардың әкімшілік бағынысты аумағында тұрған кештерде және Қазақстан Республикасының географиялық шекаралары шегіндегі ауылдық елді

мекендерде «кассалық операциялар» қызмет түрі бойынша 50 %-дан астам үстем жиынтық үлес бойынша Тізілімге енгізілді.

Күшті жақтары	Әлсіз жақтары
<p>Мемлекеттік бағдарламалар бойынша, оның ішінде Ұлттық қор қаражатынан кредит беру арқылы екінші деңгейдегі банкті қолдау; банктер арасында бәсекелестіктің дамуы; банктік өнімдер мен қызметтердің бірін-бірі алмастыруы; шетелдің қатысумен орнықты банктік жүйе; отандық нарықта қаржы құралдарын инвестициялаудан алынатын кірістерге либералдық салық салу; жаңа техникалық құралдарды және банктік технологияларды тұрақты енгізу.</p>	<p>Банктерді селективтік мемлекеттік қолдау; мемлекеттің қатысуымен қаржы ұйымдары арқылы кредиттік нарықта мемлекеттің қатысуы; ұзақ мерзімді кредиттік ресурстардың жетіспеушілігі; қаржы ұйымдарының өз-өздерімен және қаржы-өнеркәсіптік топтармен аффилирленуі; екінші деңгейдегі банктер және басқа да қаржы ұйымдары ұсынған қаржы ресурстарының жоғары құны; кредиттік жағдайларды қалыптастыру нарықтарының, қор нарығы инфрақұрылымдық ұйымдары қызметтерінің, биржалық ақпаратты тарату нарықтарының, трансфер-агенттік қызметтер нарықтарының жоғары шоғырлануы; өтімділігі жоғары қаржы құралдарының шектеулі тізбесі; халықтың қаржылық сауатының төмен деңгейі және соның салдарынан халықтың жинау мәдениетіне сенімсіздігі.</p>
Мүмкіндіктер	Қауіптер
<p>Нарықтың түрлі қатысушылары арасында бәсекелестіктің жеткілікті деңгейін қолдау; депозиттік салымшыларды және институционалдық инвесторларды, сондай-ақ басқа клиенттерді тарту үшін өз өнімдерін ұлғайту және жақсарту арқылы қолайлы инвестициялық климат құру және қарыз алудың ішкі нарығына қолдау көрсету; бағалық және бағалық емес бәсекелестікті күшейту; банктік емес мекемелермен және қаржылық емес ұйымдармен бәсекелестік күресті күшейту; қызмет құнының төмендеуіне және қызмет көрсету комиссиясын қоса алғанда, ақша түсімін ұлғайтуға ұмтылу; есептерді басқаруға және жетілдіруге бағдарлау; ірі қазақстандық банктердің өнеркәсібі дамыған елдердің нарығына еруге белсенді ұмтылуы, барынша арзан ақшалай ресурстарға қол жеткізу; қаржы қызметтерінің тұтынушылары мен тиісті сапалы қызметтерді сатып алуға, қаржы қызметтері туралы сенімді және түсінікті ақпарат алуға, қаржы қызметтері тұтынушыларының құқығын қорғауға мүмкіндік беретін қаржы ұйымдарының арасында туындайтына қатынастарды регламенттейтін заңнамалық базаны тұрақты жетілдіру; қор нарығында мәмілелерді жасау кезінде нарыққа қатысушылардың өзара іс-қимылын автоматтандыру және оңайлатуға бағытталған электрондық</p>	<p>Қазақстан банк жүйесінің әлемдік экономикалық жағдайға, сондай-ақ жекелеген бақылау агенттерінде және салаларда бизнестің шоғырлануымен, операцияның елеулі долларлануымен, кредиторлардың құқығын құқықтық қорғауға қатысты күдіктерімен, несие берудің жеткіліксіз қатаң стандарттары және тәуекел-менеджментімен, сондай-ақ нарықтың дамуынан реттеуші және бақылау органдары қабылдаған шаралардың артта қалуымен жоғары о салдылығы; кредиттеудің жедел өсуі мен қарыз жүктемесі деңгейінің күрт артуы елеулі проблемаға айналады және жүйені нарықтық конъюнктураның ықтимал төмендеу салдарына - мысалы, жылжымайтын мүлік және құрылыс сараланымдарында бейімдейді; банк секторына шетел капиталының және қарыз қаражатының ағыны фрагментарлы, бірақ жалғасын табады, оған банк секторында шетелдік қатысудың ұлғаяуы ықпал етеді; қаржы-өнеркәсіптік топтарға қатысу, банкрот болғанда «домино» әсерін тудырады, ол қаржы нарығына және жалпы басқа да тауар нарықтарына теріс әсер етеді, бұл ретте бәсекелестікке қарсы келісімдер мен іс-қимылдар әрекеті орын алуы мүмкін; мемлекет тарапынан екінші деңгейдегі белгілі бір банктерді таңдамалы түрде қолдау теріс салдарға және банктік қызметтер нарығына артықшылық жағдайды пайдалануға әкеп соғады; клиенттерге қызметтер мен өнімдерді бір қаржы тобы</p>

технологияларды дамыту арқылы отандық бөлшек сауда инвесторын құруға жәрдемдесу; мемлекеттік қарыз алу құралдарын, жинақтарды тартудың баламалы көздерін дамыту; ресурстарды тартудың қосымша көзі ретінде исламдық қаржыландыруды дамыту.

аясында іске асыру нарықтың бәсекелестік деңгейін, баға белгілеу тиімділігін, қызметтің қолжетімділігі мен сапасын төмендетеді, сондай-ақ топ компанияларының аффилиирленуін есепке алып тәуекелді арттырады; ішкі нарықта қаржы ресурстарының жоғары құны, бұл қарыз қаражатын пайдалану тиімділігіне ықпал етпейді; инвестициялық мақсатқа бағытталуы мүмкін ұзақ мерзімді сыртқы кредиттік ресурстардың тапшылығы.

Мемлекеттің кәсіпкерлік қызметке қатысуы

Аталған кезеңде мемлекеттің қатысуымен тауар нарықтарын тексеру бойынша жүргізілген жұмыстардың нәтижесінде мемлекеттік активтерді тиімсіз басқару туралы куәландыратын бірқатар проблемалар анықталды.

Бәсекелестігі жеткілікті дамыған (көлік қызметтері, сервистік сипаттағы қызметтер, құрылыс, баспахана және баспа қызметі) нарықтарда мемлекеттің қатысуымен мемлекеттік кәсіпорындар мен заңды тұлғалардың көпшілігінде мемлекеттік органдардың қолдауы нысанында артықшылықтары бар, бұл оларға бәсекелестік күресте қосымша артықшылық тудырады.

Бүгінде мемлекеттік органдардың ведомстволық бағынысты мемлекеттік кәсіпорындарын құруы қалыпты болды, оларды ұстап тұруға жекелеген бюджеттік бағдарлама құрылады. Мемлекеттік органдар өзінің ведомстволық бағынысты кәсіпорындарына мемлекеттік тапсырыс берген кезде жеке меншік ұйымдардың қызметінен бас тарта отырып ықылас білдіреді.

Мемлекеттік органдардың ведомстволық бағынысты кәсіпорындардан тауарларды, қызметтерді бір көзден сатып алу мүмкіндігін көздейтін «Мемлекеттік сатып алу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының нормалары «жасырын» монополияны құрды (Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің ақпараты бойынша республикалық мемлекеттік органдарға мемлекеттік сатып алуға бөлінетін 97%-ға дейінгі сома олардың ведомстволық бағынысты ұйымдарына келеді екен).

Сонымен бірге, бәсекелестікті шектеуден тыс бюджеттік қаражатты тиімсіз пайдалану процесі жүріп жатыр.

Мемлекеттік кәсіпорындардың жартысынан көбі залалды немесе нөлдік нәтижеге ие. Мемлекеттік кәсіпорындарды ұстауға арналған мемлекет жұмсаған сома бюджетке мемлекеттік кәсіпорындардың қызметінен түскен дивидендтер сомасынан бірнеше есеге асып жығылады. (2008 жылдың қорытындысы бойынша: оларды ұстауға мемлекет жұмсаған сома - 87.5 млрд. теңге орнына 1,52 млрд. теңге дивиденд түсті).

Көрсетілген проблема себептерінің бірі мемлекеттік менеджерлерде мемлекеттік кәсіпорындарды тиімді басқару ынтасының болмауы болып табылады. Мемлекеттік компаниялардың бюджеттік қаражатты мақсатсыз жұмсауы, қосымша бюджет қаражатын алу мақсатында шығындарды жасанды

ұлғайтуы орын алды. Ақыр соңында мұндай бейінсіз шығындар мемлекеттік кәсіпорындар көрсететін қызметтер тарифінің өсуіне келеңсіз әсер етеді.

Сонымен қатар қазіргі уақытта мемлекеттік кәсіпорындар көрсететін қызметтердің тарифін мемлекеттік реттеу жөніндегі, оның ішінде мемлекеттік монополия саласында уәкілетті орган жоқ. Бұдан басқа, заңнамалық деңгейде мемлекеттік кәсіпорындардың бірыңғай тариф белгілеу әдістемесі бекітілген жоқ.

Мемлекеттік кәсіпорындардың қызмет түрлері көп жағдайда «Мемлекеттік кәсіпорындар туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес келмейді және құру мақсаты мен қызметтің жарғылық түрлеріне жауап бермейді. Кәсіпорынның қызметі жиі қайталанбайды, заңда тікелей тыйым салынған мемлекеттік органның функциялары орындалады.

Мұның бәрі мемлекеттік кәсіпорындардың қызметтің тәртіпке келтіру жөніндегі шараларды қабылдау қажеттігіне әкеп соғады.

Үдемелі индустриялық-инновациялық дамыту шеңберінде экономиканың басқа да басым салаларын дамыту

Бағдарламада экономиканың 10-нан астам салаларында және секторларында бәсекелестікті дамыту жөнінде шаралар көзделген.

ҮИИДМБ шеңберінде машина жасау, тау-кен-металлургия салаларын, химия, жеңіл, фармацевтикалық және медициналық өнеркәсіптерді дамытуға бағытталған шараларды әзірлеу және іске асыру көзделген.

Бәсекелестікті дамытуға ықпал ететін факторлардың бірі нарық субъектілері санының көп болуы болып табылады. Себебі, машина жасауды дамыту бағдарламасы халықаралық стандарттағы бәсекеге қабілетті өнімдерді шығаратын жаңа кәсіпорындар құруға бағытталған. Машина жасауда жеткілікті дамыған сегменттермен бірге күрделі іске асырылатындары да бар, бірақ мемлекет белсенді қолдаған жағдайда олар салалардың (автомобиль өнеркәсібі, станок жасау, тұрмыстық техника, құрамдас бөліктер базасының өндірісі) едәуір өсуін қамтамасыз етуі мүмкін, бұл ең алдымен салалар нарығына кіру кедергілерін еңсеруге жәрдемдесуді қамтуы тиіс.

Фармацевтикалық және медициналық өнеркәсіптерді дамыту бағдарламасы бизнес өкілдерімен кері байланыс шеңберінде жаңа өндірістерді ұйымдастыру, жаңа технологияларды енгізу мәселелері жөнінде бизнес өкілдерімен өзара іс - қ и м ы л д ы б о л ж а й д ы .

Тау-кен-металлургия саласын, химия өнеркәсібін дамыту бағдарламасы бәсекеге қабілетті өндірістерді құруға бағытталған.

Жеңіл өнеркәсіпті дамыту бағдарламасы жеңіл өнеркәсіптің жоғары сапалы әрі кең ассортименттегі бәсекелі тұтыну тауарлары өндірісін дамытуды нақты іске асырудың кезеңі болып табылады.

Қазақстан Республикасында бейімделуі мүмкін орын алып отырған проблемаларды шешу жөніндегі шетелдік оң тәжірибені шолу (салалардың жұмыс істеуін зерделеу тәжірибесі)

Дамыған елдердің тәжірибесі көрсеткендей, монополистік қызметке қарсы іс-қимылда және бәсекелестікті қорғауда толық және түпкілікті жеңіс болуы мүмкін емес. Сонымен қатар, монополияға қарсы реттеу жүйесі экономиканың дамуы және қайта құрылуынан қалмауы тиіс, әлемдік сауданың жаһандануын, экономикалық шекаралардың ашықтығын, сондай-ақ бизнес жүргізудің жаңа нысандарының пайда болуын ескеру қажет. Тез өзгеріп отырған әлеуметтік-экономикалық жағдайлар мен жаңа функционалдық қажеттіліктерге бейімделудің қажеттілігі негізінде монополияға қарсы және салалық заңнаманы жетілдіру мақсатында алдыңғы қатарлы әлемдік тәжірибені одан әрі зерделеу т а л а п е т і л е д і .

Халықаралық бәсеке желісінің (ХБЖ) және Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭЫДҰ) құжаттары дамушы елдердің бәсекелестікті адвокаттандыруды басымдық етіп алуын ұсынады.

Жолаушылар темір жол көлігін реформалаудың халықаралық тәжірибесі

Темір жолдарды реформалаумен барлық уақытта барша елдердің үкіметтері темір жол көлігі пайда болған кезден бастап айналысып келеді. Бірақ, алдағы құрылымдық қайта құрудың тәжірибесі көрсеткендей, жылжымалы құрамның меншік нысаны мен көлік инфрақұрылымы, сондай-ақ көлік жұмысының тиімділігі арасында тікелей тәуелділік жоқ. Темір жолды реформалаудың жүйелі макроэкономикалық тиімділігіне келсек, оны бағалау айтарлықтай проблемалы.

Көліктің қандай да бір түрі қалай болғанда да, төлем қабілеттілікке сұраныс қамтамасыз етілген белгілі бір бәсекелестік тауашасын алғанда оң рентабельділікпен жұмыс істей алады. Бұл ретте, өз тауашасында көліктің бұл түрі жылдамдығы, жайлылығы және жол жүру бағасы арасындағы оңтайлы арақатынасқа ие болуы тиіс. Тек осы жағдайда ғана темір жол көлігі басқа да жол жүру тәсілдері - авиация және автомобильмен сенімді бәсекелес бола алады.

Еуропалық Одақ. Еуроодақ елдерінде темір жол көлігін реформалау жалпы ырықтандыру және нарықтық тетіктерді қалыптастыру ұранымен өтеді. Реформаның барлық басты бағыттары 1996 жылы шығарылған ЕО-ның темір жол көлігі жөніндегі ақ кітабында жазылған. Еуропаның темір жолдарын өзгерту тұжырымдамасының негізгі ережелерінің ішінде мынадай бағыттар белгіленген:

- темір жол қаржысын санациялау және қарыздарды есептен шығару;
- жолаушыларды тасымалдауды тоғыса қаржыландырудан бас тарту;
- инфрақұрылымды мемлекеттік қаржыландыру;
- темір жол инфрақұрылымына еркін қолжетімділік;
- темір жолдарды техникалық универсалдау.

2005 жылы IBM Business Consulting мамандары жүргізген LІВ 2004 зерттеуіне сәйкес темір жол тасымалдары нарығын ырықтандыруда айтарлықтай алға жылжыған елдердің ішінде ЕО-ның жеті мемлекеті және Швейцария бар.

ЕО-ға қатысушы елдердің үштен бірі көлік қызметтері нарығын ырықтандыру бағытында оң өзгерістерге қол жеткізді.

LІВ индексіне сәйкес Ұлыбритания, Швеция, Германия, Нидерланды, Дания, Италия, Швейцария, Португалия - көлік қызметтерінің ырықтандырылған нарығын дамыту тұжырымдамасын іске асыру саласында едәуір нәтижелерге ие болған мемлекеттер. Аталған елдерде темір жол көлігі саласында мақсатты бағытталған саясат табысты жүргізілуде.

Италия темір жолдарын бірқатар қайта құруда мынадай нәтижелерге қол жеткізілді:

капиталдың рентабельділігі екі есе ұлғайды;
еңбек өнімділігі 18%-ға артты;

ұсынылатын қызмет көрсетулердің спектрі кеңейтілді және сапасы жақсарды.

Италия темір жолдарын реформалау 2001 жылы басталған болатын. Қайта ұйымдастырылғаннан кейін темір жол құрылымы мынадай көрініс тапты. Мемлекеттік темір жол холдингтік компаниясы Trenitalia көлік компаниясынан және темір жол инфрақұрылымына иелік ететін Rete Ferroviaria Italiana (RFI) компаниясынан тұрады. RFI-ға темір жол салуды орындайтын TAV компаниясы кіреді. Trenitalia компаниясы алыс жолға жүретін жолаушылар тасымалы, өңірлік жолаушылар тасымалы, жүк тасымалдары және техникалық қызмет көрсету және жылжымалы құрамды пайдалануға беру бөлімшелерінен тұрады. Қалалық темір жолдары, вокзалдар, Italferr инженерлік компаниясы дербес құрылымдар болып б ө л і н і п ш ы қ т ы .

RFI компаниясы оған мемлекет 2061 жылға дейін берген концессияның негізінде инфрақұрылымды басқарады. Инфрақұрылымдық компания жартылай бюджеттен қаржыландырылады. Бұл түсімдер тек қана күрделі құрылысқа бағытталған, ал ағымдағы шығындарды компания өзін-өзі қаржыландыру есебінен жабады. Мемлекеттік қаржыландыру мақсатты сипатта болады: бүгінде шамамен 100 миллиард еуро сомасына инфрақұрылым объектілерін салуға бес жылдық к е л і с і м - ш а р т ж а с а л д ы .

Trenitalia операторы тоғыз мыңдай поезды пайдалануға береді. Компанияның табысы 2003 жылы 29 миллион еуроны құрады. Компания жылжымалы құрамды жаңғырту бағдарламасын, сондай-ақ қызметтерді кеңейту және сапасын арттыру бағдарламасын қамтитын стратегиялық даму тұжырымдамасын әзірледі. Бірінші бағдарлама шеңберінде жолаушылар көлігі қызметінің мерзімін 20 жылға ұзарту болжанады. Trenitalia ұсынылатын қызметтер спектрін тұрақты кеңейтеді: бұл көршілес еуропа елдеріне халықаралық тасымалдарды дамыту және «темір жол -

теңіз» трансмодальды жүк тасымалдарын ұйымдастыру.

Қайта ұйымдастырудың мақсаты капитал рентабельділігін екі есеге (20%-дан 40%-ға дейін) арттыру, сондай-ақ жылдық табысты екі еселеу болып табылады.

Италия темір жолдарының желісі 39 ауданға бөлінген. Жол жүру құны географиялық фактормен, тасымалдаудың ұзақтығымен және энергия тұтыну деңгейімен анықталады. Поездар қозғалысының жылдамдығы жоғары және халық тығыздығы үлкен аудандарда төлем артады. Жолаушылардың тарифтік мөлшерлемесі 1 километр үшін 4,5 еуроцентті құрайды, бұл басқа еуропа елдерінің көпшілігінің деңгейінен төмен.

Trenitalia-дан басқа, елде тағы жолаушыларды тасымалдаумен айналысатын 26 көлік ұйымының мемлекеттік лицензиясы бар. Тасымалдарды орындау құқығына лицензияны Италия үкіметі береді, ал қауіпсіздік сертификатын RFI жүргізеді.

2003 жылдан бастап жолаушылар тасымалының барлық түріне конкурс ашылды. Бұдан былай жергілікті жолаушылар тасымалын мемлекеттік орталық емес, өңірлердегі билік бақылайтын болды. Өңірлер үкіметі өз облыстары шегінде көліктік қызмет көрсетуі және Италия турларына ашық тендер жариялауы тиіс.

Италия темір жолдарының қаржылық жағдайы ең алдымен ресурстарды үнемдеуге бағытталған жаңа технологияларды енгізу есебінен едәуір жақсарды. Қайта ұйымдастырудан кейін еңбек өнімділігі 18%-ға артты, ал қызметкерлер штаты ширекке жуық қысқартылды: бүгінде темір жол тасымалы саласында 100 мыңнан астам адам жұмыс істейді.

Әлемде темір жол тасымалын көрінеу залалды деп санау орын алғанына қарамастан, кейбір елдерде тұрақты пайда әкелетін темір жол компаниялары бар.

Мұндай мысалдар көп емес, оның ішінде ең үлгілісі - Жапония. Бұл елдің темір жолдары - бұл жолаушылар тасымалдаумен ғана айналысатын алты аса ірі JR компаниялары және бір JR жүк компаниясы:

- JR EAST - Шығыс темір жолы;
- JR WEST - Батыс темір жолы;
- JR HOKKAIDO - Хоккайдо темір жолдары;
- JR KYUSHU - Кюсю темір жолдары;
- JR SHIKOKU - Сикоку темір жолдары;
- JR CENTRAL (JR Tokai) - Орталық Жапония темір жолдары.

Саладағы талассыз көшбасшы JR East компаниясы болып отыр, оның табысы 2004 жылы жылына 24 миллиард доллардан, ал күн сайынғы жолаушылар ағыны

- 16 миллион адамнан асты.

JR тобына кіретін басқа компанияларға қарағанда JR East басқару стратегиясының негізгі міндеттерінің бірі 6200 миллиард иенге (43,3 миллиард

АҚШ доллары) тең жекешелендіруден мұраланған қарызды қысқарту болып табылады. Бұл Еуропада қабылданған шешімдерге және Жапониядағы жалпы практикаға қайшы келеді, бірақ компания 11 жыл ішінде 1600 миллиард иен (11,2 миллиард АҚШ доллары) мөлшеріндегі борыштың бөлігін өтеді.

Бүгінде JR East күн сайын 16 миллионға жуық жолаушы тасымалдайды. 2005 жылы JR East барлығы 5850 миллион жолаушы тасымалдады және 125 миллиард жолаушы / км орындады.

Авиатасымалдар және әуежай қызметтері нарығын дамытудың халықаралық тәжірибесі

1987 жылға дейін Еуропа елдерінің авиациялық нарықтары ТМД-ға қатысушы мемлекеттердің авиациялық нарықтарына ұқсас тамыр-таныстық және бытыраңқылықпен сипатталды. Әуе кеңістігінің бірыңғай нарығын құру үшін ЕО саланы ырықтандыруды үш кезеңде жүзеге асырды.

Бірінші кезең 1987 жылы қолданыстағы ережелерді және екі жақты үкіметаралық келісімдерді жұмсартуға бағытталған шаралар пакетін қабылдауды қамтыды.

Бұл шаралар үкіметтердің ЕО ішіндегі тасымалдауларға еркін тарифтер енгізуге кедергі келтіру мүмкіндігін тарылтты және авиакомпанияның оның ішінде код-шеринг бойынша орындарды толтыру мәселелерінде белгілі бір оралымдылығын жүктеді (авиакомпаниялар арасындағы маршруттарды, кестелерді, слоттарды, бірыңғай тарифтерді бірлесіп пайдалану бойынша келісім)

Екінші кезең 1990 жылы тарифтер тағайындау кезінде еркіндік беруге және өткізу сыйымдылығын бірлесіп пайдалануға бағытталған шаралар пакетін қабылдаумен атап өтілді. Ол сондай-ақ барлық ЕО тасымалдаушыларына өз елі мен басқа ЕО елі арасында қанша болса да жолаушы тасымалдау құқығын берді.

ЕО әуе көлігін ырықтандырудың келесі кезеңі 1993 жылғы қаңтар айынан бастап қолданылатын үшінші шаралар пакетін қабылдау болды. Бұл шаралармен ЕО шегінде қызметтер көрсету еркіндігі және (1997 жылғы сәуір айынан бастап) каботаждық тасымалдау еркіндігі (авиакомпанияның ЕО-ның бір елінен ЕО-ның басқа елінде орналасқан маршруттар бойынша ұшу құқығы) жарияланды.

Әуе көлігін ырықтандырудың үшінші пакеті: ЕО авиакомпанияларына пайдаланушының лицензиясын беру талаптарын стандарттауды; пайдаланушының лицензиясы бар барлық ЕО авиакомпанияларына барлық маршруттарға ЕО шегінде ашық қолжетімділік және ұлттық авиация инстанцияларында бекітпестен жолаушылар тарифтерін белгілеудің толық еркіндігін беруді көздеді.

Осының салдарынан аталған бірыңғай нарық Норвегия, Исландия және Швейцарияға таратылды. Шаралардың үшінші пакеті қабылданғаннан бастап 15

жыл шегінде авиация нарығының эволюциясы өтті және оның құқықтық жүйесін жаңғырту қажеттілігі туындады. 2006 жылғы шілде айында Еурокомиссия заңнамалық базаны шоғырландырудың бірінші қадамы ретінде үшінші пакеттің қолданыстағы үш директивасын біріктіру жолымен әуе көлігінің бірыңғай нарығының нормативтік алаңын жаңғыртуды және оңайлатуды ұсынды.

Мынадай қағидаттарға негізделген толыққанды Азаматтық авиацияның еуропалық кодексін әзірлеу бойынша дайындық жұмыстары бір мезгілде б а с т а л д ы .

Қауіпсіздік. Бірыңғай еуропалық нарықтың маңызды артықшылығы әуе көлігінің барлық саласындағы ұшу қауіпсіздігінің және жолаушылардың қауіпсіздігінің жоғары деңгейі болып табылады. Статистика бойынша, авиация - көліктің ең қауіпсіз түрлерінің бірі, ал қауіпсіздік бойынша Еуропа қауіпсіздіктің бірыңғай және жоғары стандарттары есебінен бірінші орында тұр.

Жолаушылардың құқығы. Монреаль конвенциясының қатысушысы бола отырып және осы халықаралық шартты орындау үшін ЕО әуе апатының нәтижесінде жолаушының өліміне немесе денсаулығына зиян тигізгені үшін және жүкті кідірткені үшін авиакомпанияның жауапкершілігі туралы директива қабылдады. Бұдан басқа, ЕО бортқа қонудан бас тартқан, рейсті тоқтатқан немесе ұзақ мерзімге кідірткен жағдайда жолаушыға өтемақы төлеу және жәрдем көрсету ережелерін қабылдады.

Экологиялық көлік. Қоршаған ортаны қорғау мақсатында экологиялық таза технологиялар және әуе трассаларын оңтайландыруға инвестиция салу есебінен әуе кемелері шуылы мен пайдаланылған газдары бойынша неғұрлым қатаң ең жоғары нормалар енгізілуде.

Әлеуметтік мәселелер. Бірыңғай нарық әуе көлігі саласындағы еңбек жағдайын жақсартуы тиіс. Еурокомиссия тиісті ұлттық және жалпы еуропалық заңдарды тиісінше пайдалануға кепілдік береді.

Бірыңғай нарықтың жетістіктері. ЕО-дағы әуе көлігінің бірыңғай нарығы азаматтық авиация қызметтерін тұтынушыларға алып ұтыс әкелді. Біріншіден, 1993 жылы бірыңғай авиация нарығын құрған кезден бастап ЕО-дағы әуе трассаларының саны 170 %-ға артты - бүгінде әуе көлігі көптеген қалалар мен шалғай аудандарға қызмет көрсетеді. Жолаушыларға хабтарда (тораптық әуежайлар) ауысып мінудің орнына көбірек бару пункттері мен тікелей рейстер ұ с ы н ы л а д ы .

ЕО-да авиатасымалдаушылар арасында бәсекелестік күрт өсті. 1992 - 2006 жылдар ішінде үш және одан да көп бәсекелес авиакомпаниялар арасындағы маршруттар саны 300 %-ға өсті. Осының салдарынан, жолаушыларда таңдау кеңейді, ал баға күрт төмендеді.

Бұдан басқа, ЕО-да жолаушылар авиациялық қызметтердің монополиялық

провайдерлерімен өте сирек кездеседі, соңғы жылдары нарықта пайда болған төмен тарифті тасымалдаушылар көптеген еуропа елдерінде «ұшатын халықтың» дағдысын өзгертіп, мүлде жаңа бизнес-модель ұсынды. Төмен тарифті тасымалдаушылардың өткізу сыйымдылығы 2006 жылы 1-ден 28 %-ға дейін өсті.

2004 жылы ЕО нарығының кеңеюі әуе көлігінің бірыңғай нарығының басымдылығын тағы да көрсетті. Үкіметтік шектеулер жойылғаннан кейін ЕО-ның жаңа елдерінде әуе тасымалдарының көлемі екі жыл ішінде екі еселенді.

ЕО-ның сыртқы авиациялық саясаты. ЕО әуе көлігінің бірыңғай нарығының табысы ретінде ЕО мүшелері болып табылмайтын елдерге ұшу кезінде авиакомпаниялар мен авиажолаушылар үшін ұқсас тиімділікке қол жеткізуге н и е т т і .

Көршілес ЕО елдерімен авиатасымалдау саласындағы тығыз ынтымақтастықты дамыту көп пайда келтіреді. Таза экономикалық пайдадан басқа, ол ЕО елдеріне ЕО-мен шекаралас аумақтарда әуе көлігінің ұшу және жолаушылар қауіпсіздігін және тиімділігін арттыру сияқты басымдықтар береді.

2006 жылғы маусым айында Жалпыеуропалық авиациялық аймақты (ЕСАА) құру туралы келісімге қол қойылды. Осы Келісім бойынша Оңтүстік Шығыс Еуропа әріптес елдері (Албания, Босния және Герцеговина, Хорватия, Македония, Черногория, Сербия) кіреді.

ЕСАА әріптестері ЕО-ның авиациялық ережелерін қабылдағаннан кейін, ЕСАА авиакомпаниялары кеңейтілген жалпыеуропалық бірыңғай авиация нарығына толық қол жеткізеді. Бұл 500 миллионнан астам халқы бар интеграцияланған нарыққа қатысушы 35 елге жаңа нарықтық мүмкіндіктер а ш а д ы .

Жаһандық авиациялық келісімдер. Еуроодақ қалған негізгі әріптестермен жан-жақты авиациялық келісімдер жасауға ұмтылады. Мұндай келісімдер әрқашан нарықты ырықтандыруға және құқықтық ынтымақтастыққа, атап айтқанда ұшу және жолаушылар қауіпсіздігі сияқты мәселелерге бағытталуы тиіс . Бұл әуе қатынасы туралы келісімнің мүлде жаңа моделі. Әңгіме «ашық аспан» туралы емес, авиакомпаниялардың бәсекелестігі үшін орта құруға, жолаушылардың игілігі үшін қауіпсіздіктің жоғары деңгейін және азаматтық авиацияны қарышты дамытуға мүмкіндік беретін «ортақ аспан» туралы болып о т ы р .

Мұндай жұмыстың нәтижесі 2007 жылғы 30 сәуірде Вашингтон қаласында америка - еуропа саммитінде АҚШ пен ЕО елдері арасында авиатасымалдаулар туралы жаңа келісімге қол қою болды. Авиатасымалдау нарығын ырықтандыруға соңғы уақытқа дейін Ұлыбритания қарсы болды, себебі британдық авиакомпаниялар барлық трансатлантикалық ұшулардың шамамен 40 %-ын орындайды. Жаңа келісімнің күшіне енуіне байланысты олардың басқа

еуропалық тасымалдаушылармен бәсекелес болуына тура келді.

2008 жылғы 30 наурыздан бастап трансатлантикалық ұшуларды АҚШ пен ЕО-ның жекелеген мемлекеттері арасындағы екі жақты келісімдермен реттеу тоқтатылды. Қазір кез келген еуропалық авиатасымалдаушы ЕО-ның кез келген әуежайынан АҚШ-тың кез келген әуежайына және керісінше ұша алады. Мысалы, немістің «Lufthansa» қалаған уақытта Парижден Нью-Йоркке тікелей ұшуды ұсына алады. Алайда, ішкі рейстерді бұрынғыдай тиісті континенттердің авиакомпаниялары ғана жасай алады.

Еурокомиссияның тапсырысы бойынша жүргізілген зерттеу деректері бойынша таяудағы бес жылда Еуропа мен АҚШ арасындағы авиажолаушылар саны жылына 50-ден 75 млн. адамға дейін өседі. Атлантиканың екі жағы бойынша баждардың күшін жою есебінен ғана 12 млрд.-қа жуық еуро үнемделеді. Билеттің арзандауы және 80 мың жаңа жұмыс орнын құру болжануда.

Германияның көлік министрі В. Тифензеенің сөзіне сүйенсек, жүргізетін жұмыстардағы ЕО-ның түпкілікті мақсаты авиатасымалдау нарығындағы кез келген шектеулердің күшін жою болып табылады. Еуропалық саясаткерлер сондай-ақ американдық авиакомпаниялар акцияларының барынша 24,9 %-ын еуропалық фирмалардың иеленуі мүмкін шектеулердің күшін жоюға қол жеткізуге үміттенеді. Келіссөздер үш жылдан кейін аяқталуы тиіс. Олай болмаған жағдайда санкция енгізілуі мүмкін.

Еуропалық комиссия басқа экономика секторлары сияқты бәсекелестік саласында авиациялық көлікті реттеуді Еуропалық одақты құру туралы шарттың 81 және 82-баптарындағы нормалардың негізінде жүзеге асырады.

Еуропалық комиссияның 1/2003 ЕО регламенті ЕО және үшінші елдер арасындағы маршруттарда авиациялық көліктің жұмыс істеуін қоса алғанда, оны авиациялық тасымалдаулар саласындағы бәсекелестік қағидаттарды бұзу фактілерін анықтау үшін тиімді құралдармен қамтамасыз етеді.

Альянстар және авиакомпанияларды қосу. Авиа тасымалдаушылар арасындағы альянстарға әдетте Рим шартының 81 (1) бабымен тыйым салынады, негізінен альянс бойынша әріптестер әдетте бағаларды, ұшу жиілігін, кестені және авиабилеттерді сату стратегиясын үйлестіруге келісім береді. Бұдан басқа, олар тасымалдау көлемін, «сезімтал» ақпаратты, кейде табысты өзара жиі б ө л і с е д і .

Авиакомпаниялар қосылған кезде бәсекелестік деңгейінің төмендеу дәрежесін талдауда әдетте екі нарық түрі: сәйкес келетін маршруттар - альянстың екі немесе одан да көп әріптестері жұмыс істейтін маршруттар; сәйкес келмейтін маршруттар - альянстың бір әріптесі жұмыс істейтін маршруттар бөлініп шығады.

Сонымен қатар, альянсқа, егер жиынтығында төрт шарт сақталса, 81 (3) бапқа

сәйкес 81 (1) бап қолданылмауы мүмкін:

1. Альянстан бағалық немесе сапалық тиімділік түрінде экономикалық пайдаға қол жеткізу. Тасымалдаушылар мүмкіндігінше жеткілікті негіздер келтіріп, альянс қызметінде қол жеткізілген пайданы белгілі бір мәнде өлшеуі немесе оларға қалай және қашан қол жеткізетінін анықтауы қажет.

2. Тұтынушылар да мұндай альянстан пайда табуы тиіс. Жекелеп алғанда, тұтынушылар ұшу жиілігін немесе қосымша орындарды ұлғайтудан, неғұрлым ыңғайлы кестеден, бір күн ішінде ұшуды дұрыс бөлуден ұта алады, оның нәтижесі бару пункттері мен ауысып мінудің үлкен таңдауы, күтудің аз уақыты, сапасы жағынан жақсартылған ұшулар және шығын тиімділігінің нәтижесі ретінде төлемақыны төмендету мүмкіндігі болып табылады.

3. Альянс туралы келісімде бәсекелестікті шектеу ақылға қонымды және белгілі бір тиімділікті алуға негізделген болуы тиіс. Аталған жағдайда Еурокомиссияның міндеті шығындардың төмендеуі және сапаның артуы тек альянсты құрған жағдайда ғана болатынын немесе болмайтынын айқындау
б о л ы п о т ы р .

4. Бәсекелестікті жоймау. Альянстың пайда болуы бәсекелестікті жоюға қауіп төндіретінін бағалау үшін бәсекелесті ықтимал шектеу айқындалған әрбір маршрут мұқият талдануы тиіс. Талдау жүргізу кезінде альянсқа қатысушылар « орнына не ұсынуы мүмкін» екендігін ескеруі қажет.

Аталған талдау екі мынадай элементті зерделеуді қамтиды:

1. Әрбір зерделенетін бағыттағы нақты бәсекелестік деңгейі. Бұл ретте альянстың мүмкіндігі де, оның бәсекелестерінің саны мен күші де бағаланады. Тұтастай алғанда авиациялық сектордағы нарықтың үлесі тасымалданатын жолаушылардың санымен өлшенеді. Сондай-ақ маршруттардың жиілігі (мысалы, бір аптадағы рейстердің саны) ескерілуі мүмкін. Әсіресе сәйкес келетін маршруттардағы авиациялық альянстар, оның қатысушыларының нарықтың үлкен бөлігін иеленуіне ықпал етеді, алайда бұл нарықтағы бәсекелестіктің ж о й ы л а т ы н ы н бі л д і р м е й д і .

2. Альянсты құру нәтижесінде пайда болуы мүмкін нарықтың басқа қатысушыларына бәсекелестік қысым жасау. Аталған қысым нарыққа кірудің белгілі бір кедергілерінің пайда болуынан көрінуі мүмкін, ол слоттарға (әуе кемелерінің ұшып келу және ұшу уақытының аралығы) қол жеткізуді, жер үсті инфрақұрылымына қолжетімділікті шектеуден көріне алады.

Авиакомпаниялардың әуежайлық қызмет көрсетулерге кемсітусіз қол жеткізуі. ЕО-да әуе көлігін ырықтандыруды жетістігі әуежай қызметтеріне кемсітусіз қол жеткізуді қамтамасыз ету шараларымен бекітіледі. Мысалы, бір әуежайдағы бірнеше отын құю компанияларының жұмысы әлемдік практика болып табылады. 1996 жылдан бастап 96/97/ЕО ЕО Кеңес Директивасының

кабылдануымен жер үсті қызмет көрсету нарығы бәсекелестік үшін неғұрлым ашық болды, себебі аталған директива ЕО-ға мүше елдерден ЕО әуежайларында жер үсті қызметтері нарығына қолжетімділікті қамтамасыз ететін шараларды қабылдауды және жер үсті қызмет көрсетулерінің (оның ішінде отын құю) алуан түрін жүзеге асыратын бірнеше ұйымдардың ЕО-ның ірі (жылына 1 млн. жолаушыдан астам) әуежайларында жұмыс істеуін талап етеді.

2007 жылдың басында Еуропалық комиссия әуежай алымдары туралы директива жобасын және әуежай қуаттарын дамыту жөніндегі іс-қимыл жоспарын қоса алғанда әуежайлар туралы заңдардың пакетін ұсынды.

Мұнай өнімдері нарығын дамытудың халықаралық тәжірибесі. Мұнай өнімдері сегментіндегі негізгі үрдістердің бірі мұнай өңдеу қуаттарының жетіспеушілігі болды, кейбір сарапшылардың пайымдауынша, ағымдағы он жылдықта негізгі факторлардың бірі мұнай бағасының өсуі болды. Жүргізілген талдау зерделенетін кезеңде әлем бойынша тұтастай алғанда мұнай және мұнай өнімдерін өндіру мен тұтынудың өсуіне сәйкес қуаттардың барабар ұлғаюы байқалғанын көрсетті. Мұнай өңдеуде шиеленістің өсуі әлемнің жекелеген өңірлерінде (АТР, Солтүстік Америка және Еуропа) ғана болды, онда қуаттың өсуі жылына 1%-дан аз, ал орташа жүктеме (90% (АҚШ-та (экспортты біртіндеп өсіру кезінде 95%-дан астам). Мұнай өнімдеріне әлемдік бағаның өсуіне 1999-2008 жылдары ОПЕК елдерінде оларға сұраныстың екі есе артуы да ықпал етті.

Әлемдік бағаның өсуі және мұнай өңдеу саласының пайдалылығының ұлғаюы Сауд Арабиясы, Ирак, Қытай, Үндістан сияқты және т.б. мұнай өндіруші елдерде қайта өңдеудің жаңа қуаттарын белсенді салуға және енгізуге ықпал етті.

Мұнай өңдеу сегментінде сандық теңсіздіктен тыс, сұраныстың сапалық өзгеруі белгіленді (отын бойынша жаңа, неғұрлым қатаң техникалық шарттарды енгізудің нәтижесінде бензин, дизель отыны және реактивті отынның барынша жеңіл сорттарына қарай ауыстыру). Сонымен бірге, ағымдағы он жылдықта жаңа МӨЗ салу және тек ашық түсті мұнай өнімдерін шығаруды ұлғайтуға бағдарланған жұмыс істеп тұрған зауыттарды жаңғырту күңгірт түсті мұнай өнімдеріне бағаның өсуіне жағдай жасады.

Осылайша, әлемдік мұнай өнімдері нарығындағы теңсіздікті талдау екі фактордың (сұраныстың өзгеріп отыратын құрылымы және экологиялық талаптарды қатаңдату) әсерінен мұнай өңдеу қуатының өңірлік орналасуын өзгерту үрдісін қалыптастыру туралы қорытынды шығаруға мүмкіндік берді).

Көмір нарығын дамытудың халықаралық тәжірибесі. Әлемдік энергетика нарығында газдан көмірге көшу жүріп жатыр. 2007 жылдан бастап 2025 жылдар кезеңінде әлемде көмірді тұтыну орта есеппен жылына 1,5%-ға артатын болады.

Халықаралық көмір институтының деректері бойынша көмірді негізгі экспорттаушылар Австралия (2007 жылы 231 млн. тонна), Индонезия (108 млн.

тонна) және Ресей (76 млн. тонна) болып табылады. Көмір өнімін негізгі тұтынушылар - Жапония (2006 жылы 178 млн. тонна) және Оңтүстік Корея (77 млн. тонна).

Бүгінде дамушы елдер көмірге сұранысты талап етуде, бірінші кезекте Қытай және Үндістан, оларда қазіргі уақытта белсенді экономикалық өсім байқалуда.

Әлемдік көмір нарығы мұнай және газ нарықтарынан гөрі бәсекелес нарық болып табылады, өйткені көмір кен орны және өндіру орны барлық континенттер мен әлем өңірлерінде орналасқан. Көмір экспортымен көптеген елдер айналысады. Алайда әлемдік көмір экспорты мен көмірге әлемдік баға қалыптастыру «ауа райын» үлесіне барлық экспорттық жеткізілімдердің 70-80%-ы тиесілі бес ел жасайды, олар Австралия, Индонезия, Ресей, Қытай және ОАР.

Қазіргі уақытта Еуропада қолда бар көмір қорының 15%-ға жуығы негізінен Германия мен Польшада шоғырланған. Алайда қазіргі заманғы талаптарда ЕО-да көмір өндіру онша рентабельді емес, бұдан басқа, Еуропада көмірді экологиялық л а с ш и к і з а т д е п с а н а й д ы .

Сонымен бірге, жетекші көмір өндірушілер - АҚШ және ҚХР көмірді экспорттаушылар әрі импорттаушылар болып табылады.

Азық-түлік тауарлары нарығын дамытудың халықаралық тәжірибесі Халықаралық саудада азық-түлік тауарларына жер бөлу, мал шаруашылығы, орман шаруашылығы, балық аулау және теңіз кәсіпшілігі, сондай-ақ олардың негізінде алынған жартылай дайын өнімдер және бірқатар дайын өнімдер жатады .

Әлемдік азық-түлік нарығында негізгі орындарды дәнді дақылдар және оларды қайта өңдеу өнімдері, тұқым майы, өсімдік майы, майлар, шроттар, жеміс-көкөністер, ет және ет өнімдері, сүт өнімдері, кофе, какао, шай, қант, балық және теңіз өнімдері иеленеді. Соңғы жылдары қолдануға дайын азық-түлік саудасының барынша тез өсуінің ашық үрдісі байқалуда.

Әлемдік нарықта көптеген азық-түлік тауарларын сату биржаларда жүзеге асырылады, биржадан тыс саудадағы мұндай тауарлардың бағасы биржалық белгілеулермен (бидай, жүгері, кофе, қант, кейбір тұқым түрлері және т.б.) бағдарланады. Кейбір тауарлар оларға (балық, шай, жеміс, жидек және басқалар) әлемдік бағаны айқындайтын аукциондарда сатылады.

Жекелеген азық-түлік тауарлары үшін әлемдік бағаны негізгі импорттаушылардың немесе экспорттаушылардың импорт, немесе экспорт бағалары білдіреді. Мысалы, жаңғақ, кептірілген жидек, бал бағалары Лондон нарығында, азық-түлік, жеміс-жидектің кейбір түрлеріне - Париж көтерме сауда нарығында немесе Германияның импорт бағалары бойынша айқындалады.

Азық-түлік бағасы көптеген басқа тауарларға ұқсас түрлі сорттардың, сауда орталықтарының болуына, сондай-ақ жеткізудің түрлі мерзіміне және басқаларға

байланысты көптігімен сипатталады. Жасанды және синтетикалық алмастырушылар (бұл көбінесе ауыл шаруашылығы шикізатына жатады) тарапынан бәсекелестік бағаға үлкен әсерін тигізеді. Осының әсерінен баға табиғи және синтетикалық тауарлардың бағасына жақындайды, бұл ретте соңғылары жиі ретте табиғи өнімдерге баға реттеуші болады.

Әлемдік бағалар серпіні елеулі дәрежеде ішкі сауда саясатына тәуелді, себебі азық-түлік тауарлары үшін ішкі нарықтарды айтарлықтай қатаң тарифтік және тарифтік емес қорғау және өнеркәсібі дамыған елдерде экспортты кең с у б с и д и я л а у т ә н .

Үкіметтер бұл жағдайға көптеген тәсілдерді пайдалана отырып, түрлі ден қ о я д ы .

Азық-түлік тауарларына жоғары бағаларға қатысты алаңдаушылық бірқатар елдерді, оның ішінде Гондурас, Үндістан, Индонезия, Молдова, Филиппин және Ресейді бағаға бақылау белгілеуге, тауарлардың кейбір түрлерін экспорттауға субсидияны және тыйым салуды енгізуге мәжбүрледі.

Азық-түлік, басқа да шикізат тауарларына бағаның үлкен ауытқуына байланысты нарықтарды тұрақтандыру шаралары мемлекетаралық деңгейде қабылдануда. Экспорттаушылар және импорттаушылар қатысатын халықаралық тауар келісімдері экспорттық квоталар, буферлік қорлар және басқа да тетіктердің көмегімен кофе, какао, қант, бидай және басқалардың, экспорттаушы елдер қауымдастықтары - бұрыш, банан және басқалардың бағасын реттеуге т ы р ы с а д ы .

Ресей ішкі нарықты қорғау үшін маусымдық әкелу бажын пайдаланатынын атап өту керек, яғни отандық егін жинау кезінде қант қызылшасынан қант өндіруді ынталандыру үшін шикі қантқа кеден бажын арттырады.

Қазақстанның электр энергетикасы бөлшек сауда нарығын дамыған елдердің нарықтарымен салыстыру басқа елдерде бір жерде бірнеше электрмен жабдықтаушы ұйымдардың бәсекелесетінің және тұрмыстық тұтынушының электр энергиясын жеткізушіні еркін таңдау мүмкіндігі болатынын, сонымен қатар Қазақстан өңірлерінің көпшілігінде бөлшек саудада электрмен жабдықтаумен бүкіл облыс үшін бір ғана кәсіпорын айналысатынын немесе нарық аудандар бойынша бөлінгенін көрсетті.

4. Бағдарламаны іске асырудың мақсаттары, міндеттері, нысаналы индикаторлар мен нәтижелер көрсеткіштері

Ескерту. 4-бөлімге өзгеріс енгізілді - ҚР Үкіметінің 2012.04.28 № 556 Қаулысымен.

4.1. Бағдарламаның мақсаты

Бағдарламаның мақсаты Қазақстан Республикасында бәсекелестікті дамыту үшін жағдайлар жасау болып табылады.

4.2. Нысаналы индикатор

Нысаналы индикатор	Жауапты орындаушы	Өлшем бірлігі	Ақпарат көздері	2010	2011	2012	2013	2014
Табиғи монополия субъектілерінің реттелетін қызметтерінің (БҚА тауарларының жұмыстарының) тізбесін қысқарту	БҚА	бірл.	«Табиғи монополиялар және реттелетін нарықтар туралы» ҚР Заңы	-	1	1	1	1

4.3. Бағдарламаның міндеттері және нәтижелер көрсеткіштері

Бағдарлама мақсаттарына қол жеткізу үшін мынадай міндеттерді шешу к ө з д е л е д і :

бәсекелес нарықтарды құру (нарықтарға жаңа қатысушылардың пайда болуы және кіруі үшін қолайлы жағдайларды, сондай-ақ экономиканың негізгі салаларында бәсекелес ортаны қалыптастыру);
 бәсекелестікті дамыту тетіктерін жетілдіру;
 қоғамда бәсекелестік сананы қалыптастыру.

4.4. Әрбір міндет бойынша (жоспарлы мәнге қол жеткізу көзделетін нақты кезеңді (орта мерзімді немесе ұзақ мерзімді) көрсете отырып, бағдарлама міндеттерінің шешілу дәрежесін сипаттайтын сандық және сапалық өлшенетін мәндер ретінде белгіленетін нәтижелер көрсеткіштері

Барлық көрсеткіштер өңірлерде және экономиканың негізгі салаларында бәсекелестікті қолдау дәрежесін бағалауға және дамытуға бағытталған.

1-міндет. Бәсекелес нарықтарды құру (нарықтарға жаңа қатысушылардың пайда болуы және кіруі үшін қолайлы жағдайларды, сондай-ақ экономиканың негізгі салаларында бәсекелес ортаны қалыптастыру).

Аталған міндетті іске асыру шеңберінде экономикадағы әкімшілік кедергілерді талдау, жою және азайту бойынша жүйелі жұмысты жалғастыру к е р е к .

Монополияға қарсы орган аталған жұмысты тауар нарықтарына талдау жүргізу арқылы жүзеге асыруды жоспарлауда, оны жүргізу нәтижелері бойынша уәкілетті орган - Қазақстан Республикасы Экономикалық даму және сауда министрлігіне оның ішінде Қазақстан Республикасының заңнамасына өзгерістер енгізу бойынша тиісті ұсыныстар жіберетін болады.

Бизнес үшін әкімшілік кедергілерді қысқарту мақсатында мәмілелерді келісу үшін активтер құнының шекті мәнін арттыра отырып, экономикалық шоғырлануға бақылау бөлігінде өзгерістер енгізу ұсынылады. Аталған өзгеріс

бәсекелес ортаның жай-күйіне әсер етпейтін, монополияға қарсы орган қарайтын мәмілелер санын қысқартуға және үстем жағдайдың туындауы немесе күшеюі арқылы бәсекелестікті шектеуі мүмкін мәмілелерді қарау сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Табиғи монополияларды реттеу жүйесін жетілдіру үшін мынадай іс-шараларды іске асыру қажет:

табиғи монополия субъектілері қызметтері саласынан тарапты компаниялар бәсекелестік негізде жүргізуі мүмкін жекелеген жұмыс түрлерін бөліп шығару;

оның ішінде бәсекелес және табиғи - монополиялық қызмет түрлерін жүзеге асыратын субъектілерді бөлу арқылы табиғи монополиямен сабақтас салаларда бәсекелестікті дамыту бойынша жұмыстарды жандандыру.

«Бәсекелестік туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 31, 77 және 78-баптары шеңберінде монополияға қарсы органның алдына мемлекеттік кәсіпорындар және мемлекет қатысатын заңды тұлғалар жұмыс істейтін тауар нарықтарын бағытталуы нарықтық экономика жағдайында оның функцияларына тән емес мемлекеттің бейінді емес активтерін ықтимал беру мәніне зерттеу міндеті қойылды.

Аталған жұмыс мемлекеттік кәсіпорындар бойынша 2010 жылдың аяғына дейін, мемлекет қатысатын АҚ және ЖШС бойынша 2011 жылдың аяғына дейін аяқталуы тиіс.

№	Көрсеткіштердің атауы	Ақпарат көздері	Өлшем бірлігі	2009 жыл	2010 жыл	2011 жыл	2012 жыл	2013 жыл	2014 жыл
1.	Мемлекеттік кәсіпорындарды, акцияларының (үлестерінің) 50%-тен астамы мемлекетке тиесілі заңды тұлғалардың қаралған өтінішхаттарының саны	БҚА деректері	бірл.	1868	5114	6100	-	-	-
2.	Монополияға қарсы органның одан әрі қызмет жүргізуге келісім беруден бас тартуын алған және мемлекеттік мүліктің кемінде 50 %-ы мемлекеттің жеке тұлғаларға, мемлекеттік емес заңды тұлғаларға сатуы жолымен бәсекелес ортаға беруге жататын мемлекеттік кәсіпорындардың және акцияларының (үлестерінің) 50%-дан астамы мемлекетке	БҚА деректері	%	-	-	3	0,3		0,1

	тиесілі заңды тұлғалардың үлесі							0,2	
3.	Тауар нарықтарына талдау жүргізу	БҚА деректері	бірл.	20	20	20	20	20	20
4.	Қызметі бойынша мониторинг жүргізілетін Үстем немесе монополиялық жағдайға ие нарық субъектілерінің мемлекеттік тізілімінде тұрған субъектілердің болжалды саны	Үстем немесе монополиялық жағдайға ие нарық субъектілерінің мемлекеттік тізілімі	бірл.	645	640	635	630	625	623

2-міндет. Қоғамда бәсекелестік сананы қалыптастыру

Бәсекелестіктің артықшылықтарын жалпылама түсіну мақсатында оны тиімді насихаттау қажет. Бәсекелестікті адвокаттандыру мыналарға:

1) монополияға қарсы органның бәсекелестік шарттарымен (қолдау немесе құру) тікелей байланысты мәселелер туындайтын басқа да мемлекеттік органдардың қызметі салаларындағы өзара іс-қимылына;

2) барлық мүдделі тұлғалардың (саяси шешімдер қабылдайтын адамдарды, кәсіпкерлерді, тұтынушыларды қоса алғанда) экономикалық тиімділік және экономикалық даму тұрғысынан бәсекелестіктің мәнін жақсы түсінуін қ а м т а м а с ы з е т у г е ;

3) мемлекеттің бәсекелестік саясаты саласындағы теориялық және қолданбалы зерттеулерге қызығушылықты арттыруға қол жеткізуге мүмкіндік береді.

№	Көрсеткіштің атауы	Ақпарат көздері	Өлш. бірл.	2010 жыл	2011 жыл	2012 жыл	2013 жыл	2014 жыл
1.	Әділ бәсекелестіктің басымдықтары және негізгі қызмет жөніндегі жұмыс нәтижелері туралы ақпараттық материалдар әзірлеу (БАҚ-тағы жарияланымдар, теледидар мен радиода сөз сөйлеу)	БҚА деректері	бірл.	120	144	145	149	150
2.	Бизнес пен мемлекеттік органдар өкілдері үшін монополиялық қызметті шектеу және жосықсыз бәсекеге жол бермеу жөніндегі қоғамдық іс-шаралар (соның ішінде конференциялар, дөңгелек үстелдер, семинарлар)	БҚА деректері	бірл.	40	50	55	60	65

3-міндет. Бәсекелестікті дамыту тетіктерін жетілдіру

Бәсекелестік туралы Заң нормаларын қолдану практикасы оның жекелеген нормаларын түзету мен нақтылау қажет екенін көрсетеді.

Бірыңғай экономикалық кеңістікті қалыптастыру шеңберінде Бәсекелестік туралы Заңның жекелеген ережелерін Кеден Одағына қатысушы елдердің заңнамасымен үйлестіру қажет.

№	Көрсеткіштің атауы	Ақпарат көздері	Өлш. бірл.	2010 жыл	2011 жыл	2012 жыл	2013 жыл	2014 жыл
1.	Қолданыстағы монополияға қарсы заңнаманы жетілдіруге бағытталған, әзірленген нормативтік құқықтық актілердің саны	Б Қ А деректері	бірл.	-	2	-	-	-
2.	Жүргізілген құқықтық сараптаманың болжалды саны	Б Қ А деректері	бірл.	110	120	130	140	150
3.	Агенттік қабылдаған халықаралық міндеттемелердің орындалуы	Б Қ А деректері	%	100	100	100	100	100

4.5. Жауапты мемлекеттік және өзге де органдар (Мақсаттарға, нысаналы индикаторларға, міндеттерге, нәтижелер көрсеткіштеріне қол жеткізуге жауапты мемлекеттік және өзге де органдар)

Агенттік адал бәсекелестікті қолдау мақсатында тауар, оның ішінде қаржы нарықтарының мониторинг жүйесін есепке ала отырып, мемлекеттік органдармен бәсекелестік саясат мәселелері бойынша өзара іс-қимыл тәртібін әзірледі. Ведомствоаралық өзара іс-қимыл шеңберінде мынадай іс-шараларды:

салаларда (секторларда) бәсекелестікті дамыту жөнінде шаралар қабылдау бойынша, кедергілерді жою (МГМ, ККМ, АШМ, ИЖТМ, БАМ, ЭДСМ, ТМРА, Қ Қ А) ;

тауар нарықтарына, экономикалық шоғырлануға талдау жүргізу үшін қажетті ақпаратты беру бойынша (Қаржымині, СА);

іс жүргізу және әкімшілік шараларын қабылдау бойынша (ЭСЖКА); халықаралық ынтымақтастық мәселелері жөніндегі өзара іс-қимыл бойынша (С І М) ;

өңірлерде бәсекелестікті дамыту жөнінде шаралар қабылдау бойынша (Облыстар және Алматы, Астана қалаларының әкімдіктері) өткізу көзделген.

5. Бағдарламаны іске асыру кезеңдері

Бағдарламаны іске асыру кезеңдері - 2010 - 2014 жылдар.

5.1. Орын алып отырған мәселелерді шешу жөніндегі жұмыстардың негізгі бағыттары (экономиканың негізгі салаларын тұрақты дамытуды қамтамасыз ету

жолдары және тетіктері, қойылған мақсаттар мен міндеттерге қол жеткізу құралдары мен тетіктерінің тізбесі)

Әлемдік қаржы дағдарысына байланысты экономикадағы жағдай қарқынды өзгеруде. Бәсекелестік барынша қатаң болып отыр және жаңа белгілерге ие болуда. Нарық субъектілері арасында қаржы ресурстары және тауарлар мен қызметтерге сұраныстың төмендеуін қанағаттандыру үшін күрес шиеленісіп отыр.

Дағдарыс кезеңінде маңызды міндеттердің бірі шағын және орта кәсіпкерлікті дамыту шарттарын, ең алдымен қаржы ресурстарына қол жеткізуді қамтамасыз ету, әкімшілік қысымды төмендету және өнімді өткізу нарығын кеңейту есебінен сақтау болып табылады.

Дағдарыс жағдайында жаңа бизнесті ашу, кредит ресурстарын алу, мемлекеттік органдарда рұқсат беру құжаттарын ресімдеудің жылдамдығы үлкен маңызға ие болады.

Әлемде мәміле жасау, оның ішінде қосылулар мен бірігулерді жүзеге асыру мерзімінің айтарлықтай қысқаруы байқалатынын атап өту керек. Сарапшылардың бағалауы бойынша 2008 жылы ғана мұндай мәмілелерді жасау ұзақтығы 2 есеге, 142-дан 80 күнге дейін қысқартылды. Бұл ретте, көбінесе компанияның банкроттылығы бірігуге балама болып табылады. Осыған байланысты, келісудің, артық және ұзақ рәсімі мүлде орынсыз және шетелдік компаниялармен салыстырғанда, қазақстандық кәсіпорындардың бәсекеге қабілеттілігін төмендетуге алып келуі мүмкін.

Мемлекеттің қажеттіліктері, сондай-ақ мемлекеттік кәсіпорындар мен табиғи монополия субъектілерінің қажеттіліктері үшін сатып алуды кеңейту жолымен сұранысты қолдау маңызды дағдарысқа қарсы шара болып табылады.

Дағдарыс жағдайында бәсекелестік саясат мынадай шараларды іске асыруды көздеуі тиіс:

оның ішінде кіру кедергілері анық көрсетілген салаларда әкімшілік кедергілерді азайту жолымен нарыққа кіру шығындарын айтарлықтай төмендету қажет;

бақылау, оның ішінде монополияға қарсы бақылауды жүзеге асыру кезінде нарық субъектілерінің іс-әрекеттерін бақылаудан мемлекеттік органдардың іс-әрекеттерін неғұрлым мұқият бақылау жағына назар аудару;

Агенттікпен алдын ала келісілуге жататын мәмілелер саны қысқартылуы тиіс; мемлекеттік тапсырыстарды, мемлекеттік кәсіпорындар мен табиғи монополиялардың тапсырыстарын, оның ішінде тапсырыстарды электрондық аукциондарда орналастыру практикасын кеңейту арқылы орналастырудың тиімді, барынша қол жетімді және ашық конкурстық жүйесін қалыптастыру талап етіледі.

Бәсекелес ортаның даму деңгейін және жай-күйі салаға немесе нарыққа байланысты өзгереді, бұл саланың жұмыс істеу, тарихы және даму кезеңі, бағалық жағдайы, оның өзгеруі және көптеген басқа маңызды факторлармен байланысты. Бұл жекелеген салаларда бәсекелестікті дамытудың арнайы шараларын әзірлеуді талап етеді.

Салаларды таңдау оның экономика үшін тұтастай алғанда маңыздылығына (ішкі жалпы өнімге жарна үлесі, тауарлардың үлкен құн тізбесінің қатарына кіруі, басқа салалар үшін инфрақұрылымдық сипат), сондай-ақ бәсекелес ортамен байланысты ағымдағы проблемалардың өзектілігіне негізделеді.

Салалардың тізбесі толық емес және Бағдарламаны іске асырылуына қарай, оның ішінде монополияға қарсы заңнаманы қолдану практикасы және нарықтарды тұрақты талдау негізінде, сондай-ақ уәкілетті мемлекеттік органдар, жергілікті атқарушы органдар ұсыныстарының негізінде түзетіледі. Сондай-ақ тиісті салаларда бәсекелестікті дамыту бойынша ұсынылған шаралар нақтыланып, жетілдіріледі.

Салаларды жан-жақты дамытудың маңызын ескере келе, Бәсекелестікті дамыту бағдарламасында ҮИИДМБ басым салаларының тауар нарықтарына аталған нарықтарда жаңа қатысушылардың пайда болуы үшін қажетті (қолайлы) жағдайлар жасау, шоғырлану деңгейін төмендету, әкімшілік кедергілерді қысқарту жөнінде шаралар әзірлеу мақсатында бәсекелестіктің жай-күйін зерделеу мәніне талдау жүргізу көзделеді.

Жергілікті атқарушы органдар нысаналы көрсеткіш ретінде бәсекелестікті дамыту көрсеткіштерін өз қызметінің негізгі нәтижелері туралы баяндамаларға енгізуі қажет.

Бәсекелестікті адвокаттандыру жұмыстарын жандандыру монополияға қарсы заңнаманы бұзушылықтар санын қысқартуға, монополияға қарсы саясаттың тиімділігін арттыруға, бәсекелестікті адвокаттандыру субъектісі ретінде монополияға қарсы орган жұмыстарының негізгі бағыттары мен нәтижелері туралы халықтың және бизнес-ортаның хабардар болуына алып келеді.

Агенттік қызметінің ашықтығын арттыру, оның ішінде БАҚ-пен жұмысты жандандыру жөніндегі негізгі іс-шаралар баспасөз-конференциялар және брифингтер өткізу, Агенттік сайты, оның ішінде мемлекеттік және ағылшын тілдерінде жылжыту және толықтыру болып табылады.

Баспасөз-релиздерді, жарияланымдарды және басқа да ақпараттық материалдарды әзірлеуде неғұрлым сапалы тәсіл мақсатында ақпаратты Агенттік сайтында орналастыру үшін дайындау өлшемдерін (талаптарын) әзірлеу жоспарланады.

Бәсекелестікті адвокаттандырудың маңызды аспектісі «Бәсекелестік саясатты дамыту және қорғау орталығы» АҚ-мен бірлесіп, оның ішінде «Бәсекелестік

туралы» Қазақстан Республикасының Заңына түсіндірмелері бар монополияға қарсы актілердің жинағы түрінде ақпараттық материалдар, ілеспе Заң және басқаларды, сондай-ақ бейне-роликтер әзірлеп, басып шығару болып табылады.

Мемлекеттік органдар, бизнес-орта өкілдері үшін салалық бағыттылықты есепке ала отырып, монополияға қарсы саясатты түсіндіру жөнінде оқыту семинарларын өткізуді көздеу қажет.

Қазіргі кезде Агенттік мамандарының күшімен ЖОО-да бәсекелестік құқық бойынша семинарлар мен дәрістер өткізу мүмкіндігі туралы мәселе зерделенуде.

Жұртшылықпен және мемлекеттік органдармен жұмыста Агенттіктің орталық аппараты жанынан Қоғамдық - консультативтік кеңес құру, ал кейіннен Агенттіктің барлық аумақтық бөлімшелерінде ұқсас кеңестер құру ұсынылады. Олардың міндеті - монополияға қарсы органның араласуын талап ететін өзекті проблемаларды анықтау және Агенттік пен оның аумақтық бөлімшелері қызметінің тәуелсіз сараптамалық бағасын беру. Кеңес тұрақты жұмыс істейтін консультативтік-кеңесші орган болып табылады. Оның шешімдері ұсынымдық с и п а т т а б о л а д ы .

Негізгі нарықтар бойынша сараптамалық кеңестер құру бір мезгілде ұсынылады. Сараптамалық кеңестер құрамына нарыққа қатысушыларды, коммерциялық емес бірлестіктер, мемлекетті органдар өкілдерін енгізуді ұ с ы н а м ы з .

Мұндай практика тиісті нарықтардағы ахуалды объективті бағалауға мүмкіндік береді және Агенттік қабылдайтын шешімдердің транспаренттілігін арттырады. Мысалы, жарнама жөніндегі, жосықсыз бәсекелестік жөніндегі, қаржы қызметтері нарығындағы бәсекелестікті қорғау жөніндегі, электр энергетикасы жөніндегі, байланыс мәселелері жөніндегі агроөнеркәсіптік кешен жөніндегі сараптамалық кеңестер құру және т.б. ұсынылады.

Агенттіктің ресми сайтында мемлекеттік бәсекелестік саясатты іске асыруға бағытталған б ө л і м қ ұ р ы л а д ы .

Агенттіктің Интернет-ресурсында Агенттік әзірлеген және оның ішінде жекелеген салаларда бәсекелестікті дамытуға бағытталған құжаттар және құжаттардың жобалары туралы ақпаратты, Қазақстан Республикасының тұтынушылық нарықтарындағы баға конъюнктурасы туралы апта сайынғы шолулар, бәсекелестік саясат мәселелері бойынша іс-шаралар анонстарын ж а р и я л а у ж о с п а р л а н а д ы .

Бұдан басқа, Қазақстан Республикасының субъектілерімен бәсекелестік саясат мәселелері бойынша бейне конференциялар ұйымдастыру тиімді құрал б о л ы п т а б ы л а д ы .

Мемлекеттік органдар нормативтік құқықтық актілерді әзірлеген кезде критерийлер белгілеу үшін тиісті әдістемелік ұсынымдар (монополияға қарсы

с а р а п т а м а)

ә з і р л е у

о р ы н д ы .

Бәсекелестік саясат саласында республиканың халықаралық ынтымақтастығын дамыту ішкі нарықта бәсекелестікті қорғауды қамтамасыз ететін және қазақстандық экспорттаушылар мен инвесторлардың сыртқы нарыққа қол жеткізуіне ықпал ететін маңызды фактор болып табылады. ТМД елдері Кеден одағы және Бірыңғай экономикалық кеңістігі туралы шартқа қол қойғаннан кейін келісілген ғана емес, сонымен бірге бірыңғай монополияға қарсы саясат жүргізу үшін алғышарттар құрылды. Бұл алдағы уақытта осыған ұқсас үрдістерді бүкіл Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы шеңберінде таратуға м ү м к і н д і к б е р е д і .

Әлемдік экономиканы жаһандандыру трансұлттық бірігулер санының артуымен және трансшекаралық монополистік қызметтің кеңеюімен қоса жүреді.

Қазіргі уақытта көптеген монополияға қарсы органдар өздерінің басым міндеттерінің қатарына монополияға қарсы саясат жүргізуді ғана емес, бәсекелестікті қорғаудың біртекті ережелерін қалыптастыру міндетін қояды, бұл бірыңғай экономикалық кеңістікті құру бойынша ерекше маңызға ие болады.

Осыған байланысты бәсекелестік саясат саласында Қазақстан Республикасының халықаралық ынтымақтастығын дамыту Қазақстанның ішкі нарығында бәсекелестікті қорғауды қамтамасыз ететін және қазақстандық экспорттаушылар мен инвесторлардың сыртқы нарыққа қол жеткізуге жәрдемдесетін маңызды фактор болып табылады.

ТМД елдерімен ынтымақтастық шеңберінде негізгі міндет келісілген бәсекелестік саясат жүргізуді және ұйым кеңістігінде бәсекелестікке қарсы практиканың жолын кесуді қамтамасыз ететін, Достастыққа қатысушы мемлекеттердің бәсекелестікке қарсы ведомстволарының өзара іс-қимылының тиімді жүйесін қалыптастыру болып табылады.

Бәсекелестік саласында халықаралық ынтымақтастықты дамытуды ынталандыруға бағытталған шаралар ретінде мыналар қажет:

монополияға қарсы органның әлемнің бәсекелес ведомстволарының көпшілігін біріктіретін Халықаралық бәсеке желісінің қызметіне қатысуын жандандыру, бұл бәсекелестікті реттеудің көп жақты ережелерін және бәсекелестік саясатты дамытудың өзекті проблемаларын шешу жолдарын талқылауға қатысуға мүмкіндік береді;

Монополияға қарсы саясат жөніндегі мемлекетаралық кеңес шеңберінде, оның ішінде трансшекаралық нарықтарда монополияға қарсы заңнаманың бұзылуына бірлесіп тергеу жүргізу жолымен ТМД-ға қатысушы мемлекеттердің монополияға қарсы органдарымен ынтымақтастықты дамыту;

Белорусь Республикасы, Қазақстан Республикасы және Ресей Федерациясы Кеден одағы шеңберінде бәсекелестік қарым-қатынастарды реттеу жүйесін құру;

донор халықаралық ұйымдармен (Дүниежүзілік Банк, Еуропалық Одақ, ЮСАИД, Еуропа қайта құру және даму банкі және т.б.) өзара іс-қимылдарды күшейту.

Негізгі тауар нарықтарында бәсекелестікті дамыту жөніндегі жалпы сипаттағы ұсыныстар:

барлық мемлекеттік органдардың салалық бағдарламаларына бәсекелестікті дамыту мақсаттарын және экономика салалары мен секторларын монополиясыздандыруды енгізу;

экономика салаларын дамыту бойынша бағдарламалық құжаттарды әзірлеген кезде бәсекелестікті дамыту үшін жағдай жасауды ескеру;

бизнеске және бизнес жүргізу рәсімдеріне әкімшілік қысымды барынша қысқарту бойынша одан әрі жұмыстарды жалғастыру;

нормативтік құқықтық актілерді әзірлеген кезде бәсекелестікті шектеуі мүмкін нормаларды енгізуге жол берілмейтінін ескеру;

бәсекелес ортада мемлекеттік қатысуды шектеу жөніндегі шараларды тұрақты негізде өткізу;

іріктеу қорытындылары бойынша нарық субъектісіне мемлекеттік көмек беруді жоспарлап отырған мемлекеттік органдарға Бәсекелестік туралы Заңның 35-бабына сәйкес мұндай көмек беру туралы өтінішхатты монополияға қарсы органға жіберуді қамтамасыз ету.

Агроөнеркәсіптік нарықтарда бәсекелестікті дамытуды ынталандыруға бағытталған шаралар ретінде мынадай басым бағыттарды іске асыру қажет:

Біріншіден, тауар өндіруші желілерді, оның ішінде құрылымдық логистикалық топтарды қайта өңдеу зауыттарын шикізатпен қамтамасыз ету және дайын ауыл шаруашылығы өнімін өткізуді ұйымдастыруды дамыту үшін ынталандырулар жасау. Сондай-ақ халыққа ауыл шаруашылығы тауарларын оның ішінде нарықтарда және қалалардағы «демалыс күні» жәрмеңкелерінде тікелей сату практикасын кеңейту қажет.

Екіншіден, жергілікті атқарушы органдарға сауда қызметі объектілерін және агроөнеркәсіптік кешен салуды мемлекеттік қолдаумен қамтамасыз етуге қатысу жөніндегі функцияларды бере отырып, «Агроөнеркәсіптік кешенді және ауылдық аумақтарды дамытуды мемлекеттік реттеу туралы» Заңға өзгерістер енгізу.

Үшіншіден, ауыл шаруашылығы тауар өндірушілеріне субсидиялар бөлу әдіснамасын жетілдіру;

Қазіргі уақытта субсидия сомасы ауыл шаруашылығы тауар өндірушілері жер учаскелерінің алаңына байланысты. Бұл ауыл шаруашылығы тауар өндірушілерінің өнім өндіру көлемін ұлғайту мүдделілігіне әкеп соғады. Іс жүзінде өндірілген өнім көлеміне барабар субсидиялау практикасына көшу қажет

жеміс-көкөніс және азық-түлік тауарлары бойынша (оның ішінде маусымдылықты ескере отырып) республикалық және өңірлік теңгерімдерді әзірлеу және жүргізу;

Мұндай теңгерімнің болмауы азық-түлік тауарларына, олардың ағынына және импортқа тәуелділікке қажеттіліктің болуы бойынша нақты көріністі анықтауға мүмкіндік бермейді.

азық-түлік және жеміс-көкөніс нарықтары (жеміс қоймаларын, жылыжай, логистика салу) инфрақұрылымының болуын және қажеттілігін анықтау;

жеміс-көкөніс өнімдерін өндіруде тамшылатып суаруды пайдаланудың оң тәжірибесін енгізуді жалғастыру;

Төртіншіден, оларға қатысты сатып алу және тауар интервенциялары жүргізілуі мүмкін ауыл шаруашылығы өнімдерін және тағам түрлерін кеңейту.

Азық-түлік тауарлары нарығындағы бәсекелестікті ынталандыруға бағытталған шаралар ретінде мыналарды жүзеге асыру қажет:

азық-түлік өніміне кедендік баж сондай-ақ ақшалай көріністе әкелінетін тауардың салмағына немесе санына байланысты белгіленеді деп толықтыра отырып, Бірыңғай кеден тарифінің шеңберінде өзгерістер әзірлеу қажет.

Бұл азық-түлік өніміне кедендік құн кедендік құннан пайызда ғана белгіленуімен байланысты. Мұндай әдістің нәтижесі кедендік төлемдерді төлеуді болдырмау мақсатында өнімнің кедендік құнын қасақана төмендету болып табылуы мүмкін.

Кеден кодексіне егер декларацияланған баға ішкі нарықта қалыптасқан бағадан айтарлықтай төмен болса, әкелінетін тауарлармен жасалатын мәміле бағасы бойынша негізгі әдіспен қатар - әкелінетін тауарлардың кедендік құнын айқындаудың өзге әдістерін қолдану бөлігінде өзгерістер әзірлеу.

Бүгінде Кеден кодексінде әкелінетін тауарлардың кедендік құнын айқындаудың б әдісі көзделген.

Алайда, практикада тауарлардың кедендік құнын айқындау кезінде кедендік құнды айқындаудың «әкелінетін тауарлардың мәміле бағасы бойынша әдіс» деген негізгі әдісі қолданылады, себебі кодексте белгіленген өзге де түрлерді қолдану негізгі әдісті пайдалану мүмкін болмаған жағдайда ғана қолданылуы мүмкін, бұл ретте «негізгі әдісті пайдалану мүмкіндігі болмаған жағдай» деп не түсінетін ашылмаған, бұл тауарлардың кедендік құнын айқындаудың өзге әдістерін қолдану мүмкіндігін болдырмайды.

азық-түлік және жеміс-көкөніс өнімдерін өндірушілермен тікелей жұмыс істейтін қазіргі заманғы көтерме-бөлшек сауда супермаркеттерін салу жоспарын әзірлеу;

азық-түлік тауарларының импорты кезінде даралықты (монополияны) алып

тастай отырып, шетелдік азық-түлік өндірушілер мен отандық сауда желілері арасында тікелей шарт жасасу мәселесін пысықтау; ретейлер мен ауыл шаруашылығы тауар өндірушілері қауымдастықтарын құруға бастамашылық ету;

отандық ауыл шаруашылығы тауар өндірушілері сауда желілеріне кемсітусіз қол жеткізуі туралы үлгі ереже (меморандум) әзірлеу; ауыл шаруашылығы тауар өндірушілері және қызмет көрсетуші салалар бірлестіктерін ынталандыру үшін жағдайлар жасау, оның ішінде бөлшек сауда желілерімен тиімді диалог жүргізу мақсатында кооперацияны дамыту.

Құрылыс индустриясында бәсекелестікті дамыту мақсатында мынадай іс-шараларды іске асыру қажет. Біріншіден,

жобалау және құрылыс кезінде әкімшілік кедергілерді төмендету; инвестициялық салық жеңілдіктерін беру; цемент өндіру кәсіпорнын салу және жаңғырту үшін құрал-жабдықтар әкелуге баждарды болдырмау арқылы аяқталмаған жаңа зауыттардың құрылысын және жұмыс істеп тұрған кәсіпорындарды техникалық қайта жаратқандыруды жеделдету.

Екіншіден, мемлекет мұқтаждықтары үшін, оның ішінде мемлекеттік бағдарламалар және табиғи монополиялардың инвестициялық бағдарламалары шеңберінде цементке сұраныстар туралы ақпаратқа қол жеткізуді ұйымдастыру арқылы нарықтық ақпараттық ашықтығын арттыру үшін жағдай жасау.

Темір жол көлігімен тасымалдау нарығында мыналар болу қажет; магистральдық желілерге және басқа да инфрақұрылым объектілеріне кемсітпей қол жеткізуді қамтамасыз ету; әділ тариф белгілеу мақсатында тоғыстыра субсидиялауды жою және жүктер мен жолаушыларды тасымалдау қызметтеріне тарифтер қалыптастырудың ашық саясатын қамтамасыз ету;

тиісті ережелерді әзірлеу арқылы вокзалдар қызметін ұйымдастыру және темір жол көлігі кәсіпорындары мен вокзал иелерінің іс-қимылдары тәртібін заңнамалық бекіту;

Темір жол көлігі саласында бәсекелестікті дамыту мақсатында мынадай қадамдар бәсекелестік саясаттың басым бағыттары болып табылады.

Біріншіден, реформа шеңберінде іске асырылған іс-шаралардың тиімділігін, олардың темір жол көлігі саласында бәсекелестікті дамытуға әсерін талдау және бағалау қажет. Жүргізілген талдау нәтижесін ескере отырып, темір жол көлігін реформалау саласында мемлекеттік саясатты нақтылау және өзекті ету туралы мәселені қарастыру керек.

Екіншіден, жеке меншік темір жол тасымалдары нарығын дамыту үшін

жағдайлар жасау қажет. Бұл үшін темір жол тасымалдауларын реттейтін нормативтік құқықтық базаны жетілдіру қажет.

Үшіншіден, темір жол көлігі инфрақұрылымына кемсітусіз қол жеткізуді қамтамасыз ету қажет.

Авиатасымалдар мен әуежай қызметтері нарығында: авиа компаниялардың әуежайлар мен аэронавигация қызмет көрсетулеріне кемсітусіз қол жеткізуін қамтамасыз ету;

бюджеті төмен авиа тасымалдарын кеңейту үшін жағдай жасау және іскерлік және шағын авиацияны дамыту;

авиа компанияларды конкурстық тағайындау, сонымен қатар әрбір маршрут бойынша екі тасымалдаушыдан кем емес, сондай-ақ авиа тасымалдаушылары үшін тең бәсекелестік жағдайлар жасау (оның ішінде субсидияларды конкурстық беру жолымен);

монополияға қарсы заңнаманың талаптарын ескере отырып әуе қатынасы туралы үкіметаралық келісімдер жасасуды қамтамасыз ету (келісімдерді кемсітуді немесе әділетсіз бәсекелестік саясатын жоюға бағытталған бәсекелі нормалармен толықтыру).

Әуежай қызметтерінің тізбесін бекіту, онда техникалық қызмет көрсетуде, багажды, жүктерді және почтаны өңдеуде, перронда қызмет көрсетуде, тамақ өнімдерін жеткізуде, бажсыз саудада, автотұрақтарда және т.б. бәсекелестікті дамыту жағдайларын көздеу. Бұдан басқа, авиа компанияларға аталған салаларда өзіне-өзі қызмет көрсетуді жүзеге асыру мүмкіндігімен қамтамасыз ету орынды;

инвестициялық тартымдылықты қамтамасыз ету мақсатында маршруттар беру мерзімін ұлғайту.

Жаңа компаниялардың телекоммуникация нарығына кіруіне және бәсекелестікті дамытуға кедергі келтіретін тосқауылдарды жою жолдары ретінде:

орта мерзімді перспективада телекоммуникация қызмет көрсетулері нарығының экономикалық шоғырлану дәрежесін азайту мақсатында қор нарығында «Қазақтелеком» АҚ акцияларының пакеттерін және тіркелген, ұялы байланыс және Интернет операторларындағы қатысу үлестерін сату іс-шараларын жалғастыру;

заңнамаға («Табиғи монополиялар субъектілерінің реттеліп көрсетілетін қызметтерінің (тауарларының, жұмыстарының) тізбесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2006 жылғы 14 наурыздағы № 155 қаулысы) трафикті қосу және өткізу құнын реттеудің қазіргі заманғы халықаралық практикасын ескере отырып, трафикті қосу және өткізу қызметтерін табиғи монополиялар аясынан реттелетін бәсекелес ортаға шығаруға бағытталған өзгерістер енгізу, сондай-ақ трафикке қосу мен өткізу құнын реттеудің қазіргі заманғы халықаралық практикасын енгізу;

телекоммуникация саласындағы НҚА-ға өзгерістер мен толықтырулар енгізу, оның ішінде уәкілетті органға байланыс операторлары үшін трафикті терминациялау қызметтеріне мөлшерлемені директивті белгілеу құзыретін беру арқылы жалпы пайдаланылатын телекоммуникация желілеріне тең ашық қол жеткізуді, сондай-ақ айқын әрі кемсітусіз оператораралық қосылуды қамтамасыз е т у ;

эмбебап қызметтер көрсету моделін реформалау. Телекоммуникацияның эмбебап қызметтерін көрсететін байланыс операторларын субсидиялаудың қолданыстағы тәртібін, жекелеген облыс, қалалық және/немесе ауылдық елді мекен шегінде эмбебап қызметтерді көрсету жөніндегі балама байланыс операторларының қатысу мүмкіндігімен өңірлік деңгейде конкурс өткізуді қамтамасыз ететін эмбебап қызметтерге конкурс өткізу ережелерін қайта қарау;

2011 жылдан бастап Қазақстан Республикасының барлық операторлары абоненттеріне жергілікті, қалааралық және халықаралық маршруттарда, сондай-ақ роумингтегі ұялы байланыс абоненттеріне дыбыстық байланыс қызметтерін көрсету кезінде тарифтеудің секундтық қадамына көшуді жүзеге асыру жөніндегі шараларды қабылдау;

Телекоммуникация саласындағы тиісті НҚА-ға сервис желілері пункттерін (сөйлесу пункттері) құрайтын шағын кәсіпкерлік субъектілерінің қызметін реттеу бөлігінде өзгерістер енгізу;

жаңа конвергенттік қызметтердің аппараты ұғымының негізінде, оның ішінде трафик транзиті, трафикті бастау және терминациялау қызметтерін бөліп шығара отырып, телекоммуникация қызметтерінің жаңа тізілімін (сыныптауышын) қ а л ы п т а с т ы р у ж әне әзірлеу.

Мұнай өнімдері нарығындағы ахуалды жақсарту мақсатында: қазақстандық нарықтың қажеттілігін қамтамасыз ететін тиісті бағдарламаны (МӨЗ-дерді дамытудың 2009 - 2015 жылдарға арналған кешенді жоспары) іске асыру шеңберінде отандық мұнайды қайта өңдеу үшін отандық МӨЗ-ді қайта ж а р а қ т а н д ы р у д ы қ а м т а м а с ы з е т у ;

қазақстандық мұнайды толлингтік операциялар схемасы бойынша Ресей Федерациясы мен Қытай Халық Республикасының МӨЗ-дерінде қайта өңдеудің орындылығы туралы мәселені қарау;

Көмір нарығындағы ахуалды жақсарту мақсатында көмір өткізу нарығындағы делдалдарды заңнамалық түрде алып тастауды ұсынамыз.

Республиканың оңтүстік және солтүстік өңірлеріне көмір тасымалдау мәселелерін шешу үшін көмір тасымалдауға арналған жартылай вагондарды өндіру туралы мәселені қарастыру қажет.

Газ нарығындағы ахуалды жақсарту мақсатында мынаны ұсынамыз. аталған тауар нарығындағы газға бағаны негізсіз өсіретін делдалдарды алып

тастауды заңнамалық деңгейде көздеу;
газ тұтынушылардың өндірушілердің монополиялық өнімдеріне тең қолжетімдігін қамтамасыз ету;

батыс өңірден елдің газ тапшы өңірлеріне газ тасымалдауды жүзеге асыруға мүмкіндік беретін газ-көлік саласының инфрақұрылымын дамыту.

Электр энергиясы нарығы субъектілерінің қызметін тәртіпке келтіру мақсатында қолданыстағы заңнамаға мынаны қамтамасыз ететін өзгерістер е н г і з у қ а ж е т :

«Электр энергетикасы туралы» Заңның нормаларына сәйкес олардың арасында электр энергиясын өткізуге тыйым салынған электр энергетикасы нарық субъектілері арасында мәміле жасау мүмкіндігін алып тастау;

«энергиямен жабдықтау мақсатында электр энергиясын сатып алу» қызмет түрі бойынша (қуаты авариялық істен шыққан жағдайды қоспағанда) энергия өндіруші ұйым сататын көлемді оның өзі шығаратын шегінде шектеу;

электр энергиясын өз өндіру көлемінен тыс сатуды жүзеге асыратын энергия өндіруші ұйымдардың жауапкершілік шараларын айқындау.

Қ а р ж ы с а л а с ы н д а :

қызметін микрокредиттеу саласында жүзеге асыратын ұйымдарға капиталдау және олардың «кепілсіз кредиттеу» бағыты бойынша жұмыстарын айқындау бойынша талаптарды арттыру бөлігінде әдістерді қайта қарау;

бөлшек тұтынушыларға қаржы қызметтерін көрсететін мекемелер үшін ең төменгі біліктілік талаптарды белгілеу;

тұтынушылардың құқығын қорғау бойынша қолданыстағы тетікті институционалдық күшейту талап етіледі, оның ішінде тұтынушылар мен қаржы ұйымдары арасындағы дауларды тиімді шешу үшін дербес тәуелсіз мекеме қажет (Қаржы қызметтері нарығындағы тұтынушылардың құқығын қорғау жөніндегі к о м и с с и я) ;

банк операциялары мен қызметтерінің аутсорсингін реттеу мүмкіндігін қарау; аралық және төрелік соттың қатысуымен қолданыстағы татуласу жүйесін және тұтынушылардың құқығын қорғауды ұйымдастыру жүйесін күшейтуді

көздейтін баламаның орындылығы туралы мәселені қарау;

төлем қызметтерін жеткізуші ұйымдарда басқару қызметтерін көрсету сапасы стандарттарының ең төменгі деңгейін қамтамасыз ету;

үлгі шарты ұғымын енгізу мәселесін қарау, онда қаржы ұйымдары мен клиенттердің қарым-қатынасын айқындайтын базалық шарттар көрсетілуі тиіс;

барлық кластар және сақтандыру түрлері бөлінісінде сақтандыру бойынша бірыңғай деректер базасын қалыптастыру арқылы тұтынушыларға сақтандыру қызметтерін көрсетуді реттеуді жақсарту;

мемлекеттік емес зейнетақы қорларының қызметін зейнетақы жинақтарының

сақталуын қамтамасыз ету бөлігінде жүргізу үшін реттеу сапасын және жауапкершілікті күшейту.

Мыналар арқылы тұтынушылардың сенімін арттыру үшін қорғауды қаржы қызметтері нарығындағы тұтынушылардың құқығын күшейту қажет:

1) ақпаратты ашу тәртібінің қолданыстағы жүйесіне қарағанда, қаржы қызметтері туралы тұтынушылар ақпаратын анық және қарапайым, сонымен қатар толық болуы үшін ашу тәртібін жақсарту; тұтынушы үшін қолжетімді тілде басты шартты қысқаша мазмұндай отырып, «қаржы қызметтерінің паспортын» енгізу ұсынылады;

2) тұтынушылардың дауларды реттеу үшін шараларды қолдануының қаржылық қол жетімділігін, тиімділігін және қарапайымдылығын қамтамасыз ету;

3) үй шаруашылығы үшін білім беру қаржы бағдарламаларының (ұйымдастырылған да, ұйымдастырылмаған да) сапасын жақсарту;

4) өнімді (кепіл затын) сату және берешекті өндіріп алу кезінде жосықсыз практикаға және теріс пайдалануға тыйым салу;

5) бағалы қағаздар мен инвестициялық қорларды қоспағанда, тұтынушыларға ұсынылатын барлық қаржы қызметтеріне қатысты ойлау мерзімін белгілеу;

6) қаржы ұйымдарына клиенттерге кредиттерді күштеп таңуына тыйым салу және оларды қаржы қызметтерін байланыстыру және пакеттеу практикасынан бас тартуға шақыру;

7) кәсіби қауымдастықтар іскерлік практика кодекстерін әзірлеуі қажет, онда бөлшек клиенттермен адал және анық қарым-қатынастарға кепілдік беру үшін ең аз рәсімдерді қамтамасыз етуге басты назар аударылады.

Банктерге ең қысқа мерзімде төлеуге немесе есептеуге жататын пайыздық ставкаға, сондай-ақ ақылға сыйымды мерзімде басқа пайыздық емес төлемдерге қатысты өзгерістер күшіне енген күнге дейін клиенттерге кез келген өзгерістер туралы жазбаша түрде хабарлауға қатысты нормативтік талапты көздеуді ұсынамыз.

Кәсіпкерлік қызметке мемлекеттік қатысуды қысқарту

Мемлекеттік кәсіпорындар қызметін тәртіпке келтіру, сондай-ақ мемлекеттің кәсіпкерлік қызметке қатысуын оңтайландыру жөніндегі кешенді шаралар ретінде мыналар ұсынылады:

мемлекеттік сатып алу саласындағы заңнамаға мемлекеттік органдардың қызметтерді өздеріне ведомстволық бағынысты кәсіпорындардан бір көзден сатып алуына мүмкіндік беретін нормалардың күшін жою бөлігінде өзгерістер енгізу;

мемлекеттік меншікті тиімсіз пайдалануға жол бермеу мақсатында мемлекеттік кәсіпорындардың, мемлекет қатысатын АҚ; ЖШС-лардың компания

қызметінің қаржылық нәтижелері үшін жауапкершілігін заңнамалық деңгейде к ө з д е у ;

мемлекеттің немесе заңды тұлғалардың үлесін 51%-ға дейін қысқарта отырып , акцияларының (үлестерінің) 50%-дан астамы мемлекетке тиесілі заңды тұлғаларды (ЖШС, АҚ) және олармен аффилиирленген тұлғаларды өткізу (жекешелендіру) бағдарламасын әзірлеу;

Осы шараларды жүзеге асыру мемлекеттік кәсіпорындардың қызметін тәртіпке келтіруге, қызметтің бейінді емес түрлерін бәсекелес ортаға беру және экономикаға мемлекеттің қатысуын азайту туралы Мемлекет басшысының тапсырмасын орындауға мүмкіндік береді.

5.2. Бизнес өкілдерімен кері байланыс жүйесі

Бәсекелестікті дамыту жөніндегі ұсынылатын мемлекеттік шаралардың сапасы мен тиімділігі көбінесе бизнес өкілдерінің аталған бағдарламаны іске асыруға мүдделілігіне байланысты.

Осыдан мемлекет қабылдайтын шаралар, олардың тиімділігі, тұтынушылыққа баламалығы жөніндегі кәсіпкерлердің пікірін есепке алу, сондай-ақ бағдарламаны іске асыру барысында туындайтын проблемалар бойынша уақтылы түзету іс-қимылдарын қабылдау үшін бизнес өкілдерімен кері байланысты қамтамасыз ету шаралары қабылданатын болады.

Бизнес өкілдерімен кері байланысты қамтамасыз ету үшін мынадай шаралар қ а б ы л д а н а д ы :

Агенттік сайтында жүйелі өңделетін, барлық мүдделі тараптардың өтініштері ү ш і н о н л а й н - п о р т а л а ш ы л а д ы ;

саланы дамыту проблемалары мен перспективаларына зерделейтін және олар бойынша шешімдер әзірлейтін конференциялар, салалық жұмыс топтарының кездесулері мен отырыстары тұрақты негізде өткізілетін болады;

Агенттік қызметкерлері бағдарламаға әлеуетті және қазіргі қатысушылармен тікелей, телефон және электрондық почта арқылы байланысады;

бизнес және билік өкілдерінің қатысуымен саланы дамыту проблемалары мен перспективаларына арналған телевизиялық бағдарламалар тұрақты негізде ө т к і з і л е д і ;

бизнес өкілдері Агенттік почтасына салаларды дамыту проблемаларымен, ұсыныстарымен және перспективаларды пайымдауымен хат жібере алады.

Монополияға қарсы орган кәсіпкерлермен тығыз іс-қимыл жасайды, себебі ұлттық бәсекеге қабілеттік деңгейін бағалау көбінесе бизнес-қоғамдастық өкілдерінің пікіріне байланысты болады.

Дүниежүзілік экономикалық форумның Ғаламдық бәсекеге қабілеттілік рейтингінде көрсетілген бағалау нәтижелері бәсекелестік дамудың үрдістерін көрсетеді, бұл ұлттық монополияға қарсы саясатты түзетуге көмектеседі.

8.	көмір, газ және т.б. нарықтардағы) қызметіне тыйым салуды заңнамалық іске асыруды одан әрі қамтамасыз ету мақсатында жаңа ойыншылардың пайда болуына және бәсекелестік ортаны дамытуға елеулі әсер ететін тауар нарықтарына кіру кедергілерін, өнімсіз делдал құрылымдарды анықтау және алып тастау мәніне тауар нарықтарына талдау жүргізу	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ұсыныс	БҚА, ККМ, ИЖТМ, МГМ, ЭДСМ, АШМ	Жыл сайын, I қыркүйек						Тала етілме
9.	Бәсекелестікті шектейтін нормаларды анықтау және жою тұрғысынан нормативтік құқықтық базаға талдау жүргізу	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат (ұсыныстар)	БҚА	Жыл сайын, 2011 жылдан бастап 1 қарашаға						Тала етілме
10.	Мемлекеттік органдардың стратегиялық жоспарларына салаларда бәсекелестіктің дамуын сипаттайтын индикаторларды және тауар нарықтарындағы шоғырлану деңгейінің төмендеу көрсеткіштерін енгізу	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ұсыныстар	БҚА	2011 жылғы IV тоқсан						Тала етілме
11.	Жұмыс істемей тұрған мемлекеттік кәсіпорындар мен мемлекет қатысатын заңды тұлғаларды жою жөнінде шаралар қабылдау	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	Қаржымині, МО, облыстардың, Астана және Алматы қалаларының әкімдіктері, БҚА	Жыл сайын						Тала етілме
12.	Мемлекеттік органдардың функцияларды "Мемлекеттік мүлік туралы" Қазақстан Республикасы Заңының 134-бабына	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	БҚА	Тұрақты						Тала етілме

48	әзірлеу және іске асыру туралы ақпаратты БАҚ-та жариялау	Жарияланымдар, БАҚ-та сөз сөйлеу туралы БҚА-ға ақпарат	Облыстар мен Алматы және Астана қалаларының әкімдіктері	2010-2014 жылдар 25 желтоқсанға және 25 маусымға							Тала етілме
----	--	--	---	--	--	--	--	--	--	--	-------------

6. Халықаралық ынтымақтастық

49	Қазақстан Республикасының монополияға қарсы органының 20-жылдығына арналған МСМК-ның отырысын өткізу (Қазақстан Республикасының монополияға қарсы органының 20-жылдығына арналған халықаралық ғылыми-практикалық, конференциясын ұйымдастыру және өткізу және т.б.)	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	БҚА	2011 жылдың 2-жарты жылдығы	25,0					25,0	РБ
50	2014 жылы ХБЖ отырысын Қазақстан Республикасында өткізу үшін өтінім беру	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	БҚА, СІМ, Қаржымині, ЭДСМ, Әділетмині	2013-2014 жылдар							Тала етілме
51	Монополияға қарсы орган қызметкерлерінің ТМД, шет елдерде (ХБЖ) өткізілетін оқыту іс-шараларына қатысуы	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	БҚА	2011- 2014 жылдар ішінде	7,2	7,2	7,2	7,2	7,2	28,8	РБ
52	Халықаралық ынтымақтастықты жандандыруға бағытталған шараларды әзірлеу	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ақпарат	БҚА	Жыл сайын, 15 шілдеге							Тала етілме
53	Қолданбалы бағыттылық (нақты нәтижелер мен тиісті қорытындылар) мақсатында ТМД елдерімен (Ресей, Украина), еуропа монополияға қарсы органдарымен нарықтарды зерделеу әдіснамасын жақындату	Қазақстан Республикасының Үкіметіне ұсыныстар	БҚА	2011 жылғы шілде							Тала етілме

Ескертпе: аббревиатуралардың толық жазылуы:

ЭСЖКА	– Қазақстан Республикасы Экономикалық қылмысқа және сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес агенттігі (қаржы полициясы)
БҚА	– Қазақстан Республикасы Бәсекелестікті қорғау агенттігі (Монополияға қарсы агенттік)
ТМРА	– Қазақстан Республикасы Табиғи монополияларды реттеу агенттігі
СА	– Қазақстан Республикасы Статистика агенттігі
ҚҚА	– Қазақстан Республикасы Қаржы нарығын және қаржы ұйымдарын реттеу мен қадағалау агенттігі
СІМ	– Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігі
ИЖТМ	– Қазақстан Республикасы Индустрия және жаңа технологиялар министрлігі
МГМ	– Қазақстан Республикасы Мұнай және газ министрлігі
БАМ	– Қазақстан Республикасы Байланыс және ақпарат министрлігі
АШМ	– Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрлігі
ККМ	– Қазақстан Республикасы Көлік және коммуникация министрлігі
ЭДСМ	– Қазақстан Республикасы Экономикалық даму және сауда министрлігі
Әділетмині	- Қазақстан Республикасы Әділет министрлігі
Қаржымині	– Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігі
МАМ	– Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігі
АҚ	– акционерлік қоғам
ММ	– мемлекеттік мекеме
МО	– мемлекеттік органдар
ЖШС	– жауапкершілігі шектеулі серіктестік
"ҚТЖ" ҰК" АҚ	– "Қазақстан темір жолы" ұлттық компаниясы" акционерлік қоғамы
"Даму" КДМ" АҚ	– "Даму" кәсіпкерлікті дамыту қоры" акционерлік қоғамы
"ҚазАгро" АҚ	– "ҚазАгро" ұлттық басқарушы холдингі"

